

BASIN - TARİH - YASAKLAR

No. No. 19 19

Ladi Berak

DOSYA

Bir Dersin Bizli Belgesi

Four horizontal dashed lines for writing.

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2672

S A D İ B O R A K

B İ R D E V R İ N G İ Z L İ B E L G E L E R İ

BELGELERİN MAHİYETİ VE ÖNEMİBu eser *yayıntı*,

1939 yılından 1950 yılına kadar İnönü iktidarı tarafından basına gizlice yapılmış olan YASAK TEBLİĞLERİ'ni kapsamaktadır.

BELGELERİN MAHİYETİ: İnönü, reisicumhur olduktan sonra istibdat rejimlerinde olduğu gibi devlet yönetimini şahsında toplamıştır. O zamana kadar aldığı direktifleri uygulayarak siyasi hayatını sürdürmüş olan İnönü'nün ilk icraatı gazeteleri susturmak olmuştur. Muhalefetsiz bir dönemde gazeteler de susturulunca Türkiye'nin gömüldüğü karanlık bir sessizliğinde terör hareketlerini milletin ve tarihin yargısından gizliyeceği vehmine kapılmıştır. Bu maksadın gerçekleşmesi için de devletin bütün icra organları harekete getirilerek gazetelere GİZLİ TEBLİĞLER yaydırılmıştır.

Telefonlarla, "çifte ay" lı yazılarla yapılan ve çok gizli tutulan bu tebliğler bir gazetecinin sorumlu müdürleri tarafından on küsur yıl günü gününe not edilmiştir. İmha edilmesi gereken bu gizli tebliğleri sorumlu müdür saklamış, ölümünden sonra da terekesinden elimize geçmiş bulunmaktadır.

İşte, bir başka benzeri bulunmayan bu tek GİZLİ TEBLİĞLER külliyyatının tümünü ilk defa bu eserle ifşa ediyor, tarihin ve kamu-oyunun takdirine sunuyoruz.

BELGELERİN GİZLİLİĞİ:

Bu yasak tebliğlerinin *uygulandığı* bir belâ ya muru gibi basına yaydırıldığı devrede Türkiye'nin rejimi "cumhuriyet" tir ve yazı hürriyeti, fikir hürriyeti, din hürriyeti ve bütün hürriyetler yürürlükte olan kanunların teminatı altındadır.

İnönü iktidarınca tarihin hükmünden ürküldüğü için olacak, bu hususta kısıtlayıcı hükümler getirilmemiş, Bakanlar Kuruluna veya herhangi komisyona yetki tanınmamış, fakat her türlü kanunsuz tasarruflar "Gizli Emir" lerle yapılmıştır. Bu emirlerin gizliliğine de son derece önem verilmiştir. Öyle ki bu yasak tebliğlerine ait bazı fısıltılar duyulması üzerine Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü 26 mart 1941 tarihli bir tebliğle bu emirlerin son derece gizliliği üzerinde gazete sorumlularının şiddetle dikkatini çekmiştir.

(Bu tebliğin metni "Giriş" bölümünde aynen verilmiştir.)

BELGELERİN ÖNEMİ:

Bu belgelerin önemi, Türkiye'de bir başka benzeri olmayan tek külliyyat oluşundan dolayı, vesika metinlerinin çe-

şitli alanlarda taşıdığı baha biçilmez değer dolayısıyla. Bu belgelerin değerini ve önemini şöyle sıralayabiliriz:

a) Belgelerin incelenmesinden öğrenilecektir ki Türk basını en koyu, en müthiş monarşik devrelerde bile benzerini görmediği bir baskı altına alınmış, sansüre tâbi tutulmuştur.

b) Türkiye Büyük Millet Meclisi açık müzakerelerinin bile neşri yasaklanarak Anayasa'nın sarih hükümleri çiğnenmiştir.

c) En basit zabıta olaylarıyla piyasa hareketleri, zamlar, günün siyasi, iktisadi ve içtimai olaylarının neşri tamamen yasaklandığı için bu belgeler görülmedikçe gazete koleksiyonlarından o devrin tarihini yazmak imkânsız hale gelmiştir.

d) Türkiye'de Matbuat Rejimleri müellifi sayın Server İskit: "Sansür, basın için tedbirlerin en müthişidir" demektedir. Bu müthiş tedbir, cumhuriyet tarihinde ilk defa İnönü iktidarınca Tütük basınına uygulanmıştır. Bu belgeler, basın için en müthiş tedbir olan sansürün canlı şahitleridir.

e) Türk basını bu yasak tebliğleriyle öylesine bir korkunç bir baskı altına alınmıştır ki gazetelerin sorumlu müdürlerine, koyacakları haberlerin punto ve sütununu tayin etmek yetkisi bile verilmemiştir. Bütün bunlar "şu haberi şu kadar sütuna, şu kadar punto ile koyacaksınız" diye Ankaraca tesbit ve gizli tebliğlerle emirlerle tebliğ edilmiştir.

f) Bunlardan başka harici haberler tek kaynaktan alınacak, yorumda bulunulmayacak, istenmeyen konular üzerinde başmakale, makale, fıkraya yazılmıyacak, karikatür yapılmıyacaktır.

g) Öğrenci faaliyetleri, mitingler, protestolar gibi hareketler yazılmıyacak, gazetelerde tartışma olmayacak, her hangi gıda maddesi dahilinden bahsedilmeyecek, bulmacadaki kareler her hangi devletin xer sembolüne benzemeyecek; dine ait makale, mütalâa, bent, fıkra ve tefrika gazetelere girmeyecek.

h) İnönü'nün seyahatlerinden bahsedilmeyecek, yahut seyahat bittikten sonra yazılacak; resimleri basılmıyacak; akrabalarından birinin Dolmabahçe Sarayında yapılan nişan merasimi yazılmıyacak; İnönü'nün Prens Şehsuvar ile Savarona yatında yaptığı görüşme milletten saklanacak.

i) Bu belgeler, çiğnendi diye uğrunda insanlar asılan Anayasa'nın nasıl pervasızca hiçe sayıldığıının yüzlerce örneğini vermektedir.

j) Bu belgeler, tümü bakımından Türk basınının nasıl robot haline getirildiğinin en susturucu şahitleridir.

k) Bu belgeler, apaydın cumhuriyet rejimini karanlıklara boğan bir diktatörün karanlık icraatına çevrilmiş bir projektördür. Ve, cumhuriyet havarsı ve koruyucusu gibi görüne bir kığın maskesini düşürmektedir.

BİRAZ TARİH

Birkaç kalem darbesiyle önemini belirtmeye çalıştığımız bu belgelerin metinlerine geçmeden önce tarihi realiteler üzerinde kısaca durmak gereğini duyduk.

Türk demokrasi tarihi, Tanzimatla başlayan ilk adımdan beri bir hayli emekleme ^{devrini} geçirdi. Sultan Mahmutlar, Mecitler insan hak ve ^{özgürlükleri} hürriyetleri yolunda ilk öncülüğü yaptılar.

ABDÜLAZİZ DEVRİ:

Abdülâziz tahta çıktığı zaman Tanzimat fermanı okunalı 21 yıl olmuştu. Kapıda bekletilen bostancıbaşılara bir el işaretleriyle kelleler uçurtulan ^{devir} devir bir hayli geride kalmıştı. Abdülâziz de bu hak ve hukuk yolundan yürüyerek güzel sözler söylemişti. Babıâli Hünkâr dairesinde okuduğu ilk demecinde şöyle diyordu:

"Hükümetin vazifesi her ahvalde ahalisinin hukuk ve hürriyetini muhafaza etmektir. Halka cebir ve şiddet, hükümetin hukukunun haricindedir. Bu, caiz değildir."

Abdülâziz'in talihsizliklerinden biri de Fuat ve Ali paşalar gibi değerlerin yerini dolduracak ^{rica} kıtlığı çekmesidir. Türkiye'de basına ilk sansür, Abdülâziz'in sadrazamlarından Mahmut Nedim Paşa zamanında konulmuştur. Bu paşanın adı geçince hafızalarımızda ilk beliren "sansür" dür. Fakat bu sansür uygulaması, ^{inönü devrinde olduğu gibi} gizlice gönderilen yasak tebliğleriyle değil, bir Hatt-ı Hümayunla olmuştur. Bu tasarrufun gerekçeleri vesikalari arşivlerimizde mevcuttur.

ABDÜLHAMİT DEVRİ:

Talihsiz Beşinci Murad'ın kısa saltanatından sonra Osmanlı tahtına çıkan ve veridiği vaat üzerine Birinci Meşrutiyet Meclisi'nin açılışı kendisine nasip olan Sultan Hamit, kısa süre sonra dikta rejimine döndü ve basını da sıkı bir sansüre ^{tabi tuttu} tabi tuttu, basın için özel sansör heyetleri kurdu. Haberler ve makaleler, risaleler ve kitaplar bu sansör heyetinin incelemesinden geçmeden yayımlanmadı.

Otuz küsur ^{göçer süre içinde} yıl basınla birlikte diğer hürriyetleri de kısıtlayan Abdülhamid'in bir kanısı vardı: Millet henüz, demokrasi ile idare edilecek kültür ^{seviyesine} ulaşmamıştır. O, bu kanaatini tahttan indirildikten sonra da ölüncüye kadar muhafaza etti. Nitekim, Abdülhamit, ölmünden pek kısa bir süre önce Maliye Nazırı ^{ve} Cevat Beyin ^{aracılığı} ile kendisiyle bir röportaj yapmaya ^{başarılı} muvaffak olan Gazette de Lausanne'nin muhabiri Jean Felix'e ^{tercihi} tercihi ve şahsiyetini şöyle savundu:

muştur:

"...Meşrutiyet hükümeti kurmak, ahalide mevcut idrak ve ilim seviyesinin neticesidir. Bu, verilmez, lütfedilmez, ihkak edilir. Bütün sunî hâdiseler gibi sunî hürriyetler de felâket getirir. İlk Meclis-i Mebusanın faaliyetini ben, büyük bir dikkat ve hassasiyetle takip ettim. Devletin maruz kaldığı tehlikeli hâdiselerin icabı u ne ise onu yaptım.

"Ben vazifemi yaptım. Memalik-i mahrisada hiçbir ceddimin devrinde, benim padişahlığım müddetince olduğu kadar mektepler açılmamıştır. Benim saltanatım zamanında ve benden sonra yapılmış olanlar meyledardır. Siz, hürriyeti kimlerin ilân ettiğine dikkat ettiniz mi? Bunların hepsi, benim saltanatım zamanında kurulmuş olan yüksek mekteplerde liyakat kebetmiş olan gençlerdir. Ben, devletin çökmek ihtimaliyle yüzyüze geldiği anlarda, hürriyete liyakat kesbetmemiş bir kalabalıkla idareyi paylaşıyordum netice maazallah ne olurdu?"

"Benim için en büyük itham, memlekete hizmet edecek zevatı iş başından ~~uzaklaştırmış olmamdır~~ uzaklaştırmış olmamdır. Fakat ne kadar gariptir ki yeni idare de, benim zamanında sadarete lâyık gördüğüm aynı zevatın eline memleketin mukaddaratını verdiler. ~~xxx~~

"Bugünlerde sık sık bahsedilen vatan sevgisi ise, bir insana, memleketine en fazla nasıl faydalı olacağına her hal-ü kârda o şekilde hizmet ifasını telkin ve emreder. Sizde böyle değil midir, her medenî memlekette böyle değil midir?"

"Ben, çeyrek asrı aşan saltanatım zamanında, benden evvelkilere ve sonrakilere nazaran en az kan dökülmesine sebep oldum. Bazı hâdiseler de, benim sun'u taksirim, hattâ muvafakatim olmadan cereyan etti. Bu cümlemi ciddiye almazsanız haksızlık edersiniz. Bünyesi, tamamen merkeziyet üzerine kurulmuş bir devleti, bu tarzın dünya içinde artık mevcut olmadığı günlerde muhafaza edebilmek, dışarıdan görüldüğü kadar basit değildir."

"Biz burada Abdülhamid'in bu sözlerinin savunmasını veya eleştirmesini yapacak değiliz. Fakat şurasını ^{özelliği} belirtelim ki Abdülâziz devrinin olduğu gibi Abdülhamit devrinin belgeleri meydandadır, tetkika ve tarihin hükmüne açıktır.

İTTİHATÇILAR DEVRİ:

1908 devrimini getiren İttihatçıların iyi niyetinden en ufak şüphemiz yoktur. Hepsi ateşli birer ^{zincir} zincir sever.

Artık İkinci Meşrutiyetin Mebusan Meclisi açılmış (17 aralık 1908), ^{zincir} zincir sorunları ~~bir~~ hukuk nizamı açısından ele alınmıştır.

1. düzeni.

tamamen

Babiâli Baskını'ndan (23 ocak 1913) sonra ~~iktisadî~~ ^{iktisadî} ellerine alan İttihatçılar yeni problemlerle karşılaştılar. Dünya ~~bu problemlerle karşılaşmış~~ ^{bu problemlerle karşılaşmış} ve ~~bu problemlerle karşılaşmış~~ ^{bu problemlerle karşılaşmış} ~~veplike sorunları karşısında tecrübesizdir.~~ Öyle ki Abdülhamid'in sadrazamlarından bile faydalanmak yoluna gittiler. Ama buna rağmen bu iyi niyetli insanlar, karşılarına çıkan büyük problemlerin ağırlığı altında ezilirken muhalif gazetelerin ağır hücumu karşısında ve onlar da geçmişte olduğu gibi basını kısıtlama yoluna gittiler ve bunu (gerekli veya gereksiz) kanunî yollardan yaptılar.

İttihatçılar zamanında Ahmet Samim başta olmak üzere üç gazeteci öldürülmüş ve bunların faili meçhul kalmıştır. İttihatçılar --kanunî yollardan getirdikleri baskılardan ziyade-- kimler tarafından bugün hâlâ anlaşılammış olan bu üç katil olayının töhmeti ve vebali altındadır.

Bu devreyi şöyle özetleyebiliriz: İttihatçılar zamanında da basına sansür konulmamıştır. Ve Türk basını, "basın için en müthiş tedbir olan sansür" un acısını İttihatçılar zamanında da tatmamıştır.

MÜTAREKE DEVRİ:

Mütareke devri, dış görünüşüne göre artık her şeyin son bulduğu bir devredir. Bu devrede İstanbul basını, "basın için en müthiş tedbir olan" sansürün ağırlığı altında inlemekte ve ezilmektedir. Çünkü İstanbul düşman çizmeleri altındadır ve Türk yazarlarının ağızları kilitlenmiş, kalemlerri kırılmıştır.

KURTULUŞ SAVAŞI DEVRİ:

Kurtuluş Savaşı, bir ulusun içinde yaşadığı ~~zor şartların~~ ^{en zor koşulların} en korkuncu, en ağırı altında ~~çerçeyen~~ ^{çerçeyen} etmiştir. Müttefiklerin desteklediği Yunan taarruzu, çeşitli etkenler altında ~~tahrik edilen~~ ^{fullenen} iç isyanlar, üzerlerine gönderilen Kuvayi İnzibatiye orduları, savaş yöneticileri hakkındaki idam fermanları, ~~ve~~ Güney illerindeki ~~müdafa~~ ^{müdafa} savaflara, malî ve iktisadî zorluklar, ~~ve~~ ~~her~~ ~~cep~~ ~~çevre~~ ~~tehlikeler~~ ~~çemberi~~ içinde sarılmış, sıkışmış, bunalmış bir ulus. (N33056)

N33 Bu ~~derese~~ ^{derese} zor, korkunç ve müthiş ~~şartlar~~ ^{şartlar} altında ~~bunalmış~~ ^{bunalmış} olduğu halde yine de ümidini yitirmemiş, azmini kırmamış, direnme gücünü kaybetmemiş bir ulus. --Böylesine korkunç koşullar altında direnen bir başka ulusa tarihte örnek bulmak mümkün değildir.

Bu ~~şartlar~~ ^{şartlar} altında yürütülen savaşın yöneticisi "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" dir. Karakterisi ~~itibariyle böyle bir hükümetinde tarihte örneği yoktur.~~ Bu hükümet hem teşriî (kanun yapma), hem icraî (yürütme) kuvvetleri nefsinde toplamıştır. Bu Meclisin re-

isi Mustafa Kemal'dir. Hem hükümet hem devlet reisidir. Aynı zamanda ordunun da başkumandanı. Bu Meclisin Ankara'da toplanması hususunda da bizzet önyayak olmuş, bu hususta direnmıştır. Gücünü halktan almak, savaşı demokratik şartlar altında yönetmek için...

... Bir yazının başında belirttikimiz gibi Mustafa Kemal kuvvetini sadece emrindeki ordularla değil, halkın kuvvetiyle kurdu.

Düşman işgaline uğramış yerlerde birkaç satılmış kimsenin kısa süreli muhalefetine saymazsak Kurtuluş Savaşı devresinde Anadolu basını tüm hükümetin safında ve hizmetindeydi. Muhalefet olmıyan yerde de baskı ve basına sansür diye her hangi hareket de söz konusu edilemez tabii. Fakat buna karşılık Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi --muhalefet diyemiyoruz-- murakabenin âdeta mâbediydi. Milletvekilleri bir parti etrafında değil, bir ülkü etrafında toplanmışlardı: İstiklâl. Orada her milletvekili, inandığı dâvasını ve yurdun hayrına saydığı fikirlerini hiçbir tesire kapılmadan sadece vicdanının sesinden kuvvet olarak haykırabiliyordu.

Mustafa Kemal buna rağmen, Birinci Büyük Millet Meclisi'ndeki kuvvetli murakabe grupuna, bu grupun Kurtuluş Savaşı'nı zaman zaman aksatacak bir nitelik almasına rağmen bu halden asla yüksünmemiş, tersine, bunu bir "yol gösterici" olarak kabul etmiştir.

Düşman, yurt topraklarından sürüldükten, Büyük Zafer elde edildikten sonra İzmir'de tertip edilen harp oyunları vesilesiyle 5/2/1924 tarihinde gazete başyazarlarına verdiği ziyafette Mustafa Kemal şöyle demiştir:

"...Büyük, mühim bir inkılâp oldu. Bu inkılâp milletin selâmeti namına, halk namına yapıldı. Milletimiz demokratik bir hükümet tesis etmek sayesinde düşman ordularını imha etti, vatani istilâdan kurtardı."

Görülüyor ki Mustafa Kemal, bütün hür müesseseleri harbi kazanmada bile bir kuvvet olarak saymaktadır.

CUMHURİYET DEVRİ:

Cumhuriyetin ilânından Atatürk'ün vefatına kadar olan cumhuriyet devresine de kısaca göz-atalım:

Cumhuriyete, Kurtuluş Savaşı'ndan gelen özgür bir havayla girdik. Çeşitli fikirler arklarından rahatça akıyordu. "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nın da katıldığı çok partili açık bir rejimdi bu devre. Fakat zamanla bu iktidar yarışmasında toplumda bazı "hassas noktalar" uyandı. Seyh Sait isyanı da bazı kısıtlamaları gerektirdi. Mustafa Kemal, kökleşmiş itiyatları temelinden yıkacak bazı devrimlere de gi-

rişecekti. Bunun için hürriyet çalkantılarından uzak bir "sükûn" devresine ihtiyaç vardı. Bu nedenle bir "Takrir-i Sükûn Kanunu" getirildi. Bu kanunla basın kısıtlandı. Bu kanunun getirilmesindeki zorunlukları Atatürk "Nutuk"'ta uzun uzun izah eder.

Bu dönemde Hüseyin Cahit Yalçın, Lozan'da başlayan bir husumetten dolayı gazetesinde çıkan bir tek kelime, "baskın" kelimesi bahane edilerek İnönü'nün kurbanı olmuş, idamdan kurtularak müebbet hapse mahkûm edilmiştir.

Bu devreden sonra basın yine normal görevine devam etmiştir.

Ve bu devrede de basına sansür konulmamış, gizli yollardan gizli tebliğlerle kısıtlamalar yoluna gidilmemiştir.

G İ R İ Ő

Mutlakiyet, Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet devirlerinin basın rejimlerini kısaca özetledik. Şimdi ~~bir~~ İönü devri basın rejimini de kapsayan tarihî bir hükme değinelim:

Türkiye'de matbuat rejimlerini inceleyen Sayın Server İskit; Tanzimat, Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Mütareke devirleri sansürünü inceleyip çeşitli örnekler verdikten sonra Cumhuriyet devri basını için de şu yargıda bulunuyor:

"Şurada bir hakikati tekrar edelim ki kendinden evvelki her üç devir matbuat rejimlerine rağmen Cumhuriyetin matbuat rejimi, MATBUAT İÇİN EN MÜTHİŞ TEDBİR OLAN SANSÜRÜ HİÇ GÖRMEMİŐ VE CUMHURİYET MATBUATI DA BÖYLE BİR ACİ TATMAMIŞTIR. O, SERBESTTİR VE FRENİ YİNE KENDİ MEKANİZMASI İÇİNDEDİR." (Türkiye'de Matbuat Rejimleri, Tahlil ve Tarihçe Bölümü, sayfa 218)

Muharrir, 1939'da yayımlanan bu eserinden sonra 1943'te neşredilen "Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları" eserinde de aynı ana fikri savunmuştur.

Yarının nesillerine bir tarih hükmü olarak intikal edecek bu sentez, bu eserdeki gizli yasak tebliğleri incelendiği zaman görülecektir ki, tarihî gerçeklere taban tabana zittir. Çünkü, İönü'nün Millî Şefliği zamanında Türk basını "Matbuat için en müthiş tedbir olan sansür" ü görmüş ve bu aciyi tatmıştır. Bu suretle de serbestliğini kaybetmiş ve "Kendi mekanizması içinde olan frenini" Çankaya'ya kaptırmıştır.

Bütün bu yasaklar zinciri bir kanunla değil, bir komisyonla da değil, millettten ve tarihin hükmünden saklanarak gizlice yapılmıştır.

Şimdi, millettten ve tarihten saklanılmak istenilen bu dikta ve baskı rejimine ait X "Müthiş Tedbir" belgelerini tarihin ve kamuoyunun ibret nazarlarına birer birer sermek için "Çifte Ay" lı yasaklar kapısını ardına kadar açıyoruz:

İNÖNÜ DEVRİ BASKI REJİMİ

Türk basını, İstanbul'un işgalinde düşman taraf tarafından uygulanan sansürün yaralarını sarmış, bu "en müthiş tedbir" in acısını Cumhuriyet Devrinde unutmuştur.

TEPEDEDEN İNME: Atatürk bu dünyadan göçeli henüz beş ay olmuştur. Türk basını, Atatürk Devrinde olduğu gibi iç ve dış meseleler üzerinde yorumda bulunmakta, normal gazetecilik görevine devam etmektedir.

Bu normal devrede bir polis, bütün gazetelerin kapılarını çalıyor. Elinde, gizli, çok gizli bir tebligat vardır. Bu tebligatin tarihi 19 nisan 1939'dur. Atatürk'ün bu fani dünyadan göçeli henüz 5 ay geçtiği ve İnönü'nün "Millî Şef" unvanıyla Reisicumhur koltuğunda oturduğu devre.

Bu gizli tebliğde şunlar yazılıdır:

"Gazetelerde son günlerde İngiliz ve Fransız hükümetleriyle hükümetimiz arasında dünya siyasi hadiseleri hakkında müzakereler cereyan etmekte olduğu, hattâ bu müzakerelerin intaç edilmek üzere bulunduğu yolunda neşriyat yapıldığı görülmüştür.

Anadolu Ajansı'ndan bu husus hakkında malûmat alınmadan neşriyat yapılması Dahiliye Vekâletinin emirleri iktizasındandır."

18 nisan 1939

Bu emir, gazete sahiplerini ve sorumlu müdürlerini bir hayli yadırgatmış ve şaşırtmıştır. Hattâ, Türk bاینinin beynine indirilmiş bir balyoz tesiri yapmıştır.

Gazete, Dahiliye Vekâletine bağlı bir Devlet kurumu değildir ki bu makandan emir alsın! Hele, Anadolu Ajansından malûmat almadan niçin neşriyat yapmasın! Bir sürü ^{şerh} ~~su~~ al ki hiçbirine mantıklı bir cevap bulmak mümkün değil. Esasında, gazeteleri bir nevi vesayet altına almak demek olan böyle bir hareket, Cumhuriyet yasalarına da aykırıdır.

Gazete sorumluları, bu tepeden inme emrin etkisi altında nasıl hareket edilmesi gerektiğini düşünürken bir gün ara ile şu ikinci tebligat yapılmıştır:

"Hitler'in 20 nisana tesadüf eden ellinci yıldönümü münasebetiyle gazetelerimizin dış politikaya temas etmeksizin Hitler'in Almanya için büyük bir şahsiyet olduğundan ve büyük realizasyonlar vücade getirdiğinden bahsederek birkaç satırlık neşriyatta bulunmaları muvafıktır."

19 nisan 1939

Gazete sahip ve sorumlu müdürleri, başyazarlar, fıkra yazarları, hele dış politika yazarları büsbütün şaşırmiş ve bunalmıştır. Bir ~~şey~~ yazar ille de Hitler'i methetmeye mecbur mudur? Hem bu, dış politikaya temas etmeden nasıl yapılacaktır? Yabancı bir devlet reisini medhedeceksin, politikaya temas etmiyeceksin! Bu mantıksızlık yetmiyormuş gibi konunun hacmi de tahdit edilmiştir. "Dış politikaya temas etmeden" yapılacak bu yarıcılık "birkaç satırı" geçmiyecektir. Bu, mantık kurallarını zorlayan bir ~~x~~ bir şaşkınlık eseridir.

GAZETECİ Mİ, ÖĞRENCİ Mİ: Basın mensupları, öğretmenleri tarafında dan tahrir vazifesi verilmiş birer öğrenci midir! Elbette değildir ama, Ankara'nın bu ikinci ~~emriyle~~ "emri" ile meslekte saçını sakalını ağartmış nice gazeteci bu duruma düşürülmüştür. Bu, haysiyet kırıcı ve ~~gazeteci~~ gazetecilik mesleğinin şerefini zelleyici bir müdahaledir. Yersiz, haksız, gereksiz, kanunsuz bir müdahale.

O günlerde bu tebliğlerin şaşkınlığı altında olan Türk basın mensupları, kendilerini, hatır ve hayallerine bile getiremeyecekleri çok daha ağır baskıların beklediğini düşünemiyor muydu?

Bu gizli tebliğler bu tarihten sonra başta Çankaya ve Bakanlıklar olmak üzere, Devletin icra organlarının hemen hepsinden belâ yağmuru gibi her gün gazetelerin başına yağacak, ve en fenası, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin "Millî Şef" i, Mütareke devresinde düşmanın uyguladığı en ağır cezayı, "matbuat için en müthiş tedbir olan" sansürü Türk basınına reva görecektir.

Şimdi, "Millî Şef" ~~devrinin~~ devrinde Türk basınına bir kâbus gibi çökmüş olan bu yasak tebliğlerini konularına göre bölüm bölüm ~~sunuyoruz~~ sunuyoruz.

Sunuyoruz ki, iktidardan düştükten sonra bir hürriyetler savunucusu, bir millet koruyucusu rolü oynayan eski bir devlet reisinin iç yüzünü öğrensin diye.

TRAJİ-KOMİK

Memleketin selâmeti, bütünlüğü ve güvenliği ile hiçbir ilgisi olmadığı halde "freni kendi mekanizması içinde" olduğu iddia edilen basın, bu iddiaların tam tersini isbatlayan yukarıda verdiğimiz örnekler üzerinde açıklamalarda bulunalım ve bazı yasak tebliğlerinin dayandığı kişisel sebepler üzerinde durarak okuyucuyu aydınlatalım.

Evvelâ, İmlâ k Klavuzu'nun uygulanması hususunda Çankaya direksiyonundan verilmiş olan "emr" in tatbiki sırasında çıkan bir olaya ait hatıramı anlatayım:

Devir: Gazete idarehanelerine girildiği zaman ağır ve boğucu terör havasının baskısı hissedildiği İnönü devridir.

Yüreklerimizde çöreklenen endişe ve korkunun gün ışığı ile birlikte her gün yeniden kımladığı bir devir.

"Acaba bir hata yaptık mı?", "Acaba her hangi masum bir kelime iktidarı kuşkulandırdı mı?", "Bugün gazeteniz kapatılacak mı?" korkusu, gündüzlerimizin kâbusu idi.

Berberinde çalıştığım devre ait olumlu anılarını daima minnetle yadettiğim rahmetli Ali Naci Karacan beni çağırttığı zaman her hangi kara haberin endişesi daima yüreğimi burkardı. O gün de aynı heyecanın ezikliği içinde girdim yanına:

"Gazetede İmlâ Klavuzu tatbik edilecek." dedi.

"Aman, diye itiraz ettim; pek zorluk çekeriz."

İfraz etti; çaresiz boyun eğdim. Müsveddelerde Klavuzun riayet edilmedikçe kuralları pek komplike olan Klavuz'un tatbikinin zorluklarını bildiğim için şahsan, kendi bildiğimi okumaya karar vermiştim.

Bu kararın Çankaya direksiyonundan verilebileceğini, "evliya-yi umur" un bir gazetenin imlâsına kadar müdahalede bulunabileceğini asla hatırıma getirmemişim.

Beraber çalıştığım rahmetli arkadaşım Hüseyin Şehsuvar, Klavuz'a göre tashih yapmaya karar vermişti. Fakat İmlâ Klavuz'u tatbikatta tutmamıştı. Çünkü Arap harflerinin fonetiği ve özellikleri ön plâna alındığı için dizgi operatörlerince kavranması pek zordu.

Klavuz'a göre "iklim" kelimesini "ıklım" diye yazarak "kaf" harfinin sakaletini belirtmeye mecbursunuz. "te", "tı"; "sin", "sat", "se" nüanslarının da belirtilmesi gerektiği için "intiba" kelimesini "intıba" "seda" kelimesini de "sada" diye yazmaya mecbursunuz. Buna benzer daha birçok komplike kurallar ki, bunlara bir hayli karışık olan bileşik kelime kurallarını da eklersek, okullarında gramer okutulmamış genç kuşağın bunları kavramasındaki zorluklar daha iyi anlaşılır.

Bu sebepler dolayısıyla, Naci Beyin kesin ihtarına rağmen, tashih kolonlarında imlâ bakımından düzeltme cihetine gitmedim. Fakat, arkadaşım Hüseyin Şehsuvar --İmlâ Kılavuz'unu da iyi bildiği için-- tashih kolonlarını imlâ bakımından öylesine dikkat ve inatla düzeltiyordu ki hiçbir kelime Şehsuvar'ın kan kırmızı kaleminden yakasını kurtaramıyordu.

Bu yüzden dizgi ş operatörleri, yazıları yeni baştan dizmek zorunda kalıyorlardı. ~~Fakat~~ Bu inatçı tutum, hem gazetenin gezikmesine hem de müretteplerin itiraz seslerinin her gün biraz daha yükselmesine sebep oluyordu. Fakat Şehsuvar aldırmağor, hata bulmak oburluğu içinde çala-kalen tashihlere devam ediyordu.

"CİNNET-İ FİKRİYE"

Bir gece, dizgi operatörlerinden Fehmi, hışım ile odamıza girdi. Elinde, Şehsuvar'ın karınca duasına çevirdiği tashih kolonları vardı. Benzi sapsarı, elleri hiddetten sapır sapır titriyordu.

- "Nedir bu çektirdiğiniz çile!"

Kolonları masanın üzerine fırlattı.

- "Ben öyle emir aldım. Aynı çileyi ben de çekiyorum."

Diye işi geçiştirmeye çalıştı. Fehmi, işaret parmağını süngü gibi kolonlara uzattı:

- "Sah çek şunlara!" (1)

"Çekemem" diye döretti Şehsuvar.

Fehmi'nin eli bir anda tabancasına gitti.

Gürültüye toplanmış olanların da atikliği ile bir felâket önlenmişti.

Fehmi, zaptedilemez bir sinir krizi geçiriyordu. Birkaç arkadaş koluna girerek evine götürdü.

Fehmi âdeta "şuursuz bir mahlûk" haline gelmişti. Bir "cinnet-i fikriye" geçiriyor denilebilirdi.

Şemseddin Günaltay, diktatörlerin baskıları hakkında koymuş olduğu teşhiste haklı idi. "Hürriyet Mücadeleleri" isimli eserinden bu husustaki teşhisini bu vesile ile de tekrar edelim:

"Fikirlerin hürriyetini şiddetle tazyik edenler sonunda insanlarda bir cinnet-i fikriye doğmasına sebep olurlar." vatandaşlar âdeta mecnun kesilirler."

"Basın ve münakaşâ hürriyeti boğulan diyarlarda insanlar uyuşa uyuşa hissiz, şuursuz mahlûklar haline gelirler."

Fehmi'nin sinir krizleri uzun sürmedi. Hâlen hayatta ve sıhhattedir. Hüseyin Şehsuvar, bir cinnet-i fikriye neticesi intihar etti.

(1) - "Sah çekmek", "sah sahibti, doğrudur" demektir.

ŞAŞIRMIŞ İNSANLARIN KIZI

Bu derece müdahale karşısında gazete personeli de şaşkırmış, kararlarına istikamet veremez hale gelmişti. Hangi havadisi koyup hangisini koymıyacaktı? Gazeteye koyacağı yazılarda "suç" hududu nerede başlar, nerede biterdi? Bunu kestirmek mümkün değildi. Çünkü, hükümetin belirli bir dış siyaseti yoktu. İbre her gün yön değiştiriyordu.

İç olaylarda da böyleydi. En basit bir zabıta vakası, bir yangın, bir hırsızlık, bir cinayet, bir rüşvet olayı, bir piyasa haberi koyarken sorumlu müdürü veya sayfa sekreteri daima tereddütler ve şaşkınlıklar geçirmişlerdir. İşte bu yüzden İnönü devrinde gazeteci olmak bedbahtlığın tatmış olanlara "Şaşkına çevrilmiş insanlar" da diyebiliriz.

Bu meslektaşlarımızın yerinde kim olsa aynı şaşkınlık içinde boca-
layacaktı. Çünkü şeytanın bile aklına gelmeyen en ufak bir kelimededen, hattâ şekilden evhama kapılan iktidar, en ağır şekilde gazeteleri cezalandırıyor, en ufak merhamet hissi duymadan aylarca kapatıyordu.

"Şekilden bile evhama kapılıyordular" dedik. Buna bir örnek verelim. İşte 18/12/1941 tarihli tebliğ:

"7/12/1941 TARİHLİ AKŞAM GAZETESİNİN DÖRDÜNCÜ SAYFASINDA İNTİŞAR EDEN BULMACANIN DOLU MURABBALARI "GAMALI HAÇ" GÖSTERMEKTEDİR. BUNUN TESADÜFEN BU TARZDA VÜCUDE GELMİŞ OLMASI MÜMKÜN OLSA BİLE BİRÇOK OKUYUCULAR TARAFINDAN MUHTELİF TARZLARDA MÜTALAA VE TELAKKİ EDİLMESİ TABİDİR.

OKUYUCULAR TARAFINDAN YANLIŞ TELAKKİLERE MEYDAN VERECEK ŞEKİL VE YAZILardan ÇEKİNİLMESİNİ TAVSİYE EDERİM."

Bir bulmacadaki kapalı karelerin gamalı haça benzemesinden böyle-
sine vehme düşerse o "iktidar" ın neşriyat üzerine ne mertebe azgın yasaklar duvarı çektiğini tahmin etmek kolaydır.

İşte gazeteciler, "yasaklar duvarı" nın karanlıkları içinde kendilerine bir yol bulmak için BEŞİ Matbuat Umum Müdürlüğü'nün İstanbul Temsilciliğinden medet ummak zorunda kalmışlardır.

Fakat bu temsilci de kendi başına karar verecek, hangi haberlerin neşredilmemesi gerektiğini takdir edecek durumda değildi. Günün güneşe, hattâ saati saatine uymayan kaypak, belirsiz, mütereddit, kuşkulu ve vesveseli siyaset karşısında ne diyebilir, ne yapabiliirdi? Sadece, kendisinden soruları Ankara'ya iletiyor, oradan gelen cevabı da gazetelere tebliğ ediyordu.

Bu yüzden de aradan geçen süre içinde o haber aktüalitesini kaybediyordu.

SORMADAN HABER NEŞREDEMİYEN BİR MÜESSESE: BASIN!

Sormadan haber neşredilemediği hakkında birkaç örnek verelim.
İşte 18/9/1941 tarihli tebliğ:

"MATBUAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ İSTANBUL BÜROSUNDAN TELEFONLA BİLDİRİLMİŞTİR:

İRAN'DAKİ SALTANAT TEBEDDÜLÜ HAKKINDA YAZI YAZILIP YAZILAMIYACAĞI BAZI GAZETELER TARAFINDAN SORULMUŞTUR. BÜROMUZ ANKARA İLE TEMAS ETMİŞTİR. VAZİYET TAAYYÜN ETMEDİĞİ İÇİN VERİLECEK YENİ BİR TALİMAT OLMADIĞI, ŞU KADAR Kİ GAZETELERİN, SALTANAT TEBEDDÜLÜNDEN VE İRAN'DAKİ HÂDİSELERDEN ESKİ DİREKTİFLERİN UMUMİ ÇERÇEVESİ DAHİLİNDE, YANİ DEVLET REİSLERİ ALEYHİNDE TAHKİR-İ -AMİZ VE İMALİ YAZI YAZMAMAK VE UMUMİ SİYASETİMİZİN KARAKTERİNE AYKIRI NEŞRİYAT YAPMAMAK ŞARTIYLA BAHSEDEBİLECEKLERİ CEVABI ALINMIŞTIR"

Yukarıda bahsi geçen İran'daki saltanat değişmesi, bütün dünya kamu-fkârını ilgilendiren kalburüstü bir olaydır ve neşrinde de hiçbir mahzur yoktur. Çünkü bu haberin neşredilmesi "memleketin emniyetine tehlike iras edecek" ve "millî menfaatlara zarar verecek" her hangi bir mahiyet taşımıyor.

Fakat basın müessesesi o derece şaşkına çevrilmiştir ki bu kadar basit bir haberin bile neşrinde mahzur olup olmadığını "evliyay-ı umur" den sormak mecburiyetini duymuşlardır. Aksi takdirde gazete, kapanmak tehlikesiyle karşı karşıyadır.

BİR KASAKLAMA İÇİN KARİKATÜR YASAĞI

Yasaklara dair bir başka örnek verelim:

10/1/1942 tarihli direktifler ve bu vesile ile Akşam gazetesinin ^{notu} neşri

Bir haber müessesâ tasavvur ediniz. Mensup olduğu ülkede bir hâdisse olmuştur: Hükûmet, bazı yiyecek maddelerine zam yapmıştır. Halk da bunu öğrenmiştir. Bu basit olayı bir şüme müessesesi olan gazete yazmayacak, bu hususta her hangi eleştirmede bulunamayacaktır. Zamlara, zıkkın ekmeğe, kümüre, oduna ve ete dair karikatür de yapılamayacaktır. Karikatürist yapsa bile gazete sorumlusu onu gazetesine koymayacaktır. Çünkü, ^{İnönü} ~~devlet~~ karikatürden korkmaktadır!

Ord. Prof. Sulhi Dönmezer, mizah konusunda şunları yazmaktadır:

"Abdülhamid'in bütün saltanatı boyunca basın hürriyetinden bahsetmek dahi bir hayal telâkki edilmelidir. Neşredilen kararname ve emirnameler basın hürriyetinden bir zerre dahi bırakmamıştır. Bilhassa mizahî neşriyate karşı husumet gösterilmiştir."

Dedikten sonra dip notunda da şunları ilâve etmektedir:

"Mizah, demokratik rejimin tuzu ve biberidir. Hakiki mizahın demokratik terbiye yönünden olan faydalı tesiri pek çoktur. MÜSTEBİTLERİN MİZAHİ HİÇ FAHAMMÜLLERİ YOKTUR. Abdülâziz ve Abdülhamit daima mizahın sırtında aleyhinde bulunmuşlardır." (Basın Hukuku, sayfa 120)

Burada bir noktaya tekrar işaret etmek istiyoruz: Abdülhamid II devrinde basın sansüre tabi tutulmuştur ve hükümdar hakikaten mizahın aleyhinde bulunmuştur. Fakat o devir bir oligarşi devridir. Basınla ilgili yasaklar da sayın profesörün buyurduğu gibi aleni "kararnameler" ve "emirnameler" le uygulanmıştır. Oysa İnönü devrinde basın "gizli yasak tebliğleri" ile baskı altında tutulmuştur. Ve o devrin adı da "cumhuriyet" tir. Bu noktaya işaret ettikten sonra şurasını da ilâve edelim ki sayın profesör, bu yasak tebliğlerini daha evvel görmüş bulunsalardı İnönü'yü de "mizahî neşriyate karşı husumet gösterenler" arasına katacağında şüphe yoktur.

ANAYASA, ~~ÖRFİ~~ İDARE ve İNÖNÜ

Örfî İdare devrelerinde 1924 Anayasası'nın 86. maddesi gereğince "şahıs, ikametgâh masuniyetleriyle matbuat, müraselât, cemiyet, şirket hürriyetlerinin muvakkaten takyit ve talik" edilebildiği malûmdur.

"Harp halinde veya harbi icabettirecek bir vaziyet hudusunda veya isyan zuhurunda yahut vatan ve cumhuriyet aleyhine kuvvetli ve fiilî teşebbüsât vukuunu müeyyit katî emaret görüldükte" gerekçesiyle ilân olunan sıkıyönetimler, çoğu zaman, sıkıyönetimin ilânını gerektiren sebeplerler zail olduktan sonra dahi uzun süre uzatılarak birer terör müessesesi haline getirildiği geçmişteki tatbikatla sabittir.

Sıkıyönetimin geldiği yerden Anayasa kaçtığı için diktatörler, kendilerini sorumsuz kılan hudutsuz bir müeyyide bulduklarını sanmışlardır.

Şimdi önemli bir gerçeğe temas edelim:

Örfî İdare, İnönü yönetiminin 19. ayında ilân edilmiştir. Bu 19 ay içinde, yani Anayasa'nın insan haklarını ve hür müesseseleri teminat altına aldığı devrede dahi birçok haberler yasaklanmış, sansür uygulanmış, Anayasa'nın 20. maddesindeki sarahate rağmen Meclis müzakerelerinin neri menedilmiştir.

Anayasa'nın 86. maddesini ileri sürerek İnönü'nün keyfî idaresine dayanak arayacaklar için bu açıklamayı bilhassa yapmak gereğini duyduk.

Bilinen bir hakikat daha vardır ki o da, (Örfî İdare eski komutanlarından sayın general 'nin de teyit ettiği gibi) örfî idareler, hükümet veya devlet reislerinin arzularının kağıtsız şartsız uygulandığı bir müessese haline getirilmiştir.

Bu gerçekler muvacehesinde, kanunî ve mantıkî hiçbir sebebe dayanmaksızın basını 11 yıl en ağır baskı altında tuttuktan sonra iktidardan düşünce İnönü'nün bu müesseseler hakkında neler söylemiş olduğunu merak edenleri de tatmin edelim:

"BASIN HÜRRİYETİ YALNIZ MEMLEKET MURAKABESİNİN ESASLI BİR UNSURU OLDUĞU İÇİN DEĞİL, VATANDAŞ ŞİKAYETİNİN SERBEST BİR KÜRSÜSÜ OLDUĞU İÇİN DAHI BÜTÜN VATANDAŞLARIN MÜŞTEREK MALIDIR. HER BAKIMDAN BASIN HÜRRİYETİNE İDAREMİZİN HÜRMET HİSLESİNİN UYANMASINI İSTEMEK HAKKIMIZ VE UYANDIRMAYA ÇALIŞMAK VAZİFEMİZDİR."

İnönü bu sözleri 13 Mayıs 1952 tarihinde Samsun halkına hitaben yaptığı bir konuşmada sarfetmiştir.

İktidardan düşeli henüz iki yıla varmamışken basının faydalarından, bu müesseseye hürmet gösterilmesinde bahsedilmesi, fiiller ile fikirler arasındaki derin uçurumu göstermesi ve bir devlet adamının psikolojisini ören ruh haletini ve siyaset anlayışını göstermesi bakımından üzerinde dikkatle durulması gereken bir olaydır.

İSMET İNÖNÜ-ALİ İHSAN SABİS ÇATIŞMASI

Verdiğimiz örnekler arasında bir de, Örfî İdare Komutanlığına muhakeme edilmekte olan Birinci Ordu eski Kumandanı emekli general Ali İhsan Sabis'in "emekli general" liğinin yazılmasına konulan neşir yasağı vardır.

Abdülhamit II devrinde bile benzerine rastlanmamış olan bu türlü yasağın nasıl bir kanunî ve mantıkî bir müeyyideye dayandığını anlamak pek zordur. olayların dış niteliğine bakarak

Fakat olayların içyüü açıklandıktan sonra bir emekli generalin niçin Örfî İdare Mahkemesi karşısında tazyik altında tutulduğu ve niçin "emekli general" liğinin neşrinin yasaklandığı anlaşılacaktır. Aynı zamanda bu siyasî ve askerî rekabetlerin içyüzü bilindikçe, İnönü'nün terör alışkanlığının psikolojik kökleri ve nedenleri de daha net olarak aydınlanmış olacaktır.

x

Ali İhsan Sabis, İnönü ile aralarındaki anlaşmazlığı ve onun husumet ve kinini nasıl üzerine çektiğini "Harp Hâtıraları" nda en ince ayrıntılarıyla yazmıştır. Şimdi mevcudu kalmamış bu eserden ve, Ali İhsan Sabis'i yargılamaya memur k edilmesi dolayısıyla olaya adı karışmış Ali Kılıç'ın anılarından faydalanarak olayın ana hatlarına kısaca temas edelim.

Vereceğimiz konu, "Basın Yasakları" ile sınırlı alâkeliştir. Şünkü bu olay, yurt safında ve hizmetinde çaba harcayanları, kendine rakip saydığı için, birer "emekli", bazan da "suçlu" haline getirmenin tipik örneklerinden biridir. İsmet Paşanın, kendine rakip saydığı insanları çevresinden uzaklaştırmak için başvurduğu çare ve tedbirleri mevkiini muhafaza için normal bir savunma insiyakı olarak kabule de imkân yoktur. Çünkü bu uğurda uygulanan tabiyeler o kadar birbirine benzerdir ki bunların karakteristiğini diğer olaylarda da müşahede etmek mümkündür.

ALİ İHSAN PAŞA
ANKARA'da : Birinci Dünya Harbi'nin ünlü ordu kumandanlarından Ali İhsan Paşa, esir bulunduğu Malta Adası'ndan bir İtalyan vapurıyla kaçmış ve doğrudan Ankara'ya, Mustafa Kemal'e koşmuştur. Kendisine Millî Mücadele kadrosunda hemen vazife verilmiş, Birinci Ordu Kumandanlığına tayin edilmiştir.

Ali İhsan Paşa böylece, o tarihte Garp Cephesi Kumandanı bulunan İsmet Paşanın emrine girmiştir. Bu değerli kumandan, İnönü'nden rütbe ve tecrübe bakımından daha kıdemli olduğu halde vazifeyi kabulde tereddüt

göstermemiştir. Fakat, bazı normal yazışmalar, İnönü'yü kuşkulandırmış, bu askerî rakibini "emre itaatsizlik" gerekçe siyle bertaraf etmek için harekete geçirmiştir.

~~Şimdi Ali İhsan Paşa'nın Sakarya'daki hareketleri~~

Ali İhsan Paşa'nın ilk ihtilâf, İsmet Paşa'nın 1921 yılı kış mevsiminde ordularını taarruza geçirmek istemesiyle başlıyor. Ali İhsan Paşa; teçhizat, cep-hane, erzak, disiplin ve moral bakımından ordunun böyle bir taarruza henüz hazırlıklı olmadığından bahisle bu karara itiraz ediyor.

Bu arada, Garp Cephesi Kumandanlığından Birinci Orduya 2/11/1921 tarihinde şifre bir telgraf geliyor. Telgrafta şunlar yazılıdır:

"Düşman bizim Egridir-Dinar-Denizli şimendüfer hattından istifade ederek yapabileceğimiz hareketten mütehassis görünmektedir. Buna mahal vermemek için süratle Dinar mintakasını işgale teşebbüs eylemesi muhtemeldir. Binaenaleyh iki kolorduyu mümkün süratle Dinar havalisine almaya mecbur bulunuyoruz."

Bu şifreli telgrafı okuyan Ali İhsan Paşa, anılarında şu mütalâada bulunuyor:

VEHİMLİ BİR CEPHE KUMANDANI

"Acaba, dedim; Cephe Kumandanı aklını mı oynattı? Bu, ne büyük vehim! Ne kadar sonsuz tereddüt. Düşman karşısında ordular ve kolordular bu kafa ile nasıl idare olunabilir? Böyle bir cephe kumandanına nasıl itimat olunabilir? Daha iki gün evvel kolorduları yerinden oynatmayı vaat ve tebliğ eylemişti.

"Şimdi, düşmanın bir alay piyade ile Çal dirseğinde yapmış olduğu ufak bir temizleme hareketi ve bölüğümüzü Menderes nehrinin cenubuna atarak kendi sağ cenahını temin eylemesi üzerine bizim Cephe Kumandanının kafasında cinler, periler dans etmeye başlamışlar! Elimizdeki mahdut ihtiyat kuvvetlerini, Birinci ve Dördüncü Kolorduları hemen o tarafa da ma taşı veya satranç piyonu gibi sürmek istiyor.

Bu, ne kadar mahdut kafalı, beceriksiz, sevkulceyş düşünce ve görüşünden mahrum adam! Biz, böyle bir kumandan idaresinde düşmana nasıl taarruz hareketi yapacağız? Eğer Sakarya'da olduğu gibi, Mustafa Kemal Paşa, bu taarruz hareketinin de başına bizzat geçmezse yandıığımız gündür. O'nun bu tereddütlerden hiç haberi yok. Ankara'da Meclis müzakereleri vesaire ile meşgul...

Düşmanın, bizi iz'âç etmeyeceği hakkındaki tahminlerim sonraki günler tahakkuk etmiştir. Bizim bu kadara basit gördüğümüz ahval karşısında Garp Cephesi Kumandanı'nın vehme kapılarak eldeki biricik sevkulceyş ihtiyatımızı o tarafa sevka kalkışmasına ne mâna vermeli?"

İsmet Paşanın ufak kıpırdılar üzerine büyük kuvvetler kaydırmak ve kara kıy ortasında ve henüz ordu taarruza hazırlanmadan SAD harekâtına başlamak istemesi üzerine Ali İhsan Paşa ile aralarındaki görüş anlaşmazlığı bir süre devam edecektir.

Ali İhsan Paşa, İsmet Paşanın lüzumsuz kuvvet kaydırmak hususundaki isteği karşısında mütalâalarına şöyle devam etmektedir:

"İlâhi Mustafa Kemal Paşa! Bir onbaşıya ordu kumandanlığı yaptırılır mı?

Bu kızgınlık esnasında meşhur deveci hikâyesini şeytan tekrar hatırıma getirdi:

İhtiyar bir deveci öleceğini hissederek develerinden helâlîlik istemeye gelmiş, onları okşamış ve hoşlandıkları şeylerden ikram etmiş. Nihayet:

- Sizleri senelerce çalıştırdım; ağır yükler taşıttım; belki döğdüm. Hakkınızı halâl edin.

Demiş. Allahın hikmeti olarak baş deve dile gelmiş ve demiş ki:

- Molla, sen bize iyi baktın. Döğdüğün zamanlarda da haklı idin. Hepsini hoş gördük. Fakat önümüze geçirip kılavuz diye kullanarak bizi kendisine bağladığın şu ".....22" e hiç tahammül edemedik. İşte bu hareketini asla affetmiyoruz. Bunun hesabını Tanrının huzurunda seninle görüşeceğiz.

Diğer develer, baş devenin bu sözlerini tasdik eder gibi kafalarını sallamışlar, kükreyerek hepsi ayağa kalkmışlar. Deveci de ürkerek kaçmış.

Şu uydurma hikâye çok hoş bir şeydir. İnsanın bir şey yapamadığı zamanlarda kendi kendini teselliye yarıyor. Ben de bu deve Mikâyesini bizzat yaşamış, görmüş gibi tahayyül ederek hiddetle karışık gülmeye başladım. Bir aralık istifa etmeyi düşündüm. "Esasen 15 güne kadar taarruz edeceğiz" va'di üzerine kabul etmiş olduğum vazife çıkmaza girmişti. Fakat bu da orduya ve millete karşı ayıp olacaktı: Bir ay geçmeden verilen vazifeden çekilmek... Bu fikri de iyi bulmadım, beğenmedim.

"Gözüne uyku girmedi, sabah oluyordu. Masanın başına geçtim, âdeta ders verir gibi sert bir mütalâa ile İsmet Paşayı bu fâkirden vaz geçirmek için bir cevap yazdım."

İNÖNÜ'NÜN GİZLİ AJANLARI

Ali İhsan Paşanın verdiği sert cevaptan sonra orduyu lüzumsuz kaydırma işinden vaz geçiliyor. Fakat, Ali İhsan Paşanın da mimlendiği ve kendisine kanca takıldığı daha sonraki hâdiselerden anlaşılacaktır.

Ali İhsan Paşa, cephane ve maaş meselesi üzerinde de hassasiyetle durmuştur. Çünkü maaşlar mun

dürmüştür. Çünkü, maaşlar muntazaman çıkmamakta, bazı birliklere veril-
mekte, bazılarına verilmemektedir.

Ali İhsan Paşanın, maaş ödeme işlerinin bir x düzene sokulması hu-
susundaki gayret ve ısrarları da Carp Cephesi üzerinde menfi etki yapmış
tır.

Ali İhsan Sabis Paşa bu konuda şöyle diyor:

"Bu cephe ve maaş meseleleri Akşehir'de hiç şüphe yok ki konuşul-
muştur. Bunun neticesi olarak ileri sürülen hususların düzeltilmesi lâ-
zım gelirken husumet oku bana tevcih edildi.

"Cephe Kumandanının bütün muamelelerde artık gizlenmiyen bir kin
ve garâzle Birinci Orduya yüklenmeye çalıştığı âşikâr olarak göze carp-
maya bağladı. Biz, kendisini, Başkumandan'a şikâyet etmedik. Başkuman-
dan, bizden taarruz hakkındaki fikirlerimizi sordu. Biz de vaziyeti i-
zah ederek yanlış kararların önünü almaya çalıştık.

"Harp vaziyetindeki ve taarruz hazırlıklarındaki kusurları söylemek
vaziyetiniz icabı idi. Susmak, riyakârlık veya dalkavukluk etmek vatan
müdafasına zarar verebilirdi. Şahsi husumet veya kin ve garâz meselesi
değildi.

"İsmet Paşanın Birinci Ordu'ya yüklenmesi sadece benden intikam
almak ve rakip öldürmek maksadına dayanıyordu.

Cephe karargâhındaki subayların çoğu, hususiyle şube müdürleriyle
kurmay başkanı, İsmet Paşanın bize karşı münakaşa ve muahaze arzularını
körüklüyormuş. Bunlar, Cephe Karargâhının maaşça ileride olmasını şikâ-
yet etmeğine; ordudaki birliklerle müsavât haline gelmesini ve subay
ailelerinin geri taraflara sevklerini istemekliğime kızarak kinlerini
bu suretle teskine ve öc almaya kalkışıyorlarmış.

"Bu esnada, İsmet Paşanın, evvelce benim karargâhıma tayin etmiş
olduğu gizli hafifeleri de ihbarlar yapıyormuş.

"Bunları duydukça kendi kendime "Allah bize sabır ve tahammül ver-
sin. Beceriksiz ve dar kafalı bir mafevk ile çalışmak çok güç. Bunların
üstüne bir de hadet ve kin" derdim.

"Muahaze ve ihtar ifade eden cevaplar geldikçe İsmet Paşanın beni
istifaya zorladığı açıkça anlaşılıyordu. Diğer taraftan her fırsattan
istifade ederek beni Mustafa Kemal Paşaya çektiğini de Akşehir'den
avdette albay Arif Bey söyledi.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
KİN VE HASEDE MARUZ BİR PAŞA

"MALTA'dan kaçıp gelerek Anadolu'da İstiklâl Mücadelesine kendi
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

~~xxxxxxxxxxxx~~ arzumla ve vatanıma hizmet gayesiyle bu tehlikeleri göze almış olduğum cihetle bu dđđışmeleri de bir vatan mücadelesi adde- derek İsmet Paşanın entrikalarına, saygısızlıklarına, kin ve haset hamle- lerine aldırmamaya ve vazifelerimin icaplarını metanetle yapmaya karar verdim.

"İçbir şeyden endişe etmiyerek onun yanlış düşüncelerine ve haksız târizlerine şiddetle mukabeleden geri durmamaya azmettim. Vaktiyle Ali Fuat ve Refet Paşalara tetbik edilen muamelenin benim de başıma gelece- gini tahmine başladım. Fakat o zamana kadar bu kinci, hasetçi ve entri- kaçı adamın, Cephe Kumandanı sıfatiyle yapacağı her yanlış hareketin önünü almaya çalışarak düşman karşısındaki orduları zarar görmekten ko- rumayı ve taarruz zamanına kadar orduyu, düşmana karşı muvaffakiyetli taarruz icrasına muktedir bir hale getirmeyi kendim için bir vatan bür- cu, Ordu Kumandanlığı vazifesi addettim."

Bundan sonra çatışmalar artık açığa vurulmuş ve sertleşmiştir.

İsmet Paşa-Ali İhsan Paşa çatışması gittikçe şiddetlenerek Ali İh- san Paşanın Divan-ı Harbe verilmesine kadar sürecektir. O sayfaya gelme- den evvel bu ilginç çatışmanın seyrini takip edelim. Bu suretle, yakın tarihimizin gizli kalmış bazı olayları da aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

Sene 1921... Aralık ayının 11'inci günü... Garp Cephesi Kumandan- lığından, Yunanlıların taarruz etmek ihtimali olduğundan, bir meydan mu- harebesi için kuvvetlerin kaydırılması ve gerekli tedbirlerin alınması için üstüste iki şifreli telgraf geliyor.

Ali İhsan Paşa, kısa zamanda biribirini tutmayan bu emirler karşı- sında hayrete düşüyor.

Ali İhsan Sabis bu konuda da şunları yazıyor:

"Resuphanallah! Cephe Kumandanı yine cinlerin, perilerin hücumuna uğramış olacak. Biz, düşmanda hiçbir surette taarruz teşebbüsü ve hazırlı- lığı görmüyor ve sezmiyoruz. İstihbarat vasıtalarımız da bize, böyle bir şeye delâlet edecek bir ipucu vermiyor. Cephe Karargâhında acaba remil n- mi dökülüyor, fala mı bakıyorlar? Böyle üstüste acele mühim emirler xerx- vermeye neden mecbur oluyorlar? dedim.

"Cepheden biribiri arkasına "acele" kaydiyle gelen bu emirleri o- kuduktan sonra bu kadar mütereddit ve evhamlı bir kumandan hakkında u- fak bir takdir sözü sarfedecek kimse bulunamaz. Şimdiye kadar bizim Afyon- Dumlupınar-İslânköyü-Uşak istikametlerinde yapacağımız taarruz- lardan bahseden Cephe Kumandanı * neredede kaldı! Şimdi düşman taarruzun- dan bahseden bu emirlerden sonra sükûn içinde tam 9 ay geçti- ği halde, şu müddet zarfında bir gün bile İsmet Paşanın bu vehimlerini

HAKLI GÖSTERECEK bir delil veya hâdise zuhur etmemiştir."

ATATÜRK, İNÖNÜ'YÜ NİÇİN TUTTU?

Carp Cephesi ile Birinci Ordu arasındaki hâdise ler hep birbirini kovalıyor. Bir gün bakıyorsunuz bir telgraf: Birinci Ordu'nun istihkâm bölükleri bir başka orduya naklediliyor ve Ali İhsan Paşa, önemli hizmetler ifa ettirdiği bu bölüklerden mahrum bırakılıyor.

Bir başka gün de, Cephe Kumandanlığı, Çal Muharebesi ve cephanekmal işlerini parmağına dolayarak Ali İhsan Paşayı yıpratmaya ve sorumlu düşürmeye çalışıyor.

Ali İhsan Paşa, başka kaynaklardan da faydalanarak İnönü'nün Kütahya muharebelerindeki on binlerce Türk'ün hayatına mal olan beceriksizliklerinden bahsettikten sonra Atatürk'ün, İnönü'yü niçin tuttuğu konusunda şunları yazıyor:

"... Mustafa Kemal Paşa, kendisini bir emirber gibi kullandığından dolayı İsmet Paşayı daima yanlış kararlarında ve fena hareketlerinde himaye etmeyi münasip görmüştür. O, ileride cumhuriyet ilân etmek, birçok içtimâî ıslahat ve inkılâplar yapmak tasavvurlarını beslediği için kendisine kayıtsız ve şartsız âlet olacak böyle bir adamı elde bulundurmamak zaruretini takdir etmiş ve onu huçbir vesile ile küçük düşürmemek için kabahatlerini dadma ört-bas etmiştir.

"Bu düşüncesinde Mustafa Kemal, başka "evet efendim" ci ve sadık bir yardımcı bulamadığından dolayı haklı görünür. Fakat inkılâpları tamaladıktan sonra O da artık İsmet Paşanın uygunsuz hareketlerine dayanamıyarak ölümünden bir sene evvel onu, sadık yardımcısına paçavra gibi tutup atmış ve Celâl Bayar'ı başvekil yapmıştı."

İLLE MESULİYET ARAMAK ÇABASI: İnönü'yü, Ali İhsan Paşanın başına çorap örmek için ille de mesuliyet aramak çabası içinde görüyoruz. Meselâ, Şeyh Elvan dağında Birinci Ordu'ya bağlı kuvvetlerin bir miktar geriye çekilmiş olduğu vesile yapılarak Ali İhsan Paşa yıpratılmak istenmektedir.

Pek dikkate şayan bulduğumuz bu konu hakkında da * Sabis şunları yazmaktadır:

"İsmet Paşa, benim, eski kirli çamaşırlarını bilmediğimi, duymamış olacağımı düşünerek bana caka satmaya başlamış ve bir avuç kuvvetin cephanekmal azlığından dolayı geride bulunan diğer sırtlara çekilmesini büyük bir muvaffakiyetsizlik ve idaresizlik gibi göstererek bize mesuliyet yüklemek çarelerini aramaya koyulmuştu.

"Erkânıharbiyei Umumiye Reisinin tahkikat icrasına emir buyurduğu-

NU İLERİ SÜRÜYÖR, bu emri siper yapıp arkasına sığınarak bu işde se... ve idare hatası arıyor ve fırsat bulursa benim askerî şöhretimi de baltalamak istiyordu.

"albuki bu muharebe vuku bulurken İsmet Paşa Dinar'da 5. Kolordu Kumandanı ile beraber bulunuyordu. Fahreddin Paşa, 8/12/1921 akşamı gönderdiği cevapta diyor ki:

"Şeyh Elvan dağı muharebesi hakkındaki muhabere uzun bir dosya oldu. Şimdiye kadar bundan pek büyük ve pek mesuliyetli muharebeler cereyan ettiği halde bu derece istizah olunmamıştı. 14. Süvari Fırkasının vakit ve hareketini burada İsmet Paşa Hazretleri bizzat kendileri tâyin buyurmuşlardı. Verilen emirleri ve yazılan evrakı arz ediyordum. Mütalâa ve tasvip buyuruyorlardı. Eğer bir noksan olsaydı tashih ve ikaz buyururlardı..."

x İkinci rapordaki x Fahreddin Beye (General-Altay) ilâveten Kurt Cebe'nin de imzası vardır ve şöyle denilmektedir:

"İsmet Paşa Hazretleri alay kumandalarıyla bizzat görüştüler ve hareket kabiliyetlerini tetkik ederek sürat-i hareketi tâyin buyurdular.

"...Muharebenin berveç-i mâruz en müşkül şartlar altında en âzami fedakârlıklarla icra ve idare edilmesine rağmen cephe emrinde zikredilen "sevk ve idare hatası" kaydını izaha muhtaç bulmaktayım.

"Cephe Kumandanı Paşa Hazretleri, muharebenin cereyanı esnasında burada buldukları için sevk-u idarede vuku bulan hatayı doğrudan doğruya o zaman ihtar buyurarak dikkat-i âciziyi celbedebilirdi.

"Süngüsüz, cephanesiz, tamamen çıplak ve talimsiz bir avuç efrat ile karlar, yağmurlar altında dört gün ara vermeden muharebeyi taarruzî ve tefafüî idame eden ast kumandanların azm-ü sebatları ise yalnız takdir ve sitayişle anılabilir. Fahreddin Kurtcebe"

MİSLİ GÖRÜLMEMİŞ BİR SUÇLAMA

Böylesine bir olayın askerlik tarihinde belki de benzeri bulunamaz.

Fahreddin Altay Paşanın yukarıya aldığımız raporlarından da anlaşılacağı gibi durum pek mânidardır. Bir cephe kumandanı ki bir harekâtın başında bizzat bulunuyor, onu sevk ve idare ediyor. Ve bütün harekât kendisine danışılarak ve muvafakati alınarak yapılıyor. Bu cephe kumandanı, yani İsmet İnönü, o harekâtın başında bulunmayan Ali İhsan Paşadan muvaffakiyetsizliğin hesabını soruyor.

Bu, misli görülmemiş bir suçlama tarzıdır.

Bir ordu kumandanı, şahsını hedef tutan bu derece maksatlı bir yıpratma tâbiyesine elbette sert, hem de çok sert cevap verecektir.

Bize öyle geliyor ki "sevki idare hatası", suçlaması, sırf Ali İhsan Paşayı tahrik için uygulanmış bir "İnönü taktiği" dir. Maksat, sert cevap vermeye mecbur etmek, bu cevapları da askerî disipline aykırı göstererek bir rakibi bertaraf etmek.

Oysa, biraz sert de olsa, karşılıklı mütalâa ileri sürmekten ibaret olan bu hal, ordu kumandanlarından emirleri itaati bekleyen İsmet Paşanın istediği malzemeyi toplamasına vesile teşkil etmiştir.

İnönü, kırk kırk yarararak topladığı ve olgunlaştığına kanaat getirdiği ~~çok~~ delilleri ileri sürerek Ali İhsan Paşanın evvelâ Birinci Ordunun başından uzaklaştırılmasını sağlamış, sonra da İstiklâl Mahkemesine verilmesinde ısrar ederek hakkındaki dosyaya ilgili makamlara göndermiştir. Bu arada, tek cepheli bir anlatımla Mustafa Kemal Paşa, gereği gibi Ali İhsan Paşa aleyhine imale edilebilmiştir.

İSTİKLÂL MAHKEMESİ HAREKETE GEÇİYOR

Şimdi yine Ali İhsan Paşayı dinleyelim:

" O zaman henüz Mustafa Kemal Paşanın körükörüne İsmet Paşaya hak vereceğine ve beni onun kinlerine feda edeceğine asla inanmıyordum. Kendisinin cepheye gelerek benim nasıl çalıştığımı ve ordumu nasıl yetiştirmekte olduğumu, çete rejiminden ordu rejimine geçmekte ve muntazam bir ordu vücude getirmekte ne derece muvaffak olmuş bulunduğumu bizzat görerek memnun olacağını tahlin ettiğim için bu gelişinden çok haz duyuyordum.

İsmet Paşa ile her gün didişmekten ve sebepsiz kuşulanmalarla taarruz gayretlerimize nasıl sekte verildiğini görmekten, her türlü bilgi ve basiret prensiplerine aykırı, tereddütleri, vehimleri, kararsız hareketleri karşısında eza duymaktan usandığım cihetle şimdi Mustafa Kemal'in cepheye gelmesi, bende yeni bir şevk, enerji ve çalışma heyecanı uyandırmıştı. ~~çok~~

Ali İhsan Sabis'in bahsettiği bu vehim, İnönü'nün karakteristiğini teşkil etmektedir. Ve bu vehim onu, dikta rejimine götüren başlıca âmillerden de biri olmuştur. Sultan Abdülhamit'te olduğu gibi.

x

Ali İhsan Paşa, Ali Kılıç'ın üyesi bulunduğu Ankara İstiklâl Mahkemesine verilmiştir. Mahkemenin reisi topçu İhsan (eski Bahriye Vekili ve İnönü'nün aynı şekilde hismına uğramış olanlardan İhsan Eryavuz) Beydir.

İlk tahkikatı bu mahkeme yapmıştır.

En ince ayrıntılarına kadar bu olayın içinde bulunmuş olan sayın Ali Kılıç, bu konu ile ilgili anılarını 1949 yılında Milliyet gazetesinde yayımlamıştır.

Ali İhsan Paşanın da gıyabında cereyan etmiş olan olayları, sayın Ali Kılıç'ın hâtıralarından aktararak aynen veriyoruz:

İNÖNÜ MAHKEME HEYETİNE NASIL TESİR ETMEK İSTEDİ?

"Sakarya Zaferi'nden sonra ordu Eskişehir-Afyon hattında iken bir de Ali İhsan Paşa meselesi çıkmış ve bu mesele Meclis koridorlarında hayli dedikodulara ve birtakım tefsirlere sebep olmuştu.

"Ali İhsan Paşa, malûm olduğu üzere ordumuzun değerli kumandanlarından biriydi ve Mütareke'den sonra İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştü.

"Paşa, bilahare Malta'dan kaçarak 5 ekim 1921 çarşamba günü akşam saat 7.30'da Ankara'ya gelmişti. Kendisini karşılayanlar arasında ben de vardım. Ali İhsan Paşayı ilk defa orada görüyordum. Belli idi ki sürgün hayatı onu üzmüş, saçlarını beyazlatmış. Buna rağmen dindikti ve halinde canlılık vardı. Başkumandan Gazi Paşa, kendisini karşılamak üzere istasyonda bulunuyordu.

"Ali İhsan Paşa trenden iner inmez, Gazi, onu gayet samimi surette kucakladı. Görüyorduk ki Gazi Paşa, ciddî ve iyi bir kumandan bildiği bir arkadaşın kendisine iltihak etmiş olmasından çok memnundu.

"O zamanki düşünceleri, haber aldığımızı göre, cepheyi ikiye ayırmak ve bir kısmını İsmet Paşanın, diğer bir kısmını Ali İhsan Paşanın kumandasına vermekmiş.

"Fakat her nedense Ali İhsan Paşa geldikten sonra İsmet Paşa, Gazi'yi bu fikrinden vaz geçirerek Ali İhsan Paşayı, kendi kumandası altında bulunan Birinci Ordu Kumandanlığına tâyin ettirmeye muvaffak olmuştu.

"Bu vaziyeti bana Azizîye'ye gelirken yolda Ordu Kumandanı Nureddin Paşa anlatmıştı.

"Yine o zaman salâhiyetli kumandanlardan işittiğime göre, Ali İhsan Paşa, İsmet Paşadan iki sınıf evvel olduğundan, bilhassa kumandadaki sevk-u idaresinin üstünlüğünden dolayı İsmet Paşanın emr-ü kumandasına girmeyi kendisi için küçük görmüş, fakat bir asker itaati ile vazifeyi kabule mecbur olmuş.

"Bunula beraner kumandayı aldıktan sonra İsmet Paşayı her vesile ile tenkide ve böyle mühim bir cephenin sevk-u idaresine iktidarının yetmediğini belirtmeye başlamış. Fakat bu tenkitleri, mütalâa ve itirazları; aldığı emirleri bir kumandan olarak ifa ettikten sonra yaparmış. Tabii,

olarak dedi ki:

- "Didine didine mükemmel bir ordu yaptık. Neden sonra dâvaya iltihak etmiş olan paşa hazretlerine "buyurun, geçin" dedik, teslim ettik. Şimdi o bizi yere vurmak istiyor. Buna müsaade edemeyiz. Bilhassa etmemelisiniz. Ordunun emr-ü inzibatı tehlikededir. Bu noktai nazardan işe ehemmiyet vermenizi rica ediyor, şiddetle cezalandırılmasını talep ediyoruz."

DELİL BULUNAMIYOR

"Dedi. Mahkeme heyeti, Cephe Kumandanının iddiasını dinledi. Tevdi ettiği dosyayı kılı kırk yararçasına tetkik etti. Bu zengin dosya içeriğinde Ali İhsan Paşayı suçlayacak ve bize anlattıklarını tevsik edebilecek hiçbir noktaya tesadüf edemedik. Ve dehal, dâvanın mahkemeize şaiyeti olmamiyacağı beyaniyle dosyanın iadesine karar verdik ve ertesi günü Ankara'ya döndük.

"Ali İhsan Paşayı temize çıkaran bu kararın, kendi arzularına uygun görmediği için İsmet Paşa tarafından beğenilmediği muhtelif reaksiyonlarından belli idi.

"Nitekim İsmet Paşa, mahkeme kararını öğrenir öğrenmez vakit geçirmeden alelacele Gazi'ye bir telgraf çekerek Ali İhsan Paşa dâvasını mahkememizin salâhiyeti dışında bulunduğu mütalâasını ileri sürdü ve mutlaka mahkûm ettirmeye karar verdiği Ali İhsan Paşanın askerî divanıharpte muhakemesi tezini müdafaaya girişti.

ŞİMDİ DE DİVANI HARBE

"Biz Ankara'dan Ali İhsan Paşayı muhakeme etmek üzere yola çıktığımız zaman Ali İhsan Paşanın mahkûm edileceğinden korkan ve İsmet Paşayı istemiyen bazı muhalif mebuslar Meclis koridorlarında söylenmeye başlayarak bu dâvayı mahkememizin muhakemeye kazâi mantık bakımından salâhiyeti olmadığı dedikodusuna da ayrı bir fasıl teşkil ediyordu.

"Ancak bu mebuslar, dinlediklerinin tam aksi olarak, Ali İhsan Paşanın mesuliyetinin bahis konusu edilmeyeceği hükmünü verdiğimizizi duyunca memnun olmuşlar, avdetimizde her biri bizi ayrı ayrı tebrike koşmuşlardı.

Maahaza, bütün bunlar, İsmet Paşanın bir kere yakasına yapıştığı Ali İhsan Paşayı, ne yapıp yapıp dâva davanıharbe sürüklemesine mâni olamadı.

"Bilâhare Ali İhsan Paşanın Bornova'da Galip Paşa (Eski Afgan Sefiri) Divanıharbi'ne verildiğini ve divanıharbe dâvet edilen salâhiyetli askerî makam sahiplerinin "meselenin bir incir çekirdeği doldurmayacağı hakkındaki şهادetlerine" rağmen tekaüde sevk edildiğini işittiğimiz zaman cidden hayrete düşmüş ve teessür duymuştuk.

"Ve bu hâdisenin üzerinden yıllar geçti. Ali İhsan Paşa değerli bir kumandan olmasına rağmen garez ve kinin bu zaferi yüzünden bütün bir devir boyunca kenarda, nikkete mahkûm vaziyette kaldı. Ve bu nikkete, denilebilir ki Atatürk'ün ölümü ile onu istihlâf etmesinden sonra kendisini mahkemelerde ve hapislerde süründürmek suretiyle bir türlü pençesini onun boynundan ayırmadı. "

Ali Kılıç'ın, Ali İhsan Paşanın ordudan uzaklaştırılması olayına temas eden hâtıraları burada bitiyor.

İnönü'nün İdtiklâl Mahkemesine tesir ve müdahale etmek için nasıl uğraştığı, o mahkemeye reislik yapmış olan topçu İhsan (İhsan Eryavuz) Bey de yazmıştır.

TESİR ALTINDA BULUNDURULAN ADALET

Şimdi tekrar Ali İhsan Paşayı dinleyelim:

"...Bu iftira, kin ve garez tesriyle bir adamı mahkemeye vermek, güphe yoktur ki çok âdi bir harekettir. Fakat aynı adamın hem dâvacı, hem hâkim sıfatını takınarak mahkeme heyetinde yanlış ve zalimane bir kanaat doğurmasına uğraşması kimsenin tenezzül etmeyeceği bir cinayettir.

"Aynı tarzda mahkemelere müdahale, 1943 senesinde "Harp Hâtıraları" birinci cildinin intişarı dolayısıyla, fakat bu defa perde arkasından yine yapılmıştı.

"Birinci ciltte neşrettiğim bir vesika dolayısıyla merhum Cemal Paşa ile Ali Fuat Beyin oğulları, Falih Rifki tarafından hakaret dâvası açmaya teşvik ve tahrik olunmuş, ve: "Siz yalnız vekâlet veriniz, başka şeye karışmayınız. Avukat ve mahkeme masrafları tafamızdan tesviye olunacaktır" denilmiştir.

"Hakaret dâvası Ankara Üçüncü Ceza Mahkemesinde başladığı zaman Savcı makamını Zihni Betül Bey (sonradan C.H.P. mebuslarından) işgal ediyordu. Bu zatın, muhakeme esansında bana tevcih ettiği bakışlar, beni mahkûm ettirmek için kendisindeki uğraşma hırsının derecesini göstermeye kâfi geliyordu. Refikası Süreyya Betül Hanım da o zamanki Temyiz Başsavcısı yanında çalışıyordu.

"Hâkin, ilk muhakeme sonunda büyük bir celâdetle kitabın tenkid mahiyetinde ve tarihî eser olduğunu mükelâmel bir surette birinci ilâmında tafsil ederek beraet hükmünü vermişti.

"Fakat o zaman Çankaya'da oturduğu ve ölünceye kadar oturacağına inandığı sandalyede kendisini "değişmez Millî Şef" sayan İsmet Paşa:

- Bu nasıl mahkeme, bu nasıl hüküm? ~~feriyatlar~~
 "Feryatlarını savurmuş. Sonra Temyiz bozmaları üzerine birinci be-
 raet hükmü suç ve cezaya tahavvül etmişti."

Ali İhsan Paşanın anılarından sadece bu kadarını almakla yetindik.

~~Emekli general~~

Birinci Ordu sabık Kumandanı EMEKLİ GENERAL Ali İhsan Sabis, İnönü'nün cepheden gönderdiği yazılara (askerlik fennine uymadığı için) sert cevaplar vermiş olmanın çilesini çektikten sonra, anılarından öğreniyoruz ki Ankara Ceza Mahkemesince de mahkûm ettirilerek çile çektirilmiştir.

Bu defa da "yasak tebliği" vesilesiyle öğreniyoruz ki Ürfi İdare Mahkemesi karşısında kim bilir nasıl bir töhmetin altında ezilmiş ve ezdirilmiştir?

Ali İhsan Paşanın, şerefli "emekli general" liginin, isminin yanında kullanılmasına niçin müsaade edilmemiş olduğunun sebeplerini artık öğrenmiş bulunuyoruz.

Görüldüğü gibi, merhum Ali İhsan Paşa, anılarında, mahkemelerin nasıl tesir altında tutulduğuna dair örnekler de vermiştir.

Mahkemelerin iktidarlarca tesir altında tutulmalarının cumhuriyet rejimlerine karşı işlenmiş bir ihanet olacağı bedaheti meydandadır.

Sayın İnönü de (ama iktidardan düştükten sonra) hür mahkemelerin lüzumuna sık sık temas etmiştir.

Şimdi biraz da bu konuda İnönü'yu dinleyelim;

TUYLER ÜRPERTİCİ MÜDAHALE

Mahkemede adalet kararı verecek yargıcı, nüfuzlu bir parti başkanının göz ucuyla kontrolü altında tuttuğunu düşünmek insanın tüylerini ürpertir. (~~27 Eylül 1952~~)

İNÖNÜ

İnönü, yukarıdaki vecizeyi 27 Eylül 1952 tarihinde Bursa'da halk önünde söylemiştir. Bu konu ile ilgili olarak aynı gün söylediklerinden cümleler baklediyoruz:

"ADALET İSTİKLÂLİNİ, MÜSTAKİL MAHKEMELERİ, MÜSTAKİL VİCDANLI YARGIÇLARI, PARTİZAN İDARENİN TEHDİDİNDEN VE TESİRİNDEN KURTARMALIDIR."

x

"BİR MEMLEKETTE İKTİDARIN HOŞUNA GİTMEYEN İNSANLAR VE DÂVALAR EMNİYETTE İSE ADALET İSTİKLÂLİ VE SİYASİ EMNİYET DENİLEN ŞEY DE ANCAK O ZAMAN VAR SAYILIR."

x

"Müstakil mahkeme, müstakil yargıç mefhumu, vatanın en önde gelen meselelerinden biridir... Mahkemelere itimat kalmazsa idareimiz, üç yüz sene evvelki idarelere hasret çeker"

x

XXXX

~~VATANDAŞ HAKLARINI İPTAL ETMEK ZULÜMDÜR.~~

VATANDAŞ HAKLARINI İPTAL ETMEK ZULÜMDÜR.
İnönü

İnönü bu sözü, 5 Ekim 1952 tarihinde ~~İzmir~~ düzenlenen açık hava toplantısında söylemiştir.

x

"MÜSTAKİL MAHKEME, YALNIZ TEMİNATLI HÂKİMLE İŞLEYEBİLİR. HÂKİM, VİCDANÎ KANAATİNDEN DOLAYI SİYASÎ KUDRETİN TEHDİDİ ALTINDA BULUNDUKÇA ADALET EĞ ZARARLI BİR TESİR ALTINA KONULMUŞ DEMEKTİR. BUNUN MAHZURLARI SAYMAKLA BİTMEZ." (4 Mayıs 1956)

x

MUSTAFA KEMAL'E KÜFREDEDEN ÖĞRETMENİ
HÂKİM BERRAET ETTİRMIŞTİ

Sözlerle fiiller arasındaki bu derin uçuruma böylece örnekler verdikten sonra, Atatürk'ün kanun hükümlerine ve hür mahkemelere olan saygısını belirtir bir anı nakledeceğimize. Bu hâtırayı bizzat vaka kahramanının ağzından dinlemiştik:

Atatürk 'ün en büyük özelliklerinden biri de kin, garaz ve iğbirer gibi beşerî hislerin üstüne çıkabilmiş ve kanunu her şeyin üstünde tutmuş olmasıdır. Bunu, mahkemeleri tesir altında bulundurmamak hususunda gösterdiği titizlikle de birçok misalleriyle de isbat etmiştir.

İşte bunlardan biri:

Genç bir öğretmen, akrabasından birinin İzmir suikasında mahkûm edilmiş olmasının hincını taşımaktadır. Bu acının etkisi altında Atatürk hakkında çok ağır ve hakaret dolu bir şiir kaleme almıştır. Bu şiiri birçok meclislerde okuyarak içini boşaltmaya çalışır. Atatürk hakkında ~~çok~~ ağır ithamları taşıyan bu manzume, çevresinde infial uyanır ve genç öğretmen savcılığa ihbar edilir.

Bu öğretmen suçunu inkâr etmez, neticede mahkûm edilir ve hapis-haneye yollar. Öğretmen, mahkûmiyetinin müddeti ~~birkaç~~ bakımından mesleğinden de olur.

Mahkûmiyetinin ilk birkaç ayında imdadına yetişen 1933 affı ile hürriyetine kavuşur. Öğretmen, dört duvar arasında geçen mahkûmiyet günleri sırasında nefsi ile karşı karşıya gelmiş ve bir dereceye kadar da haksızlığının ve suçlamalarının yersizliğini anlamıştır.

BU ÖĞRETMEN.

Bu öğretmen, aften faydalanması lâzım geleceğinden behisle tekrar mesleğine alınması için Maarif Vekâletine başvurur. Maarif Vekili kendisine vazife vermeyince Devlet Şûrası'na başvurarak "cevaz-ı istihdam" kararı alır.

Bu karar suretini de dilekçesine ekleyerek tekrar Maarif Vekâletine müracaat eder ve ilk açılacak öğretmenliklerden birine tâyinini ister. Bir müddet bekler, alâkalı büroların kapısını aşındırır, müsbet bir netice çıkmaz.

Öğretmen mademki affa uğramıştır, mademki elinde Devlet Şûrası'nın "istihdam edilebilir" diye bir de belgesi vardır. O halde bu Maarif Vekili niçin tâyin etmez kendisi?. Bu, bir hukuk devleti ise nihayete kadar uğraşacak, hakkını arayacaktır.

Bu azimle zamanın Maarif Vekilinin huzuruna çıkar, ~~xx~~ müracaatlarını geçirdiği safhaları anlatır, Şuray-ı Devletten aldığı "cevaz-ı istihdam kararı" nı gösterir, bütün bunlara rağmen tâyininde negibi kanunî mahzur olduğunu sorar.

Maarif Vekili, bu genci sükûnetle dinledikten sonra ~~aynı~~ aynı sükûnetle cevap verir:

- "Şûray-ı Devletin "cevaz-ı istihdam" kararı, "vücub-u istihdam" kararı demek değildir. Sadece sizin tâyininize cevaz veriyor. O kadar.

Öğretmen ısrar eder:

- "Benim, vekâlete, henüz tamamlanmış mecburî hizmetim var. İstihdam edeceksiniz ki ~~benim~~ borcumu da ödeyebileyim."

- "Bu borcunuzu affediyorum."

Öğretmen hırçınlaşır:

- "Benim borcum şahsınıza değil, Devletedir. Ve siz, Devlet borçlarını affetmek salâhiyetini de haiz değilsiniz."

Vekil yine sakindir:

- "Vekâletimce hakkınızda yapılacak başkaca muamele yoktur."

- "Niçin?"

Vekil nihayet baklayı ağzından çıkarır:

- "Oğlum, suçun doğrudan doğruya Atatürk'ün şahsına aittir. Biz resen karar veremeyiz."

Vekil son sözünü söylemiştir. Önündeki evrak ile meşgul olmaya başlar. Fakat öğretmen ayak direr:

- "O halde ben bizzat Atatürk'e çıkacağım."

Öğretmenin sesi burgu gibidir. Süratle kapıya doğru yürümeye başlar.

Velik, başını kâğıtların üzerinden kaldırıp seslenir:

- "Dur gitme. Pek de inatçı imişsin. Bana bir hafta sonra tekrar bana geliniz."

x

Atatürk'ün sofrası... Maarif Vekili de sofradadır... Bir ara fırsat bulup sorar:

- "Paşam, hani hakkınızda ağır bir manzume yazmış olan bir öğretmen vardı."

- "Evet."

- "Aftan iftifaade ettiği için tekrar öğretmenliğe tâyinini istiyor."

- "Tayininde kanunî bir mahzur var mı?"

- "Hayır Paşam."

- "O halde niçin bana soruyorsunuz?"

- "İlediği suç zat-ı devletiniz hakkında da."

"Mahkemeleri tesir altında bırakmak, onların kararlarını tatbik etmemek adalet hissini zedeler. O genci münhallederden birine hemen tayin ediniz."

Vekil , bu nezaket danışmasını yapmakta haklı idi. Fakat aldığı cevap, Atatürk'ü karakterize eden ve O'nun, mahkemelerin tesir altında bırakılmaması hususundaki titizliğinin en tipik örneklerinden biridir.

Bu genç öğretmen, bir gün, bilinemez nasıl bir duygunun altında memleketten kaçmak isterken hudutta vurularak öldürülen Sabahaddin Ali Alı'dır. O zamanın Maarif Vekili de sayın Hikmet Bayur'dur.

Atatürk'ün adalet müesseselerinin istiklâlîni öngören davranışlarına ait birçok anekdot sıralamak mümkündür. Fakat biz, sadece, verdiğimiz örnekle yetiniyoruz.

Buna karşılık İnönü iktidarda iken hangi hür ve müstakil müesseseyi ihlâl ettiyse, iktidardan düştükten sonra o müesseselerin savunucusu ve övgücüsü (eski dille: müdafii ve meddahı) olmuştur.

İnönü, tek başına iktidarda kaldığı 11 yıl içinde, sonradan meddahlığını yaptığı hür müesseseleri niçin ~~kurmadı~~ kurmamıştır. Ne gibi bir engel mevcuttu? İX

İnönü, ağır baskıyı, dışımızda kalan İkinci Dünya Harbi sebebine bağlamak gibi bir mazerete dayanıyorsa hemen ilâve edelim ki harbin içinde olan demokrat devletler temel hak ve hürriyetlerde hiçbir kısıntı yapmamışlardır.

K A P A T I L A N G A Z E T E L E R :

"KAPATIN ŞU GAZETİYİ!"

Bu, İnönü'nün, kaşlarını çatarak verdiği üç kelimelik bir "emir" dir. O tarihte "emir" le gazete kapatmak için Türk kanunlarında hiçbir dayanak, hiçbir müeyyide yoktur. Aksine, basın, Anayasa teminatı altındadır. Maybuat Kanununun kaypak 50. maddesi bile şöyle der:

"Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete veya mecmuanın neşrine devam edenler hakkında 18. madde hükmü tatbik olunur..."

İnönü'nün "kapatın" dediği

gazete "Cumhuriyet" gazetesi, onu bu derece hiddetlendiren de Nadir Nadi'nin başyazısıdır.

Bir işaretle gazete kapatmak için Örfî İdare vesilesi de yoktur. Bakanlar Kurulu kararını filân bir yara itip askere komut verir gibi:

"Kapatın şu gazeteyi. Beninle uğraşıyorlar!"

Diye İnönü'yü böylesine hiddete kaptıran ve Cumhuriyet'te çalışan kabarık bir kadroyu üç ay açlıkla yüzyüze getiren başyazıyı evvelâ sütunlarımıza geçirelim. Sonra da, bu başyazıda "memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyat" unsurunu hep birlikte arayalım.

İşte, 8 Agosto 1940 tarihli Cumhuriyet gazetesinde çıkan "Atatürk Gençliğinin Kudreti" başlıklı Nadir Nadi'nin başyazısı:

"Gençlik sıhhattir; marazî ve romantik devirler çıkarılırsa bu görüş bütün tarih boyunca bir hakikat olarak insanların kafasında yaşadı. Yunan medeniyeti hayata gözlerini açtığı günden beri, hemen her medeniyet, gençlikte sıhhatin sembolünü aradı ve buldu.

"Muhtelif terbiye sistemleri, biyolojik köklerden yardım gördükleri için, hiçbir yerde ve hiçbir zaman gençliğin maddî sıhhatini temin hususunda güçlüğe raslamış değildirler. Genç kelimesi, esasen iyi işleyen, henüz yorulmaya başlamamış bir uzviyet demektir. Gençliğe sıhhatini ve vücut güzelliğini muhafaza ettirmek, normal bir cemiyet için, gençliği tereddide ugratmaktan, onu dejenere kılmaktan daha kolay sayılır. Çünkü sıhhat, başlayan hayatın tabiat tarafından kurulmuş ilk kaidesidir. Eğer cemiyetler zaman zaman bir "gençlik ve sıhhat" meselesiyle karşılaşır ve bunu muvaffakiyetle halledebilmek için birtakım güçlüklerle maruz kalıyorlarsa bunun sebebini sosyal hayatın umumî aksaklığında ara-

MAK DAHA DOGRU OLUR. Yoksa olgunluğa yürüyen, fizyolojik dönemi bitirmek için önünde henüz birçok seneler bulunan bir nesil, normal olarak sıhhatlidir.

"Gençlik atrica ruhî bir haldir.

"Gençler nikbin ve idealisttirler."

"Denir.

"Bu görüş de, marazî ve romantik devirler müstesna, bütün tarih boyu boyunca bir hakikat olarak böylece insanların kafasında yaşadı. Yunan medeniyeti doğduğu günden beri, hemen her medeniyet, gençlikte idealizmanın sembolünü aradı ve buldu.

"Modern ruhiyatçılar ve sosyologlar, gençlikteki idealizmanın kökünü, tıpkı sıhhat bahsinde olduğu gibi, yine biyolojik unsurlarda buluyorlar. Yeni başlayan hayat o kadar taşkin o kadar güzel ve o kadar herkesindir ki onu içinde duyan bir ferдин şahsî endişeler peşinde koşmasına, şahsî menfaatler gütmesine lüzum yoktur. Gençlikte görülen ihtiraslar daima anonimdir, ferde değil, cemiyete aittir.

"Yine bu sebepten dolayı muhtelif terbiye sistemleri, biyolojik membalardan yardım gördükleri için, umumiyetle gençliğin fikir sıhhatini temin hususunda büyük güçlüğü raslamamışlardır. Eğer ara sıra "gençlikte mânevî buhran" meseleleriyle karşılaşılıyorsa ve güçlüklerle maruz kalınıyorsa, bunun sebebi de yine sosyal hayatın aksaklığında aramak lâzım gelecektir.

"Salтанat zamanında inhitat devrinden başlayarak 1919 senesine kadar devam eden ve mütemadiyen artan içtimâî nizam bozukluğu, Yavuzlar, Kanunîler devrinde hârikalar yaratmış olan Türk gençliğini de her bakımdan zayıf düşürdü. Öyle ki bunun yüz sene evvel memlekette fikir gençliği namına hiçbir şey kalmamıştı.

"Yüz seneden beri, Türkiye'yi kurtarmak için yapılan hamlelerin çoğu "müstesna" ların eseridir. Alemdar Mustafa Paşa bir istisna idi, Âli Paşa, Namık Kemal birer istisna idiler. Ve nihayet Atatürk ve arkadaşları istisna teşkil ediyorlardı.

"Fakat bütün bu istisnalar bize gösteriyor ki, bir memleket ne kadar zaafa uğrarsa uğrasın, biyolojik hayat şartları tamamen sömmediği müddetçe, orada hamle yapan, hamle yapmaya hazır bir gençlik daima hazır bulunacaktır.

"Ve işte bu imandır ki Ebedî Şefimiz Atatürk, Büyük Nutkunun en kuvvetli satırlarını okurken Türk gençliğine hitap ediyor ve onun ruhuna zaman mefhumunun hiçbir zaman öldüremeyeceği bir ideal aşıllıyordu.

"Ve yine bu imanladır ki Cumhuriyet Türkiyesi, kurulduğu günden beri, Türk gençliğinin fikir ve ruh sıhhatini hiçbir zaman ihmal etmemiş, ondaki idealist hamle iştihakını daima kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

"Bugünkü Türk gençliği, eski Hasta Adam devrindeki marazî gençliğe benzemez. Bugünkü gençlik faaldir, sağlam görüşlüdür, yurt meseleleri üzerinde hassastır ve idealisttir ve icabında vatan uğruna kanını akıtacağına and içen en büyük ihtirası vatanın istiklâlidir.

"Atatürk gençliği, kalbinde tutuşan ideal ışığını hiçbir zaman söndürmeyeceği için, ölünceye kadar ihtiyarlamayacak ve kalbden kalbe gidip giden bu ışık, Türk gençliğinin ebedî kuvvetini teşkil edecek. Beş yüz sene geçse de Atatürk gençliği, yine dipdiri ve canlı ayakta duracak."
FIRTINA KOPARAN YAZI

Evet... İnönü, tam metnini yukarıya çıkardığımız bu başyazı dolayısıyla Cumhuriyet'i kapatmıştır. Bu, biraz edebî çeşnisi olan subjektif bir yazı. "Memleketin umumî siyasetine dokunacak" hiçbir yönü yok. O halde bu derece mâsum bir yazı dolayısıyla bir gazete nasıl kapatılabili!

Öyle tahmin ediyorum ki okuyucu, içine düştüğü hayretin enginliğinde bu sorunun cevabını aramak için fikir sancısı çekecektir.

Kapatma olayının uc noktasına gelinceye kadar bazı olaylar geçmişmiştir. Bunlar bilinmedikçe bir "Devlet Reisi" ni böyle bir karara sürükleyen psikolojik nedenlerin anlaşılması mümkün olmaz.

Başta aldığımız bu olay, yankıları aylarca sürmüş, bu yüzden çıkan tartışmalar günün kalburüstü olayı haline gelmiştir. Onun için biraz daha gerilere dönerek vakaları hep birlikte izleyelim.

x

1940 yılı ağustosunun ilk günleri.

Türkiye, 12 Mayıs 1939'da imzaladığı andlaşma ile Fransız ve İngilizlerin müttefikidir.

Bu tarihten sonra Almanlar Holanda ve Belçika'yı işgal etmiş, 14 haziranda da Paris'e girmiştir. 22 haziranda Fransa, şartları ağır bir mütareke imzalamaya mecbur bırakılmış, böylece Türklerin yaşadığı dayanaklardan biri devrilmiştir.

Boğazları biribirine kaptırmak istemiyen ve bu geçidin, nisbeten zayıf bir devlet olan Türkiye'nin elinde kalmasını menfaatlerine uygun sayan büyük devletlerin sağladığı bu denge, Türkiyenin harp dışı kalmak siyasetinin de başlıca garantisini teşkil etmektedir.

Almanların bir silindir gibi ilerlediği ve olayların dış görünüşüne göre dünyayı hegemonyası altına alacağı sanıldığı bu devrede Müseyin Cahit Yalçın (verile müsaade nisbetinde) çala-kalem Almanlara saldırmakta, İngiliz tarafını tutmaktadır.

Bu arada (1940 temmuzu) Almanlarla Ankara'da bir ticaret anlaşması imzalıyoruz. Nadir Nadi de bu fırsattan faydalanarak bir başyazı kaleme alıyor ve: ~~şöyle yazıyor~~

"... Tuna, Karadeniz'e aktığı müddetçe Türkiye ile Almanya birbirini tamamlayıcı bir iktisadî sistemin içinde yaşamaya mecburdurlar."

Diye başlayarak şöyle bitiriyor:

"... Senelerden beri devam eden anlaşmazlıklara bir nihayet vermek ve Avrupa'ya eskisine nazaran daha mesut, daha devamlı bir nizam bulmak kaabil olabilecektir."

Müseyi ve grubu da İngilizleri de öve dursun Nadir Nadi de 30 temmuzda yazdığı bir başmakalet ile inancı istikametindeki görevine devam etmekte, özetle şöyle demektedir:

"Unutmayalım ki hayat biraz "dün", biraz "yarın" ise, hepsinden fazla "bugün" dür. Bugün Avrupa'da bir Alman kudreti yaşıyor. Bu memba-ın kaynağı, kemiyet ve keyfiyet itibariyle Alman birliğinden gelir."

Ve sonra Alman dil ve kültür birliğinden ve milliyet fikrinin Hit-ler'in şahsında en kuvvetli sembolünü bulduğundan bahsediyor ve ilâve ediyor:

"Bu bir realitedir ve olduğu gibi kabul etmek lâzımdır."

Bu yazı, bardağı taşıran damla oluyor.

Ve devrin Başbakanı Refik Saydam, Ankara'dan telefon ederek Yunus Nadi'ye çıkışıyor, yazının talimata aykırı olduğundan bahsediyor.

Filhakika, bu başmakalenin neğrinden on gün evvel, 20 Temmuz 1940 tarihinde Başbakanlıktan gazetelere yapılan 8 maddelik yasak tebliğinin 6. maddesinde şöyle denilmektedir:

"Türk rejiminden ve bu rejimin ideolojisinden gayrı velev fikrî tetkik namı altında olsa da diğer rejimlere ve ideolojilere ait neğriyat yapılmıyacaktır."

Başbakan bu tebliğ e dayanarak "emr" e itaatsizlik üzerinde yoğun-laştırıyor eleştirmelerini

Oysa, bir devletin rejiminden filan değil, kudretinden bahsediyor daha ziyade Nadir Nadi. Bunda çekinilecek, ürkecek, yahut yurda zarar verecek ne var? Bu bakımdan, Refik Saydam'n, bu eski arkadaşının ihtar-larını gereksiz bulan Yunus Nadi:

بوروز اتمبا
دورس

- "Ne var canım, ne olmuş yani?!"

Diye işi hafife almakta ısrar ediyor. Haklı Yunus Nadi. Avrupa'ya hâkim olmuş bir milletin gücünü işaret eden, bu realiteye dikkati çeken yazıdan bu derece kuşkulandırılmasına sebep ne?

Bir insan her hangi olay hakkında --karşısındakilerin fikrine uymasa da-- kendi düşüncelerini yazamaz, yorumda bulunamaz mı? Bu, bir insanın en tabii hakkı değil mi?

Monarşi devrini çoktan geride bırakmış 20. Asır Türkiye'sinde her hangi bir yazarı düşündüğünü yazmaktan menetmenin, Ortaçağ metodlarından farkı ne?

Yunus Nadi Abalıoğlu, bütün bunları Başbakan'a söylemedi, söyleyemedi ama bütün bu anlam "ne olmuş yani!" hayretinin içinde saklı idi.

SÖZ HAKKINA TAHAMMÜL NE EDEMİYENLER

Gazete kapatılmamıştı ama başta Hüseyin Cahit Yalçın olmak üzere İstanbul gazeteleri tek ses halinde "Cumhuriyet" gazetesine saldırıya başladı. Nadir Nadi'yi "Almanya'yı Türkiye'ye saldırıya teşvik" ile itham ediyorlardı.

Nadir Nadi de "Tek Devlet Hegemonyası Bir H ayaldır" başlığı altında 31 Temmuz 1940 tarihli Cumhuriyet'te yazdığı bir başyazı ile makalesini açıklamak gereğini duydu. ~~Nadir Nadi~~ Bu yazısında özetle şöyle diyordu:

"Alman birliğini tarihi zaruretlerden dogma bir realite olarak görmek istemiyenler, "bugün" ü yanlış anladıkları için "yarın" a da ters bakmaktan bir türlü kurtulamıyorlar. Hakikat olan Alman birliğini faraziye halinde düşünmek bile onları sınırlendiriyor. İstikbali karanlık görüyorlar."

Uzun uzun tahlillerde bulunduktan sonra da makalesini şöyle bitiriyor:

"...Bugünkü harpten hangi millet galip çıkarsa çıksın Avrupa milletleriyle karşılıklı menfaatleri gözönünde bulunduran bir anlaşma politikası takip etmeye mecburdur. Eğer kazandıklarını derhal kaybetmek istemiyorlarsa."

Ortalık yine yatışmamıştı. Aksine, bu yazıdan sonra Nadir Nadi'ye hücumlar daha da yoğunlaşacak, iş şahsiyete dökülecek, kirlî ispatlar o dereceye vardırılabilecek ki Nadir Nadi'ye ~~vaki ispatlar~~ ^{mu?} Gestapo hesabına çalışan bir Alman kızına ile olan ilişkisine kadar ileri götürülecektir.

Saldırıları arasında daha ağırları da vardı: «Yunus Nadi, Almanlardan para alıyor, yazdığı başmakalelerin altına oğlunun imzasını atıyormuş!»

Bu vahimelerin hakikatle hiçbir ilgisi olmadığını tahmin ediyoruz. Bu, direktiflerin haricine çıkmış bir yazarı yıpratmak için «emirle» girilmiş bir kampanya, ~~haxolabikixx~~ ve «iktidar» ın «vur» dediğini öldürmek için öldürmeye kalkışanların bir saldırıydı.

Nadir Nadi, bu saldırılar hakkında anılarında şöyle diyor:

«... Ömrümden ilk defa, önemli bir konuda, yukarıdan gönderilen basmakalıp direktiflerin dışına çıkarak --ama yine hükümet politikasına hizmet amacıyla-- kendime göre bir yol tutturmak istemiştin. Tek sesli koronun için ^{de} bir ayrı sestti bu. Varsın onlar bildiklerini okusunlardı; karışmaya hiç niyetim yoktu. Benim cılız sesime, benim küçük söz hakkıma tahammül etmeleri yetecekti bana. İşte bizim dervişler bu cılız sese, bu küçük söz hakkına tahammül edemiyorlardı. Şurüden ayrılmakla suç işlemiştin; kurtlara yediyorlardı beni. Saldıranlar arasında en güçlüsünü, en ünlüsünü karşıma alarak kendimi savunmak istedim. Elimden geldiğince serinkanlı olmaya gayret ediyordum. Fakat sinirliydim ve kendimi güç tutuyordum...»

TARTIŞMALARA İKTİDAR MÜDAHALE EDİYOR

Nadir Nadi, kendine saldırıların en güçlüsünü karşısına alacak yani Hüseyin Cahit'e cevap verecektir. Ve öyle yapıyor:

Ama Hüseyin Cahit, «Nadir Nadi için 'münakaşa edilmesi güç' bir adamdır. 'Bunca sene matbuat hayatında kalem yürütmüş, mesleğin bütün inceliklerini tecrübe etmiş, büyük kütlelere nasıl hitap edileceğini öğrenmiş, ismi üstünde bir üstat' tır.

Nadir Nadi ise «hem henüz bir acemi, hem de bu çeşit münakaşalar için kendisinde istidat» görememektedir.

Nadir Nadi, bu girizgâhtan sonra Hüseyin Cahit Yalçın'a şunları yazmaktadır:

"...Yazımı bir polemik mevzuu değil, meşru bir müdafaa telâkki etmenizi rica ederim. Bu müdafaa zaruridir Üstadım; çünkü siz yazılarıma benim kasdetmediğim mânâlar vermek suretiyle beni "yabancı faaliyetler için çalışan bir adam" gibi göstermeye çalıştınız. Bununla beraber ben, hakkımda böyle bir hava uyandırmak istemenizi sizdeki fena niyetlere hamletmek istemiyorum.

"Vatandaşlık hukukunu udrak eden, hürriyete her zaman taptığını söyleyen bir Türk muharriri, kendisine nazaran çok daha genç olmanın başka kusuru olmayan bir arkadaşına böyle éégayrimeşruú silâhlarla hücumu geçemez şüphesiz. Vatandaş, bilhassa bizim cemiyetimiz için çok kıymetli bir varlıktır. Biz, memleketin iyiliği için elinden geleni yapan temiz evlâtını kırtletmeye çalışmak şöyle dursun, bilâkis köşede bucakta serseri dolayan, cemiyetin ihmali yüzünden hapisane köselerinde sürünen zavallılara bile kurtarmaya, onları tıpkı bizim gibi vatandaşlar yapmaya mecburuz. Vatandaşın niyetlerinde samimiyete inanmak, yalnız hürriyetin değil, vatandaşlık hukukunun da ilk şartıdır.

"Şimdi esasa geçiyorum:

"Birinci yazımdan şu mânâyı çıkarırsanız çıkarılmışsınız: "Almanya galip gelmiştir. Türkiye, Almanyanın karşısında boyun eğmelidir." Umumî olarak Avrupa'daki reel vaziyetten bahseden ve içinde yukarıya aldığım cümleden hiçbirisi bulunmayan bir mütalâa hakkında bu hükmü verebilmeniz için ancak iki sebep tasavur olunabilir: Siz ya bir Alman buhranı içinde yaşıyorsunuz ve sınırlısınız, yahut da Türkiye'de bir harp havası yaratmak istiyorsunuz. Bu iki sebebe de ihtimal veremediğim için isnadınıza hayret ediyorum.

"Ben Almanya galip gelmiştir demedim. Avrupa'da bir Alman realitesinden bahsettim. Bu realiteyi inkâr etmek bence memleket realitelerine taban ~~zıddı~~ tabana zıddır. Çünkü kuruluşunda şahsî hizmetleriniz bulunmayan Türkiye Cumhuriyeti, bünyesi itibarıyla realist bir devlettir. Bu devlet Almanya ile normal münasebetler güdüyor ve Almanya tarafından millî menfaatlerimize aykırı bir harekete mâruz kalmadığı müddetçe de bu münasebetlere devam edecektir. Bunu resmî ağızlar birçok vesilelerle tekrarlamadılar mı?

"İşte realite budur."

Nadir Nadi, Hüseyin Cahit'e verdiği bu cevap hakkında anılarında şöyle diyor:

"Hüseyin Cahit Yalçın'ın bu yazıya cevap verip vermediğini hatırlayamıyorum. Büyük politika güreşçisi belki de beni pek gelişsiz bulmuş, uğraşmaya gerekmezmiş demek diyerek üzerimde durmaya lüzum görmemişti. "aten maksadım onu kızdırmak değil, yatıştırmaktı..."

Eysa, Hüseyin Cahit Yalçın'ın cevap vermeyişi bir "tenezzül" meselesi değildi.

Bu başmakalenin çıktığı aynı gün, 3 Ağustos 1940 tarihinde Başvekâlet'ten gazetelere tebliğ edilen bir talimatla ~~mujim~~ münakaşaların kesilmesi emredilmiştir.

Yasak tebliğini aynen veriyoruz:

"MATBUAT UMUM MÜDÜRÜ, İSTANBUL'DA BULUNAN BAŞVEKİLİN ŞU EMİRLERİNİ TELEFONLA TBİLİĞ ETMİŞTİR:

1- CUMHURİYET'TE NADİR NADI'NİN MAKALELERİ NETİCESİNDE AÇILAN MÜNAKAŞAİ KALEMİYE NİHAYET BULACAKTIR.

2- MUHARİFLER ALEYHİNDE NESRİYATTA BULUNULMIYACAKTIR.

3- BU RÜCALARIN YARIN ÇIKACAK GAZETELERDEN İTİBAREN NAZAR-I DİKKATE ALINMASINI RİCA EDERİM.

(3 AGUSTOS 1940

İNÖNÜ, YUNUS NADI'YE HAKARET EDİYOR

Nadir Nadi'nin bu cevabı yazısının adı "Realite" idi.

Yukarıdan verilen bir emirle münakaşalar kestirilmmişti ama, Cumhuriyet gazetesine ve onun yöneticilerine iftira kampanyasının ardı arası kesilmemişti.

Bu, "Cumhuriyet gazetesi üzerine doğru yuvarlanan iftira ve dedi-kodu çığı" nı durdurmak için Yunus Nadi, Ankara'ya gitmek ve durumu "Millî Şef" e ailetmek istiyor. O günlerde İsmet İnönü İstanbul'dadır. Fakat "Millî Şef" in etrafını saranların böyle bir görüşmeye fırsat vermemeleri ne imkân yoktur. Ankara'ya gitmek, İnönü'yü Gar'da karşılamak, bir görüşme rica etmek en kestirme yoldur. Yunus Nadi de öyle yapıyor.

"Millî Şef" 6 Ağustos 1940'ta "Beyaz Tren" ine binerek Ankara'ya hareket ediyor.

7 Ağustos günü İnönü Ankara'da "mutat törenle" karşılanıyor. Yunus Nadi de Gar'dadır. Şef, kenâsini selâmlayanlara teker teker iltifat ediyor. Yunus Nadi'yi görünce kaşlarını çatıp:

- Sen biraz dur!

Diyor ve yanında alıkoyuyor. Karşılıklılar gidip de sadece "mutat zevat" kalınca Yunus Nadi'ye dönüyor:

- Ticarî maksatlar uğruna siyasî yazılar yazılmasına müsaade edemem!

Diye çıkışıyor. Sesi sert ve kılıç gibidir.

Yunus Nadi üzüntülü:

- Yok böyle bir şey!

Diyor. Ama Şef, sinirli ve kararlıdır:

- Katıyen müsaade edemem.

Ve Yunus Nadi'nin sesi boğazında düğümleniyor. Şef, Yunus Nadi'nin elini bile sıkmadan çoktan uzaklaşmıştır. ~~bile.~~

Bu olayı, Cumhuriyet gazetesinin Ankara temsilcisi, aynı gün telefonla Nadir Nadi'ye ulaştırıyor.

"Beyninden vurulmuşa dönen" Nadir Nadi bu olay hakkında anılarında şunları yazıyor:

"...Bir insan; cumhurbaşkanı da olsa, anlamadan, dinlemeden, sırf etrafın doldurmasıyla eski bir arkadaşına bu muameleyi nasıl reva görebirdi? Üstelik, yazı ile babamın hiçbir ilintisi de yoktu. Her hangi konuda bana "şöyle yaz, böyle yaz" diye ömründe bir defa olsun direktif vermemiştir. Bir kusur işlemişsem, ilkin benim sorumlu tutulmam gerekirdi. Sorumsuz bir cumhurbaşkanı nasıl olur da tıpkı Hitler gibi, Mussolini gibi hakaret edercesine uluorta bir arkadaşını paylardı?

"Fena halde canım sıkıldı. Betim benzim atmıştı. Oturup, "Paşa isbat et" gibilerden sert bir yazı yazmak istedim. Biraz sonra telefon açıldı. Ankara'dan beni arıyorlardı. Karşımda Basın-Yayın Umum Müdürü Selim Sarper, içine doğmuş gibi:

- Nadir, sabahleyin Ankara Garı'nda geçen olayı duymuşsundur. Bak sana söylüyorum, bu konuda hiçbir gazetede bir tek yazı çıkmayacak. Eğer beni dinlemez de bir şeyler yazarsan derhal Cumhuriyet'i kapatırız! Diyordu.

"Fakat ben tüm sinir kesilmiştim. Boşalma ihtiyacı içinde çarpınıyordum. Yoksa patlayacaktım. Elimde sopa, odada bir aşağı, bir yukarı dolaşırken düşündüm: Öyle bir yazı yazmalıyım ki, dedim kendi kendime, kimse farkına varmasın, yalnız İsmet Paşa ne demek istediğimi anlasın."

"adir Nadi'nin anılarında dikkatimizi çeken bir husus üzerinde duralım. Adir Nadi, elinde SOPA, bir aşağı bir yukarı dolasıyormuş. Niçin kalem değil de sopa! Bu, her halde bir şaşkınlığın, bir bunalımın alâmeti. Zaten kendisi de patlayacak kadar "tüm sinir" kesildiğini yazıyor.

Burada insan ister istemez, basın hürriyetinin kısıtlanması hususunda Semseddin Günaltay'ın teşhisini tekrarlamağa kendini alamıyor:

"FİKİRLERİN HÜRİYETLERİNİ ŞİDİTLE TAZYİK EYLEMLER SONUNDA İNSANLARDA BİR CİNNET-İ FİKRİYE DOĞMASINA SEBEP OLURLAR. VATANDAŞLAR YEİS VE MAHMUMİYETLE ADETA MECNUN KESİLİRLER."

Nadir "adi'nin içine düştüğü ruh haletine bakılırsa haklı Semseddin Günaltay.

SATA Türk gençliğine sinirlenen Şef

Evet, işte Nadir "adi bu psikolojik durum içinde ~~xxxxxxxarızxxxxxx~~ elinden sopayı atıyor ve kaleme sarılıp ~~xxxx~~ "kapanan Gazeteler" bölümünün başında verdiğimiz "Atatürk Gençliğinin Kudreti" başlıklı yazıyı yazıyor. Bu yazı, Cumhuriyet gazetesinin 8 Ağustos 1940 tarihli sayısında çıkıyor.

Yazı, belirttiğimiz gibi "üçüncü gençliğin temiz niyetlerini belirten mâsum" bir yazıdır.

İnönü ertesi günü yazıyı dikkatle okuyor. Yazıda dış görünüşüyle hiç bir şey yoktur. Yoktur ama, İnönü, iki gün evvel cereyan etmiş olaylarla münasebet kurarak "her hâde bana imalrarda bulunuyor" diyor ve emrini veriyor:

- Bu adamlar benimle uğraşmak istiyorlar. kapatın şu gazeteyi!

Bu Hitlervarî emir üzerine Cumhuriyet gazetesi 9 Ağustos 1940 tarihinde derhal kapatılıyor.

Bu gazeteyi kapatmak için hangi kanunî müeyyideye istinad etmiştir İnönü? O tarihteki Atıyat Kanununun 50. maddesi "Memleketin umumî siyasetine dokunacak neşriyat"tan dolayı Bakanlar Kuruluna gazete kapatmak yetkisi verir.

"Atatürk Gençliğinin Kudreti" m^halesinde "memleketin umumî siyasetine dokunacak" hiçbir kelime yoktur. Bilâkis yurt yararına yapıcı bir niriik taşımaktadır. ~~xxxxxxxarızxxxxxx~~

ALBANE VERİR TALKINI

Farz-ı muhal, bu yazının "memleket umumî siyasetine" aykırı olduğunu bir an için kabul edelim. Hani, kanunun öngördüğü Bakanlar Kurulu kararı?

Denilecek ki, İnönü için, Bakanlar Kurulundan karar almak ufak bir işarete bağlı.

"Şu gazetenin kapatılması için karar alınız!"

Dedi mi, hangi bakan karşı gelir bu emre?

Hiçbir bakan karşı gelmez tabii.

Fakat hiç olmazsa bu suretle şekil meselesi yerine getirilmiş olur.

Diyeceğimiz şu: İnönü, şekil meselesini yerine getirmek hususunda bile kanunlara karşı hürmetsiz davranmıştır. Kendisini o derece kanunların

üstünde görmüştür ki formalitelere uymaya bile lüzum görmemiştir. Böylesine sorumsuz, böylesine diktatörce hareket etmiştir.

Ama iktidardan düştükten sonra, kendisinin her zaman, her vesile ile çiğnediği Anayasa'nın ne basın özgürlüğünün alabildiğine meddahlığını yapılmıştır.

Şimdi, İnönü'nün, iktidardan düştükten sonra demokrasi havârisi edasıyla verdiği demecilerden örnekler sunalım:

"İKTİDARDAN TEK ÜSTEDİĞİMİZ ŞEY İKTİDARDA İKEN VERDİĞİMİZ KADAR TEMNİYETİN BİZE DE VERİLMESİDİR."

İnönü bu cümleyi 27 Mayıs 1950 tarihindeki C.H.P. Divanı toplantısında sarfetmiştir. Yani, iktidardan düştükten 13 gün sonra. Aynı gün yaptığı konuşmanın --evvelce de değindiğimiz-- diğer bir cümlesi de şudur:

"BİZ İKTİDARDA İKEN HALK İDARESİNİ BÜTÜN İCAPLARIYLA TAHAKKUK ETTİRMEK İÇİN ÇALIŞTIK."

Evet, bu sözler, iktidardan düştükten 13 gün sonra sarfedilmiştir.

İnönü, birinci cümlesinde iktidarda iken verdikleri "emniyet" ten bahsediyor. Acaba bu, 1946 seçimlerindeki "emniyet" midir? O seçimlerde yapılanlar Türkiye sınırlarını aşarak demokrat dünyada bile yankılar yaptı.

Sırası gelince geniş şekilde temas edileceği gibi Sa Francisco'dan gelen demokrasi devresinde bile basın en ağır şekilde baskı altında tutulmuş, bu müessesede "emniyet" namına her şey yok edilmiştir.

Bütün bunlara rağmen "emniyet vermek" ten ve "halk idaresini bütün icaplarıyla tahakkuk ettirmek" ten bahsetmek, düpedüz yalan söylemektir.

İnönü'nün demecilerini izlemeye devam edelim:

"SİYASİ SAHADA MİLLET İŞLERİNİN MURAKABE ALTINDA BULUNMASININ ESAS TEMİNATI hür mebuattır. GAZETELERİN MEMLEKET MUKADDERATI ÜZERİNDEKİ HÜR DÜŞÜNCELERİ SİYASİ HAYATIMIZI BAŞLICA NEFES ALMA VE YOL GÖSTERME CHAZİDİR. ADIL KANUNLARIN VE ADALET CHAZİMİZİN HİMAYESİNLE GAZETELERİMİZ YÜKSEK VAZİFELERİNİ İPA ETMEYE ÇALIŞMAKTADIRLAR."

İnönü, bu demecini de ara seçimleri vesilesiyle yaptık 23 Temmuz 1951 tarihinde yaptığı basın toplantısında söylemiştir. Aşağı-yukarı iktidardan düştükten bir yıl sonra.

Yıllar biraz daha geride kaldıkça "hafıza-i beser nisyan ile ma'ûl-dür" ~~şakarak~~ ~~inşin~~ ~~abütün~~ ~~yaptıkların~~ ~~unutmuş~~ ~~veya~~ ~~unutturmuş~~ sloganından meâet umarak ve ve bütün yaptıklarının unutulduğunu sanarak öyle konuşacak, öyle nutuklar çekecek ki, geçmişini bilmiyenler kendisini demokrasi peygamberi sanacaklar.

İktidardan düştükten hemen bir yıl sonra "milletin esas teminatını mebuatın hüriyetinde" gördüğünü söylediğine göre kendisinin niçin bu realitelere uymadığını İnönü'den zahatça sorabiliriz. Bunun cevabını biz, demagojilerle değil, xasi susturucu belgelerle tarihin huzuruna getiriyoruz.

İNÖNÜ-YALÇIN ÇATIŞMASI'NIN İÇYÜZÜ

Hüseyin Cahit Yalçın'ı bu tartışmalarda İnönü'nün yanında ve safında onun destekleyicisi rolünde görüyoruz. O Hüseyin Cahit ki insan hak ve hürriyetlerinin ve bütün hür müesseselerin cesurane müdafiliğini yapmış, bu yüzden birçok darbeye uğramıştı. İnönü'nün darbelerine.

İnönü, bütün hürriyetlerin üzerine --Nihat Erim'in deyiimiyle-- bir sal örttükten sonra Hüseyin Cahit, nasıl olur da bu defa da kayıtsız, şartsız İnönü meddahi olabilir!

Bu konuda anılarında şöyle diyor Nadir Nadi:

"...Hüseyin Cahit Yalçın'ın vaktiyle Lozan Konferansı sıralarından başlayarak uzun yıllar "bir işe yaramaz, beceriksiz, dik kafalı, inatçı diktatör ruhlu" bir adam olarak tanımladığı İnönü, birdenbire onun gözünde bir hürriyet ve demokrasi peygamberi oluvermişti..."

Anılarından anlıyoruz ki Nadir Nadi dahi, Lozan Konferansı sıralarında başlayan bu çatışmanın nedenlerini ve seyrini gereği kadar bilmiyor.

Bu olayın basın tarihimize ve konumuzla sımsıkı ilgisi vardır. Okurlarımızın merak ve ibretle izleyeceklerine şüphemiz olmayan bu olayların perde arkasına bakmak için Lozan Konferansı günlerine döneceğiz. Çünkü

İSMET PAŞA-HÜSEYİN CAHİT ÇATIŞMASININ İÇİÜZÜ

Hüseyin Cahit'i müebbet-sürgüne mahkûm ettirecek kadar yakaşına yapışan kin'in tohumları Lozan görüşmelerinde başlamıştır.

Lozan hâdiselerinin içinde bulunmuş ve bu çekişmeyi Vakit gazetesinde yayınladığı anılarda en ince teferruatına kadar anlatmış olan sayın Asım Us'un bu anılarından faydalanarak olaylara girelim:

1922 yılının ilkbaharı... Lozan Türk murahhas heyeti ikinci Lozan Konferansına gidiyor... Trende İstanbullu ve Ankaralı gazeteciler de var... Gazeteciler vagon-restoranda sohbet etmektedir... Bir aralık Dr. Nihat Reşat Bey yanlarına sokuluyor:

- Arkadaşlar, diyor; Paşadan (İnönü) emir aldım. Hüseyin Cahit Beyle temas etmiyeceğim, ona konferans haberlerini vermiyeceğim. Haberinizi olsun."

Doktor Nihat Reşat Bey, matbaacı Ahmet İhsan Beyle birlikte Konferansta basın ve yayın işlerini idareye memur edilmiştir. Böylece, Türk delegasyonu ile gazeteciler arasındaki temaslara vasıta olacaklar ve gazeteciler Lozan Konferansına ait haberleri onlardan alacaklardır. Hüseyin Cahit Yalçın da Tanin gazetesini temsil etmek üzere trende bulunmaktadır.

HÜSEYİN CAHİD'E NİÇİN BOYKOT EDİLDİ?

Hüseyin Cahit Yalçın, Birinci Lozan Konferansı dönüşünde Tanin gazetesinde birkaç tenkid yazısı yazıyor ve bu yazılarda ikinci murahhas Dr. Rıza Nur'u hayli hırpalıyor. Ve başmuraşhas İsmet Paşa da, Konferansı ve Rıza Nur'u eleştiren bu yazılar dolayısıyla Hüseyin Cahit'i hem kabul etmiyor, hem de haber toplamaktan onu men ediyor.

Hüseyin Cahit, bu olayla ilgili olarak Asım Us'a şunları anlatmıştır:

- "İstanbul'da trene binmeden evvel İsmet Paşa ile karşılaştım. Selâm verdim, fakat İsmet Paşa beni görmemezlikten geldi."

Asım Us şöyle düşünüyor:

"Bu hâdiseye beni düşünceye sevketti. Hüseyin Cahit Yalçın, gazetesine yazdığı yazılarda bir hata edebilirdi. Onun yazıları Türk murahhas heyetini üzebilirdi. Türk murahhas heyeti kendisini kabul etmiyebilirdi. Fakat, ona konferansta olup biten şeyleri söylememek nihayet memleketin zararına olurdu. Çünkü bu takdirde Tanin başyazarı, Türk murahhas heyetinden alacağı malûmatı yabancı gazetecilerden almak mecburiyetinde kalacaktı. Bu malûmat da daha ziyade yabancıların görüşlerine uygun olurdu."

olurdu."

İSMET PAŞA DİRETİYOR

Asım Us, bu düşünce üzerine İsmet İnönü'der tren içinde bir mü-lâkat istiyor. İsteği kabul olunuyor. Nihat Reşat Beyin söylediklerini aynen İnönü'ye naklediyor. Aldığı cevap şudur:

- "Hüseyin Cahit Beyle benim aranda hiçbir şey yoktur. Fakat Cahit Bey, gazetesinde Rıza Mur Beyi tahkir etmiştir. Rıza Bey de Türk murahas heyetinin bir cüz'üdür. Onun için Cahit Beyle temas etmeyeceğiz."

Asım Us, bu red cevabını & şöyle karşılıyor:

- "Paşam, Cahit Bey bir Türk gazetecisidir. Konferansa dair verdiği haberlerin Türk görüşü olması lâzımdır. Bizim Matbuat Bürosu da Konferans haberini vermezse yabancı kaynaklardan aldığı haberleri yazmak mecburiyetinde kalır. Bu da nihayet bizim zararımıza olur. Müsaade ederseniz Dr. Nihat Reşat Beyin konferansa dair vereceği mahlûmatı biz Hüseyin Cahit Beye verelim."

İnönü bu teklifi kabul ediyor. Burun üzerine Matbuat Bürosu'ndan her gün sabah akşam verilen konferans haberlerini arkadaşları ikinci elden Hüseyin Cahit Yalçın'a veriyorlar. O da bu suretle haber ulaştırarak inkânına sahip oluyor.

UCUZ İSMAT: VATAN HAINI

Şayet "şef" gibi düşünmüyorsanız, şayet "şef" i bazı noktalarda tenkid ediyorsanız size sürülecek en hafif leke "vatan haini" lekesidir. Ondan sonra çarpınacaksınız: "Ben vatan haini değilim" diye. Siz direndikçe "iktidar" ın gayzı bilenecek ve "vatan hainliği" ni mahkemeden teşkil ettirmek üzere ellerinize kelepçe vurulacak ve İstiklâl Mahkemesi huzurunda "cumhuriyet" e ihanetle suçlanacaksınız. Kubilay'ı kesen yobazın, devlete silâhla isyan eden eşkıyanın o tardığu sandalyede suçların en ağırı altında ezilecek, ezilecek, edileceksiniz.

Oysa sizi, en mâsum düşüncelerinizi söylemekten ve yazmaktan meneden, tevkifhanelere tıkarak hürriyetinizi gasbedip cumhuriyet rejimine ihanet edenler kendileridir.

Hüseyin Cahit de, susturulmak için bu ucuz ithama maruz kalacaktır.

Lozan Konferansına ait haberlerin arkadaşları tarafından el-altından Hüseyin Cahit'e verilmesiyle hâdisenin hal yoluna girdiği sanılırken hayret uyandıran ikinci bir olay daha patlak veriyor.

Bu olayı da yine sayın Asım Us'un anılarından faydalanarak açık-

layalım:

Türk gazetecileri toplu bir halde Lozan Palas'tadır... Aralarında yalnız Hüseyin Cahit yoktur..O, üvey evlât muamelesi görmektedir.

Gazeteciler günün şartlarını görüştüikleri sırada Dr. Nihat Reşat (Belger) Bey yanlarına geliyor. Elinde bir de telgraf vardır. Bu telgraf Anadolu Ajansına çekilecek ve bu ajans vasıtasıyla bütün yurda yayılacaktır. Telgrafta Hüseyin Cahit, Türk murahhas heyetine hakaret ettiği belirtilerek kendisi âdeta vatan haini ilân ediliyor. Gazeteciler hayret ediyor ve bu derece ağır bir suçlamayı gerektirecek ve Cahit'in vatan haini durumuna düşürülmesine sebep olan olayın mahiyetini soruyorlar. Dr. Nihat Reşat Beyin verdiği cevap şudur:..

.. "İsmet Paşa ile Dr. Rıza Nur ve Hasan (Saka) beyler konferanstan sonra otele geldikleri zaman yabancı gazeteciler paşayı larşılamaşlar. Hüseyin Cahit Bey sırtını çevirmiş. Hüseyin Cahit Beyin bu hareket tarzı heyete hakaret telâkki ediliyor."

Bu izahat üzerine Asım Us:

- "Bir kere de diyor; Hüseyin Cahit Beyi dinleyelim. Siz, telgrafın çekilmesini biraz geciktiriniz. Kendisinden habersiz böyle bir telgraf çekilmesini doğru bulmuyorum. Hüseyin Cahit Bey, bile bile heyete hakaret edecek adam değildir. İşin içinde bir yanlışlık olacaktır."

Veiz Asım Us derhal oradan ayrılarak Cahit Beyin yattığı otele gidiyor. Henüz sabahtır. Hüseyin Cahit, sual dolu gözlerle Asım Beyi karşılıyor. Asım Bey, olup bitenlere kendisine anlatıyor. Sonra da

- "İsmet Paşaya hakaret etmiş olduğunuzu söylüyorlar. Bu nasıl iş?"

Diye kendisinden izahat istiyor. Hüseyin Cahit Yalçın hayret dolu gözlerle şu cevabı veriyor:

- "Ben İsmet Paşaya nasıl hakaret edebilirim! İşin esası şudur: Dün akşam üstü otelin holünde yerli ve yabancı gazetecilerle oturuyorduk. İsmet Paşa başta olmak üzere bizim murahhaslar konferanstan geldiler. Kapıdan içeriye girdükleri vakit eyağa kalkarak paşayı ve arkadaşlarını karşıladılar. Konferansın neticesi hakkında malûmat almak istiyorlardı. Ben, İstanbul'da, Paşanın selâmını almadığını düşünerek kendisiyle karşılaşmak istemedim. Biraz geriye çekildim. Mesele budur. Benim bu hareketimden nasıl bir hakaret mânası çıkarılabilir!"

HÜSEYİN CAHİT LOZAN'I TERKEDİYOR

Durumu bu şekilde öğrenen sayın Asım Us, doğruca Dr. Nihat Reşat

gidiyor.

Beye/~~gizli~~ Hüseyin Cahit Beyin anlattıklarını ona da anlatıp bu hususun evvelâ İsmet Paşaya duyurulmasını, gerekiyorsa ondan sonra telgrafın çekilmesini rica ediyor. İsmet Paşa da bu izahatı dinledikten sonra telgrafı yırtıyor.

Ve Hüseyin Cahit böylece bütün yurdada "vatan haini" ilân edilmekten kurtuluyor ama etrafında çeviren kin çemberinden kurtulamıyacaklarını anlıyor ve Lozan'ı terk ediyor. ~~Ana~~ bu kin onun peşini bırakmayacaktır. *Fakat*

CAHİT, CÂNİLER GİBİ GECEYARI SI EVİNDEN ALINIYOR

Yıl 1923... Aralık ayının dokuzu...

Ve polisler, gece karanlığında Hüseyin Cahit'in kapısına dayanıyor. Elllerine kelepçe vurulup İstanbul Tevkifhanesinin demir parmaklıkları ardına tıkılıyor.

Bu derece ağır muameleye maruz kalmak için, ~~şüphesiz~~ câniler ve kaatiller gibi evi basılarak demir parmaklıklar arasına tıkilmasını gerektiren suç nedir?

Hüseyin Cahit, bu beynini tirmalayan bu sorunun cevabını bulamamanın hayretini ve dehşeti içindedir.

Tevkif edilmesinin sebebini, ta ki İstiklâl Mahkemesi Savcısının ~~karşısına~~ çıkınca öğrenecek ve hayreti bütün ~~şey~~ artacaktır.

Kendisine isnat edilen suç "vatan hainliği" dir.

Kendisinden başka iki gazeteci daha tevkif edilmiştir: Velit Ebuzziya ve Ahmet Cevdet beyler.

Evet, mesele anlaşılıyor: Şu meşhur Ağa Han, İsmet Paşa'ya bir mektup gönderiyor ve özette diyor ki:

"Hilâfet ~~şey~~ müessesesinden siyasî alana ^{id} faydalanabilirsiniz..."

Bu mektubun bir örneği de İstanbul gazetelerine gönderiliyor. İstanbul gazetelerinden beşi de, gazeteciliğin en tabii görevi olarak bu mektubu neşrediyor.

Lozan Konferansı sırasında bu görüşmeleri tenkid etmiş ve kendisine selâm dahi vermemiş olan Hüseyin Cahit'in ~~arkakıyarsıkkurukuzsıxxıksakıx~~ yere vurulması için İnönü'nün beklediği fırsat artık gelmiştir.

Aten, mektubu neşreden 5 gazeteciden ikisi muhaliftir. Bu vesile ~~le~~ onları da harcamalıdır. Bunlar Ebuzziya Velid ve Ahmet Cevdet beylerdir. Böylece bir taşla üç kuş vuracaktır.

Bu üç gazeteciye, hilâfetin yeniden diriltilmesi için Ağa Han'la işbirliği yapmış gibi göstererek Meclis'i bu gizli oturuma davet eden İnönü, İstanbul'a bir İstiklâl Mahkemesi gönderilmesine muvaffak oluyor.

İşte, Ağa Han'ın mektubunu neşreden bes gazeteden sadece üç muhalif gazetecinin geceyarısı câniler gibi evlerinden alınarak hapishaneye tıkilmaları bu mektup dolayısıyla'dır.

Ve böylece İstanbul'da eski Meclis-i Mebusan binasında duruşmalar 15 aralık 1923 tarihinde başlıyor.

DÜNYANIN EN ACAYIP MAHKEMESİ

İstanbul gazetecilerinin İstiklâl Mahkemesindeki muhakemelerinin seyrine bakılırsa buna "Dünyanın en acayip mahkemesi" demek doğru olur. Çünkü, duruşma sırasında sanıkların itham edildiği esas suç unsuru bir yana itilip de mahkeme huzuruna çıkanların özel hayatlarının, geçmişlerinin, evvelce yazdığı yazılarının, kanaatlerinin birer suç unsuru olarak omuzlarına yüklendikleri cumhuriyet rejimlerinde görülmüş şey değildir.

İşte, bu mahkemenin müdâimümesi Vasîf (Çınar) Bey, sanıkların geçmişlerini kurcalayarak, geçmişte söylediklerini ve yazdıklarını kendine mesnet yaparak gazetecilerin vatan ihaneti suçundan cezalandırılmalarını isteyecektir.

Hattâ müdâimümesi bununlada yetinmeyecek, bu gazetecilerin, Ağa Han'la maaşlarında işbirliği olup olmadığını da kurcalayacaktır.

Ve böylece bu duruşmalar, hukuk tarihinde benzeri görülmemiş acayiplilere, hiçbir hukuk kuralına uymayan tuhafıklara sahne olmuştur.

En büyük tuhafılık, Ağa Han'ın mektubunu neşreden beş gazeteden sadece üçünün sahipleri hakkında koğuşturma yapıp diğer iki gazetenin, Tercemânî Hakikat ve İleri gazetelerinin sahip ve sorumlu müdürleri hakkında herhangi takibatta bulunmamasıdır.

Çünkü o gazeteler sahipleriyle İnönü'nün herhangi alış-verişi yoktur. İnönü'ye göre, icabına bakılmaları gereken sadece muhalif gazetecilerdir.

O devrenin sloganı "İmtiyazsız, sınıfsız bir milletiz" mişdir. Ve bu, Atatürk'ün samimî ükûsüdür. Gel gör ki İnönü, sempatiilerinin ve antipatiilerinin zebunu olmuş ve bu konuda kimini fevkalade, kimini *uzun yıllar kan dökülerek elde edilmiş hür müesseseleri*

gök misir birçok masumların cezağını söndürmüştür.

Duruşmaların bir başka tuhafılığı da şu:

Ağa Han'ın mektubunu neşretti diye o gazetenin a sorumlu müdürü hiçbir takibata uğramamış veya beraet etmişken aynı gazetenin sahibi -- İnönü'nün hoşuna gitmediği için -- "vatan ihaneti" suçu ile demir parmaklıklar ardına atılmasıdır.

Hele, mahkemeye sevk gerekçeleri "Ağa Han'ın mektubunun neşri" iken, duruşmalar esnasında sanıkların, itham edildikleri fiilin dışında sorgu yağmuruna tutulup geçmişlerindeki hata ve savapların hesabının sızması da ayrı bir garabettir.

Basın tarihimiz, hukuk tarihimiz, cumhuriyet tarihimiz için olduğu kadar, İnönü'nün karakterini belirtmesi bakımından da pek ilginç olan bu tarihi muhakemenin -- müdâfaanâmeler dâhil -- bütün safhalarını vermek isterdik. Yakın tarihimizin bu önemli devâllarının -- Yassıada dâhil -- savunmalarını "MÜŞHUR SİYASÎ MÜDÂFAANÂMELER" adı altında ayrıca hazırladığımız için burada, ~~sadece~~ sanık gazetecilerin pek uzun müdâfaanâmelerinden sadece bazı kısa pasajlar vermekle yetineceğiz.

Bu müdâfaanâmelerden aldığımız pasajlar, her kelimesi üzerinde kxxxx ibretle, hayretle, hattâ dehşetle durulacak kadar ilgi çekicidir.

Müseyin Cahid'in müdâfaasından bazı pasajları başa alıyoruz:

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN'IN MÜDAAFAANAMESİNDEN
BAZI PASAJLAR

Hüseyin Cahit Yalçın müdafaanamesine:

"Reis Beyefendi, yazılarıma bakılınca ne kadar kavgacı, cidalci inatçı bir adam isem sözlerimde de o kadar sakın, itidali sever bir adamım..."

Diye söze başlıyor ve avukatının kendi lehinde söylediklerine gibi iyi ve büyük bir adam olmadığını belirttikten sonra müdafaasına şöyle devam etmektedir:

"Sizden merhamet ve müsamaha istemiyorum. Yalnız adalet istiyorum. Beni bırakınız, çünkü mâsumum, çünkü vatan haini değilim, diyorum. Beni bırakınız, çünkü memlekete hizmet etmiş bir adamım demiyorum. Huzurunuzdan be-
raet kararıyla çıkmayı arzu etmeğimin en birinci saiki da vatanımın şeref ve haysiyetini muhafaza endişesidir.

"Hiçbir dâvada şahsî selâmetle vatanın şerefine ~~şerefine~~ muhasezesi bu kadar kuvvetle birleşmemiştir. Medenî dünyada hiçbir vicdan bulamazsınız ki Ağa Han'ın bir vesika teşkil eden mektubunu, altına bir mütalâa ilâve etmeden gazetesine neşrettiğinden dolayı mesleği, mazisi malûm bir gazetecinin vatan haini olabileceğini kabul edebilsin.

Dünyada bunu kim işitbilirse işitirse benim için: "İşte siyasî ihtiraslara kurban olmuş bir zavallı" diyecektir. Sonra da: "Medeniyet" ailesi içinde müsavi hukuk ile yer etmek isteyen hürriyetperver, asrî Türk Cumhuriyeti bu mu idi?" diye soracaklardır.

"İşte bunun için reis beyefendi hazretleri, maşkeme-i aliyenizden yalnız adalet istiyorum. Çünkü bu hem benim namusumu kurtarmaya kâfidir, hem memlektin."

"...Muhakeme bitmek üzere. Ben daha hâlâ cürmümü anlamadım. Aleyhimizeki şüphe, Ağa Han ile müttefikane mahut mektubu neşretmiş olmaımdan ibarettir. Ağa Han ile bir Münasebetimiz bulunmadığı Müddeiumumi Bey tarafından teslim edilince derhal tahliye edileceğiz zannettim. Çünkü cürüm zail oluyordu. Ortada neşredilmiş bir mektup var. Bunun velev Ağa Han ile ittifak edilmeden neşri de bir cürümdür, aleltilak bu mektubu neşretmek bir cürümdür denilebilir mi?"

"Hayır. Hem, bu cevabı mahkeme-i aliyeniz veriyor. Çünkü aynı mektubu neşreden TERCEMAL HAKİKAT ve İLERİ gazetelerini takip etmedi. Demek ki ceza görmek için yalnız mektubu neşretmek kâfi gelmiyor. Başka bir şey daha yapmalı. Bu nedir?"

"Artık cumhuriyet var"

"...Hyatıma en yakın olanlar için, beni en yakından sevenler için da-
imî bir ıstırap membaı oldum. Akşamları bazan eve geç döndüğüm zaman beni karşılayan nemli gözlerde sessiz, fakat pek âşikâr bir endişe okunurdu: Aca-
ba vurdular mı? Acaba ebediyen gelmiyecek mi?"

"İşte on beş senedir benim ve ailemin hayatımız böyle geçti. Reis Beyefendi Hazretleri son zamanlarda onlar yazılarımı görerek yine endişe ile titre-
dikleri vakit:

- Korkmayın, diyordum; o eski kâbus ebediyen geçti. Artık cumhuriyet var.
var. Artık kanun var."

"Geçen gün beni bir cani gibi evimden sürükleyip çıkarırken kızım göz yaşları arasında soruyordu:

-Baba, diyordu hani kanun vardı?

Bilemiyorum, onun genç ruhuna en çok tesir eden şey babasının bir cani gibi götürülmesi miydi, yoksa Millî Mücadele kahramanlarına karşı beslediği derin hürmet ve muhabbete vurulan darbeden mütevellit haysî kırıklığı mıydı?

ARTIK YETİŞİR:

"...İşte Reis Beyefendi Hazretleri, beşerî infiallere pek müsait ~~ık~~ olan böyle haksız bir mevkufiyet devresinde bu zavalı kadın ve çocukların ıstırapları karşısında, memleketin huzur ve saadeti namına kalbinden her türlü inşikam arzularını sildim.

"Artık yetişir. Bu karşılıklı fonalıklar ne zamana kadar devam edecek? Bu memleket rahat yüzü görmeyecek mi? Bu toprakta yaşayan vatandaşlar artık kardeş olmayacak mı?

"...Bu memlekette cumhuriyetin mesnetleri birkaç veya beş on zat-ı muhterem değildir. Cumhuriyetin mesnetleri hak ve adalettir, kanundur. Kimden gelirse gelsin zulümden, kim yaparsa yapsın istibdattan nefret eden, hak ve adlete prestij eden millettir.

"İşte ben bu mesnetlerin takviyesi için bütün hulus-ı kalbîle ~~zakıyay~~ çalışıyorum. Biliyorum ki gönü kırıyorum. Biliyorum ki husumet celbediyorum. Fakat ne yapayım ki bir gazeteci için düşündüğünü doğruca söylemek vatanı karşı bir borçtur...

BEN VATAN HAINI DEĞİLİM:

Müseyin Cahit müdafaasını şöyle bitirmiştir:

"...Reis Beyefendi Hazretleri, müdafaamı bitirirken son birkaç söz söyleyeceğim: Bugün işgal buyurduğunuz şu kürsüden vaktiyle ben vatanın mu-kadderatına hâkim olan Millet Meclisi'ne riyaset ettiğim oldu. Ben bir fırka adamı idim. Fakat ~~ben~~ kürsüye çıkarken bütün fırka hislerini aşağıda bırakır, orada yalnız kanunun, adaletin, ~~ık~~ usulün, nizamın hükmünü tatbik ederdim.

"Siz bugün o kürsüye fırka adamı olarak değil, kanun ve adaleti temsil ederek çıkıyorsunuz. Hükmünüzü verirken vicdanınızdan dünyevî ihtirasları, iğbirarları, kinleri silmiş olacağınızı ümit ederim. Çünkü cumhuriyetimizin şeref ve haysiyeti, asrî bir devlet olarak medeniyet dünyası içinde yaşamaya hak ve kabiliyetini, bütün adalet dünyası adalet derecenizle ölçmektedir.

"Mahkemeî aliyenize, efkârı umumiyeye ve milletimin tarihine hitap ederek diyorum ki:

-Ben vatan haini değilim"

İNÖNÜ'NÜN 'VATANA İHANET' SUÇU ALTINDA EZDİĞİ
GAZETECİLERİN MÜDAFAANAMELERİNDEN ÖRNEKLER

CAHİT BEYİN AVUKATI / Ali HAYDAR BEYİN MÜDAFAASINDAN:

"... Cumhuriyetin ilânını istersiniz. 'Halkın zihnini bulandırmak için yoktan cumhuriyet havadisi ilân ediyorlar' ~~xxxxxxx~~ derler. Cumhuriyet ilân olunur. Bütün kuvvetinizle onı kutlarsınız. 'Cumhuriyet düşmanı' derler. Bunun hangisi doğru? Ne yapmalı? Eğer hâdise, müekkilimi günlerden beri ~~bu~~ ha-pishanede bulunduran, hiyanet-i vataniye ile itham eden bir vehamet olmasaydı siyasetin garip bir cilvesi der geçerdik..."

"...Cumhuriyet idaresinde istibdat olamaz. Reisini intihap hakkı elinde olan bir millet, başında ~~hiç~~ hiçbir zaman müstebitleri görmek istemez. ~~xxxx~~ Ergeç o gibileri iskat eder..."

"... Hâkimiyet-i milliye esasının tabii ve zarurî bir neticesi var. Bunu 1789 Hukuku Beşer Beyannamesi tesbit ediyor ve diyor ki: 'Hâkimiyet bütün mâ-nasiyle milletindir. Hiçbir sınıf, hiçbir heyet, hiçbir fert onu hod be hod be-nimseyemez.' Müekkilim şu kanaattedir ki milletlerin asırlarca uğrunda müca-dele ettiği ve nihayet büyük ihtilâllerin kania tesbit eylediği işbu esas, an-cak ve ancak cumhuriyet idaresi sayesinde tecelli eder. Çünkü cumhuriyet idare-si millî hâkimiyetin tabii ve tam bir tahakkukudur..."

"... Mahkemeye sevk ederken müekkilim hakkında Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesinin tatbikini isteyen Müddeiumumî Beyefendi, kanunî mihen-ginin ne kadar çürük olduğunu anlıyor. Artık bundan sonra Matbuat Kanunundan yardım bekliyor. Ve neticede hiçbir madde söylemeden susuyor.

"Şimdi biz hangi maddede ile mahkûm edileceğiz? İddia makamı, çok şükür, nihayet, Aga Han ile müekkilimin iştiraki bulunmadığına ve gerek dahilî ve gerek haricî hiçbir teşkilâtın âleti olmadığına ~~ixaraxsaxixax~~ kanaat hâmi~~xxx~~ hâsıl ediyor ve fakat "mücerret bu mektubu bilâ mütalâa gazeteye dercet-mek cürümdür" diyor.

"Haddizatında ya cürüm vardır, ya yoktur. Varsa, onun altına veya üstüne mütalâa yazmak, bir adamı cürümden kurtaramaz. Muhterem heyetinize pek basit bir misâl arzedeceğim: Bir adam, birisini kasden öldürüyor, cürmü gerek hâkim huzurunda, ~~gaxax~~ şifâhen, gerek gazetelere tahrîren itiraf ederken

"katil kanunî bir cürümdür, bunu yapmak günahdır ve cezayı muciptir." di-yer o fiil ve hareketi tenkid etse Müddeiumumî Beyefendiye göre mesul olmayacaktır. Böyle şey olur mu? Kanunun sarahatine göre ortada cürüm yoktur, bi-naenaleyh gazeteye onu, mütalâalı veya mütalâasız yazmak, mesuliyeti mucip değildir.

(Bicare bu iddianame / tes)
"...Gönlü isterdi ki, Türk Cumhuriyetine karşı irtikâp edildiğini id-dia ettiği bu hiyanet-i vataniye cürümünde, iddia makamı, ilmî ve kanunî si-lâhlarla mücehhez olduğu halde karşımıza çıksın. Çünkü iddia makamı, niha-yet bir kanun makamıdır.

"Bu son iddianame o kadar zayıf, o kadar bicare ve o derece ~~ixixxxxx~~ ilmî ve mantikî insicamdan uzaktır ki delik deşik etmek etmek için yayılm atesine bile hacet yoktur.

Mutlaka Cahit'in şahsını tecziye edilecektir. } Sep

"...Mesul müdürlerin beraeti istendikten sonra, nasıl oluyor da ikinci derecede bulunan gazete sahiplerine geçiliyor? İddia makamı, hiç kimseyi affedemez. Ancak kanundur ki bir şahsı mağfu veya mâzur görür.

"Evvvelki celsede Tanin heyet-i tahririye müdürü Baha Beyefendinin tevkif ve tahliyesi sebeplerini sordukum ve iddia makamı, cevabını umum sıbasında vereceklerini va'dettikleri halde yine meskût geçtiler. Bu zat 'Bunu gazeteye geçiren benim' diye bağırıyor, tevkif ve fakat biraz sonra tahliye olunuyor.

"Bendeniz, mesul müdür olamadığı için tahliye edildiği kanaatindeyim. Halbuki iddia makamında mesul müdürler beraet etmelidir, mefruz cürmün faili tahliye edilmelidir. Bu ne tenakuz!

"Mutlaka Hüseyin Cahit Beyin şahsı mı tecziye olunmalıdır? Hayır efendiler, kanun birdir ve umuma seyyanen tatbik olunur. Biz hiçbir kimseden şefaet dilenmiyoruz, kanunun tatbikini istiyoruz...

"...Görüldüğü ki iddianame, mukavvadan yapılmış oyuncak köşkler gibi en ufak bir tenkid ve tahlile tahammül edemeyecek derecede çürüktür. Davamızın bu kadar biçare delillere yapışması bizim için fal-i hzyırdır."

AHMET CEVDET BEYİN AVUKATI HAYDAR RİFAT BEYİN
MÜDAPFAASINDAN ÖRNEKLER

"...Matbuatın hürriyetine zincir vurmak yalnız sansür koymakla olmaz. Zincirlerin en ağırı, en korkuncu mânevi zincirdir. Cumhuriyetçilik ile matbuata zincir vuruculuk bir arada yaşayamaz. Matbuat hürriyetine hürmet, ~~ki~~ "matbuat hürdür, ne isterlerse yazsınlar" demekle teessüs etmez.

"Mevzuumuzda takip olunan, gazeteciliğin tenvir ve irşat kısmı da değildir. Çünkü Ağa Han'ın mektubunu biz yazmadık, naklettik, öyle de değil; gazete nakletmiş, vesika olarak ~~nakletmiş~~ nakletmiş.

"Bir gazete ki kanunen mesul müdürü var. Bu, gazeteciliğin sanat harimine tecavüz etmektir.

"Meşrutî idarelerde bile mesken masuniyetine hürmet mecburiyeti varken cumhuriyetin gasp ve ateş saçarak en korkunç, bîsenaleyh son silâhını eline alarak her biri okur yazar lâakal on beş bin kimsenin müsterek telâkigâhı olan gazetelerin harimini, mesuliyet teveih etmek imkânı olmayan kısmını mahkûm edebilmesi imkân-ı kanunisi yoktur. Bu, mesken masuniyetini ihlâlden de çok fazla bir hal olur.

"...Sansürü kaldırdım deyip hattâ örfî idare altında bulunmayan, bulunmasına halen de lüzum görülmeyen bir gehirde mazisi hizmetlerle, mefahirle dolu bir gazetecinin en karanlık günlerin icra ve tasfiye vasıtası olan istiklâl mahkemesine verilmesi matbuatta daima kâbus altında bulunmak hissini bırakabilir. O kadar ağırdır.

"...Müekkilimiz hakkında en ufak bir mahkûmiyet ihtimali bile matbuatın çalâk ruhununun balçığa batmasına, prangaya vurulmasına teadül eder. Bu pis ~~ç~~murun eserleri, nâr-ı beyza halinde olan pranga demirinin izi, matbuat hürriyetinin mukaddes nasiyesinde yıllarca devam eder. Ve muhterem heyet-i hâkimenin çocuklarının çocukları da o izleri görür, o manzaranın çirkinliğinden terler ve ezilir. Böyle bir takdirden Cenab-ı Hak heyet-i celileyi uzak tutsun.

"...Kâinatta cumhuriyet namında mücerret bir mevcut yoktur. Kendi kendine, kendi âleminde, bütün alâkalardan vareste cumhuriyet hattâ kaabil-i tasavvur değildir. Cumhuriyet, mukadderatına bizza el koymuş resit bir milletin hürriyetleriyle yaşayabilmesidir.

"Matbuat ki milletin bilâ vasıta bir murakabe âletidir. Bunu prangaya vurmak bizzat cumhuriyetin cangâhına ateş açmaktır. Böyle bir yoldan tek bir mahkûmiyet kararına bedel, bin sansür koymak daha hafiftir..."

VELİT EBUZZİYA'NIN MÜDAFAASI

Müddeiumumî iddianamesinde, Ağa Han'ın mektubunun nesrini bir tarafa iterek Ebuzziya'ya, muhafazakârlıkla da itham etmiştir. Ebuzziya, bir suç olarak ileri sürülen bu ithamlara cevabını başa alarak müdafaasına başlamış, ezümle şöyle demiştir:

"... Ben on seneir, yani gazeteciliğe başladığım günden beri muhafazakârim. Şimdiye kadar yalnız bazı gazeteci arkadaşlarım muhafazakârlığımdan dolayı benimle münakaşa etmişlerdir. Fakat hiçbir zaman benim hatırıma gelemezdi ki içtimî akidem, muhafazakârlık mesleğim bir gün bir mahkeme huzurunda mevzuubahsolacak, hattâ aleyhimde bir töhmet gibi ileri sürülecektir.

"...Şark'ı seviyorum, şark medeniyetine inanıyorum, fakat garb'in ilmi ve amelî terakiyat ve tekâmülünü de aynı şiddetle taraftarım. Memleketimin taşına, toprağına bile ne kadar muhabbetim olduğunu tarif edemem. Her Avrupa'ya gidişimin haftasında memleketimi, milletimi özlerim, bütün kusurlarımız, noksanlarımızla beraber memleketime avdeti dört gözle arzu ederim. İşte heyet-i aliyenize muhafazakârlığımin esaslarını olduğu gibi izah ettim.

"Bütün bu düşünce ve kanaatlerden dolayı beni kabahatli saymaya imkân var mıdır? Benim günahım bundan mı ibarettir? Hayır, ne benim kabahatim vardır, ne de Müddeiumumî Beyefendi benim kabahatim olduğuna bihakkin kâildir. Ortada yalnız bir anlaşmazlık olmuştur. Bu da behemehal bu izahatımla zail olacaktır ve müteakip nesriyatım, benim hakkımda ne kadar yanlış telâkkiler olduğunu isbat edecektir.

"...Ben hâkimiyet-i milliyeye taraftar isem, ben ferdî saltanatın avdetini istemiyorsam artık benim için dünyada hangi medar-ı itham kalır? İddia makamı, Ağa Han'ın mektubu meselesinde gerek TANIN ve İKRAM'ın, gerek TEVHİDİBİKÂR'ın hiçbir suiniyeti olmadığını kemal-i şükranla söylediler. Bendeniz için ayrıca hâkimiyet-i milliyeye taraftardır, ferdî saltanata aleyhtardır, dediler. Şu halde benim İstiklâl Mahkemesinde isim ne?

"...Benim muhafazakârlığımdan dolayı mı mahkûm olduğumu istiyorlar?

İSMEF PAŞA ÇAĞIRIRSA

"...İstiklâl Mahkemesi değil, millî erkânımızın sarıh sitem ve isnatları bile kalemimi kırmaya kâfidir.

"...Eğer tenkidlerim, çok samimî olan içtihat ve kanaatlerim dairesinde nesriyatım hükümetçe mahzurîu addedildiyse İsmet Paşa bendenize "Ankara'ya gel" diye bir telgraf çekerdi. Derhal giderdim. Şikâyetlerini dinlerdim. Ve İsmet Paşaya: "Paşam mademki nesriyatım sizi üzüyor, ben kanaatlerimden feda edebilir bir adam değilim. Fakat menfaatimden feda etmeyi bilirim. Şu kalemimi alınız, bunu bana iade edeceğiniz zamana kadar gazeteciliği bırakacağım" derdim."

İSTİKLÂL MADALYESİ VE İSTİKLÂL MAHKEMESİ

Velit Ebuzziya Beyin Kurtuluş Savaşına büyük hizmetleri olmuştur. Mütareke devresinde İstanbul'daki silâh depolarından, hayatlarını tehlikeye koyarak anı baskınlarla kaçırdıkları silâhları bizzat İnebolu'ya götürmüş, bu fedakârlıkları dolayısıyla İstiklâl Madalyesi ile mükâfatlandırılmıştır.

Velit Bey savunmasında bu konuya da değiniyor:

"...Evet Reis Beyefendi, dün İstiklâlî Madalyesine lâyık görülen bir adam bugün İstiklâlî Mahkemesi huzuruna getirilmemeliydi.

"Ben, İstanbul cephesinde hizmet edenler içinde böyle bir nimete en ziyade istihkak kesbedenlerden biri olduğum halde, İstiklâlî mahkemelerinde sürünmek, vatan hıyaneti töhmetleri altında kalmak kadar benim için elim ne mütasavverdir?

"Maddî meşakkat ve mihnetleri ^mâllarım ve bunlardan korkmam ve kaçmam. Fakat buna bir de mânevî azap eklenirse, reis beyefendi, buna hangi vücut, hangi sağlam kalb tahammül edebilir?

EBUZZİYA AİLESİNİN KARA TALİİ:

Hayır
"...Ben kimseden şefaat ve merhamet istemiyorum. Yalnız ve yalnız adalet istiyorum. Çünkü adalet, garzin, avzın fevkinda olduğu gibi, merhametin, şefkatin de üstündedir. Çünkü adaletin zımında her türlü ilâhî ve beşerî haklar mevcuttur.

"Mamafih Reis Beyefendi, "adalet, adalet" diye bağırırken dilimin ucuna mukadder bir sual geliyor. Bu suali kime soracağımı bilemiyorum. Mahkemeye mi, memleketime mi, feleğe mi, kendime mi?

me
"Reis Beyefendi, Ebuzziya ailesinin nasibi, kara talii nedir? Sultan Aziz ne yeder, zindanlara atar, Sultan Hamit ne yeder zindanlara atar; Sultan Vahdeddin ne yeder zindanlara atar. Fransız tevkif ve hapseder, İngiliz hapis ve ne yeder.

"Altmış seneden beri, yani pederimin ilk menfaya gittiği günden beri baba kardeş, valide hep menfalarla doluştık. Artık bu eza ve cefa devresi bitmiyecek mi? Ailemizin daima ve daima nasibi eza ve cefa çekmek mi olacaktır?

"Padışahların, istibdadın, İngiliz ve Fransızın 60 senedir daima zulm ve kahrettiği Ebuzziya ailesinin son ferdi kalsın beni de nihayet cumhuriyetiniz, hayır reis beyefendi, cumhuriyetimiz mi hapsilere atacak?

"Mukadder addettiğim sualimde devam ediyorum:

"Üzerinde feda etmiyeceğim hiçbir şey olmayan bu vatan nihayet bir gün bana müşfik bahrını açmayacak mı? Bir gün beni göğsüne çekmiyecek mi? Bir gün beni sinesine bastırıp "Sen benim için valideni, kardeşini kurban verdin. Ben de şimdi elemlerine iştirak ederek seni teselli etmek isterim" demiyecek mi? "

İSMET PAŞANIN KURBANLARI

Başvekil İsmet Paşanın dâvayı tahrik etmesine ve savcının ceza verilmesi hususunda direnmelerine rağmen İstiklâl Mahkemesi heyeti, vicdanlarının sesine iyarak gazetecileri beraet ettirmiş, Gazi de gönüllerini almak suretiyle mesele kapanmıştır.

Ama İsmet Paşa için mesele kapanmış değildir. Çünkü Hüseyin Cahid'in, İhsan Bey tarafından beraet ettirilmiş olması ve Atatürk tarafından da gönülünün alınmış olması, Paşanın, Hüseyin Cahid'in yere vurmek hususunda dindirilmeye kin'ini büsbütün kamçılamıştır. Ne yapıp yapacak, kendisine muhalefet etmiş olan bu, burnu havada gazeteciyi ebediyen susturacaktır. Ve onu beraet ettirmiş olan İhsan Bey de sırası gelince lâyk olduğu karşılığı görecektir. Nitekim İsmet Paşa, yine kendisi tahrik ettiği bir dâva neticesinde İhsan Beyi hapse mahkûm ettirip siyasi hayatını söndürmüştür.

İsmet Paşa pusudadır ve fırsat kollamaktadır. Ama, Hüseyin Cahit de, yakasına her an yapışmaya âmade bir "musallat kin" e günün birinde hedef olacağını bildiği için tel üzerinde yürüyen bir cambaz dikkatiyle kalemını maharetle kullanmakta ve hasmına açık vermemektedir.

Günler, aylar ve yıllar ilerliyor, Hüseyin Cahid'in usta kaleminden kendini mahkûm ettirecek her hangi kelime çıkmıyor.

Bir pars ihtirasiyle Hüseyin Cahid'in yazıları üzerine eğilmiş talmatlı "baş" lar da, bütün çabalarına rağmen bir tutamak bulamayınca öndü silinmekte ve sabırsızlanmaktadır.

İnönü'ye göre bunun daha uzun müddet böyle devam etmesi mümkün değil. Ve mademki Hüseyin Cahit açık vermiyor, o halde mutlaka bir bahane icadiyle bu gazetecinin bir an evvel demir parmaklıklar ardına atılması lâzımdır. Ve Paşanın, fazla beklemeye tahammülü yoktur.

B A S K I N

1923 yılı nisanının on üçüncü günü... Tanin gazetesinin birinci sayfasında çift sütun bir başlık çıkıyor. Bu başlık, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası merkezine polis tarafından yapılmış olan baskını haber vermektedir. Başlık aynen şöyledir:

DÜN GECE TERAKKİPERVER FIRKA BASILDI

Haberin ikinci başlığı da şudur:

FIRKA MERKEZİNDEKİ EVRAK VE DEFTERLER MÜSADERE EDİLMİŞTİR

İşte, pusuda yataniara kıkıkkıkkk.bir first. Onlarca bu "baskın" kelimesi, kkkkk Devletın icra organına karşı hakarettir. "Baskın" dememeli, "arama" demeliydi. Baskın, ancak randevuevlerine, eşkiya yuvalarına yapılır. Oysa Terakkiperver Fırka, kanunen kurulmuş bir müessesedir. O halde "baskın" kelimesi kullanmak vatana hiyanet etmektir! atana hiyanetin suç da İstiklâl Mahkemesi karşısında ~~hesap~~ verilir.

İnönü İktidarı Hüseyin Cahid'i bu gerekçe ile tevkif edecektir.

"Olmaz böyle şey! Mutlaka başka sebep vardır"

Diye düşünceler olacaktır. Evet, başka sebep vardır. Bu sebep, İnönü'nün dinmek bilmiyen kini ve husumetidir.

ardakleri bile güldürür

Hüseyin Cahid'i

nü'nün dinmek bilmiyen kini ve husumetidir. Gazete sekreterinin koyduğu bu başlık da husumetin tatmini için beklenen bahanedir.

Her halde içinizdeki ses:

"Bir cumhuriyet rejiminde, hem de çok partili bir cumhuriyet rejiminde bir gazete sahibini, bir zabıta haberinde kullanılan "baskın" kelimesi yüzünden tevkif etmezler, İstiklâl Mahkemesi kargısına çıkarmazlar. Mantık almaz bunu!"

Diye şahlanıyor. Öyle olması lâzım. Çünkü İsmet Paşa'nın da 18 Mayıs 1952 tarihinde Trabzon Atapark açık hava toplantısında verdiği demeçte belirttiği gibi:

"BASIN HÜRRIYETİ BASKILAR ALTINDA İŞLEMEZ HALE GELİRSE, O ZAMAN BAŞIMIZA GELİBÖRK ZARARLARIN HADD-Ü HESABI YOKTUR. O ZAMAN BİR DEMOKRATİK REJİMDEN BAHSEDİLEMEZ. ÇÜNKÜ DEMOKRATİK REJİM BASIN HÜRRIYETİ İLE EKŞEKX BAŞLAR..."

Şimdi şüpheleriniz büsbütün kabarcak, inanma duygularınız büsbütün zayıflayacak ve diyeceksiniz ki:

"Basın hürriyetini demokratik rejimin başlıca teminatı sayan bir başbakan, bir gazeteciyi mâsum bir "baskın" kelimesi yüzünden vatan ihaneti ile nasıl suçlayabilir! Bunun örneğine Enkizasyon mahkemelerinde bile rastlanmamıştır."

Böyle düşünenler haklıdır. Mantık da bunu gerektirir. Ama bir siyaset adamı, hislerinin ve kinlerinin zebunu ve esiri ise, her türlü mantık kurallarını, kanun ve Anayasa teminatını bir yana itecek, şahsî husumetini tatmin için demokratik rejimleri ayakta tutan bütün hür müesseseleri yıkacak ve gıñneyecektir. Nitekim de öyle yapılmıştır.

MİSLİ GÖRÜLMEMİŞ BİR TERÖR

Hüseyin Cahit, yukarıdaki başlık gazetesinde yayımlandıktan 6 gün sonra İstanbul'da tevkif edilerek 19 Nisan 1952 tarihinde mahfuzen Ankara'ya götürülmüş, Umumi Hapishaneye tıkkılmıştır. Cânilerin ve kastillerin yanına.

Ve o tarihte 1924 tarihli Anayasamız yürürlüktedir. Bu Anayasanın 70. maddesinde şunlar yazılıdır:

"ŞAHSİ MÂSUNİYET, VİCDAN, TEFEKKÜR, KELÂM, NEŞİR, SEYAHAT, AKİT, SA'Y, VE AMEL, TEMELLÜK VE TASARRUF, İÇTİMA, CEMİYET, ŞİRKET HAK VE HÜRRIYETLERİ TÜRKLERİN TABİİ HUKUKUNDAN DIR."

Bütün bu haklara sahip olması gereken ve Türk toplumunun bir ferdi olan Hüseyin Cahit, Anayasanın teminat altına aldığı bütün bu haklardan mahrum edilerek "karanlık günlerin bir terör vasıtası" olan İstiklâl Mahkemesi huzurunda mâsum olduğunu isbat için çirpiniyor duruyor. *mustafa*

Şimdi duruşmada "baskın" kelimesiye alakalı sorgu ve cevapları okurlarımızın ibret ve hayret nazarlarına sunabiliriz.

Tarih: 27 Nisan 1952... Günlerden pazartesi... Saat, öğleden sonra 2... Ankara İstiklâl Mahkemesi... Reis Ali (Çetinkaya), üyeler: Ali (Kılıç), Reşit Galip beyler. Müddetlumumî Necip Ali (Kuşluca) Bey.

Üç "Ali" li İstiklâl Mahkemesinin reisi Hüseyin Cahit Beye soruyor:

Reis- Müdür-i mesul ve tahrir müdürleri ile meslek-i mahsus dâhilinde çalışmalarına ait beyninizde bir anlaşma olması lâzımdır. Onlar, ecir mevkiinde olduklarını söylüyorlar."

Cahit Bey- "Buna aklım ermiyor. Çünkü haberim olmadan yazılan bir şeyden ben nasıl mesul olabilirim? Bir cürüm ki haberim yok. "Terakki-

perverler basıldı" serlevhasında bendenizin haberim olmadığı anlaşılıyor. Çünkü saat 1-2 de Terakkiperverler basılmış diye bir şey yazılmış. Bunu bendeniz sabahleyin okudum. Hem eğer "baskın" kelimesi fena bir kelime ise Terakkiperver Firkasının benim aleyhimde dâva ikame etmesi lâzım gelirdi."

Reis- "Hükûmrt, mevzu usûl ve kanunlar dairesinde vazifesini yaparsa ve bu da bir "baskın" şeklinde telâkki edilirse bu, hükûmetin haysiyetini haleldar etmez mi?"

Cahit Bey- "Etmez. Çünkü, polis basar, kumandanlar basar. Basmak tâbiri müteaddit yerlerde kullanılır."

Reis- "Hükûmet baskın mı yapmıştır?"

Cahit Bey- "Aharriyat yapmıştır."

Reis- "Ademki bu baskın kelimesinin kullanıldığından evvelce haberinizi olmadı, ertesi günü bunu tashih etmek ve bir hata olduğunu yazmak lâzım gelmez miydi?"

Cahit Bey- "En ufak bir kelimedenden şu mâna çıkar diye onu tashih etmek ~~etmek~~ gazeteciliğin imkânı haricindedir."

Reis- "...Bir Tanin gazetesi doğrudan doğruya Hüseyin Cahit Beyi temsil eder. Hiç kimse demez ki "Bu havadîs Nureddin Efendiye aittir". Nureddin Efendi bu havadîsi geceyarısında almış, getirmiş ve gazeteye koymuştur. Şeklinde kabul edilemez. Bunu vicdanen siz de böyle kabul ediniz."

Cahit Bey- "Müsaade buyurunuz, x. Fakat gazetecilik nedir, gazetecilik nasıl olur ve bir gazete nasıl meydana gelir. Bunu bilmiyen çok kişiler vardır. Mahkeme-i Âliniz bu ciheti meydana çıkardı ve hakikat anlaşıldı ki yazılan şeylerin çoğundan da bendenizin malûmatım yoktur. Gazeteciliği bilmiyenler için buyurduğunuz variddir. "Gazetede yazılmış, binaenaleyh sahibi yazmıştır. denilir. Bu ise gazeteciliği bilmiyenler için pek tabiidir. Fakat bugün hakikat ortaya dökülüp de tahkikat yapıldıktan sonra Cahit denilen adamın havadîs kısmından binde dokuz yüz doksan dokuzundan haberi yoktur. İşte asıl bu noktanın meydana çıkması pek mühimdir. Asıl aranılan vicdan noktası bendeniz için çok kıymettardır."

Reis- "...Şu okuduğumuz ve zatiâlinize sual olarak tevcih ettiğimiz cümlelerden dolayı Terakkiperver Firkasına "baskın" kelimesini doğrudan doğruya temsil ettiğiniz gazetenin meslek-i mahsusu ve kasd-i mahsusu telâkki etmeye mecbur kalıyoruz."

Cahit Bey- "Hâlâ bu kanaatte misiniz?"

Reis- "Evet."

Cahit Bey- "Benim cürmüm olmadığı halde."

Reis- "Sizin maiyetinizde bulunan muhbir için muvaffakiyettir."

Cahit Bey- "Benüm yüzümü görmeyen, benden talimat almıyan bir muhabirin haberim olmadan yazdığı bir şey hakkında nasıl olur?"

Reis- "Gazetenin mesleği muayyendir. Öyle havadîs tedarik edip öyle başlık bile yazmak lâzımdır."

Cahit Bey- "Kim tahmil etmiş bu mecburiyeti?"

Reis- "Tanin'in muhbiri yazmıştır. Bilâ tereddüt bunu gazeteğe geçirmiştir. Hattâ başlık gerdane olarak "taharriyat" yerine "baskın",

koydum diyor.

meşru bu fırkaya

90

Cahit Bey- "Halbuki gazetenin o sütunu meydandadır. Baskın kelimesi hükümet hakkında, baskını yapan hükümet hakkında hiçbir şaibeyi tazammun etmez. Olsa olsa "biz fena damlar mıyız" diye o fırkanın adamlarını şikâyet etmesi icap eder. Hükümetin vazifesidir, bir kumarhaneyi basacaktır. Bu fırka bana diyebilir ki..."

Reis- "Kanunen teşekkül etmiş, karşı hükümetin müteceviz ve mütearız vaziyet aldığı mânasına da gelmez mi? Eşkiyanın bir köyü basmasına da baskın demezler mi?"

Cahit Bey- "Reis Beyefendi, her fırka kanunî ve meşru surette teşekkül eder. Fakat o fırka fesada dalabilir; o fırka basılır."

MÜDDELİUMUMUNIN MAHKÜMİYET İÇİN DAYANDIĞI HUKUKİ MESNET

Müddeiumumî Necip Ali Bey, Cahit Beyin cezalandırılması için, iddianamesini 5 Mayıs 1925 salı günü okumuştur. Savcı, "Baskın" kelimesini tahlil ederken diyor ki:

"Mesele hakikaten bir baskın mıdır, yoksa bir taharri midir? Burasını tetkik ve tahlil işlemek mecburiyetindeyim. Malum-i Âlinizdir ki "baskın" kelimesi her ~~şey~~ hukukî tâbirlerimiz arasına bütün incelikleriyle dâhil değilse de adîf tâbirlerimize ve bilhassa polis istihakât istihakâtı arasına girmiş bir kelimedir. Baskın kelimesinin kanunî bir târifi yoksa da mevcut hukukî müdevvenat ve teamüle nazaran "baskın" kelimesini evvelce kanunen gayrimeşru olan, izale ve men'î hükümete bahsedilen bir salâhiyettir. tarzında ~~traif~~ edebiliriz. Baskın nereçerde olur? Kumarhaneler basılır, gizli fuhuşhaneler basılır. Çünkü kumarhane kanunen menedilmiş bir mahaldir.. akat resmen teşekkül etmiş bir fırka basılmaz. "... Baskın kelimesinden bazı vecibeler doğar. Meselâ baskın yapıldığı zaman ya şahıs tevkif, veyahut da bina kapatılır, veya eşya müsadere olunur. Halbuki taharride bunların hiçbirisi olamaz. Baskın kelimesiyle taharri kelimesi arasında hukukî fark olduğu gibi "baskın" kelimesinin diğârlarda tersim etmiş olduğu mâna başkadır.."

KANUN DIYE...

Mizah üstadları ne kadar uğraşsalar, özenseler, bezenseler bir iddianameyi böylesine karikatürize edemezler.

Müddeiumumî, "baskın" kelimesi yüzünden Hüseyin Cahid'in en ağır cezaya çarptırılması için ~~şâ~~ didinirken bir yandan da "kanun" kelimesini ağzından düşürmüyor, hattâ çığdaş medenî hukuk kurallarından bile örnekler vererek meseleyi büsbütün bir traji-komik haline sokuyor.

Hele, kanunu ve kanuna hürmeti ağzından düşürmeyişine karşı insanın:

Bir devr-i ~~şenot~~ ^{şenot}, yine çığnendi yeminler;
Çığnendi, yazık, milletin ümmidi bülendi,
Kanun diye topraklara süründü cebinler;
Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi...
Beyhude figanlar yine, beyhude enfinler!

x

Şimdi de Hüseyin Cahid'in müdafaaanesinden bazı parçalar sunalım:

"...Müddeumumî Beyefendi hayatımı Mütareke'den sonraki hayatımı tahlil ederken Devlet ricaline karşı husumet beslediğini söyledi. Ve buna da iki sebep gösterdi: Lozan'da 50 frank yevmiye istemişim. 30 frank frank vermişler, kızmışım. Kardeşimin çocuğunun meccanen tahsilini bitirmesini istemişim. Kabul etmemişler kızmışım. Bu iki vaka da Müddeiumumî Beyefendiye yanlış anlatılmıştır.

"Bir harfi bile kabil-i tekzip olmamak üzere/ ^{işte} diyorum/ki ^{işte} Lozan'da ben kimseden bir para istemedim. Müzakeranın uzadığını görerek avdete karar vermiştim. Bittabi ^{ser} İsmet Paşa Hazretlerine arz-ı veda edecektim.

"Sizin gibi gazete/muharrirlerini burada bulduk. Hiç bırakır mıyız" Dediler. Sonra murahhas heyetinden bir zat:

"Paşa, avdetlerine müsaade etmediği gazetecilere burada alıkoyduğu müddetçe masraflarını verecek."

Dedi. "Benim günde 50 frank masrafım oluyor. Heyet bunu versin başka bir şey istemem."

Dedim. ^Bana cevaben:

"Müteferrikade para azdır, 30 franktan fazla verilemiyor."

Dediler. Yük olacağımı anlayarak cebinden masraf ederek Lozan'da kaldım. Bunda darılacak ne vardı?

Kardeşimin çocuğuna meccanen ikmal-i tahsil ettirilmesini ben kimseden istemedim. ~~xx~~ Babası, çocuğuna para veremez bir hale gelmişti. O-radaki Türk Yurdu ve çocuk, doğrudan doğruya İsmet Paşaya müracaat ettiler. Paşa, çocuğu çağırması, mühendislik tahsil ediyordu, mektepte ^{te} tekdikname istemiş. Üç buçuk senedir muntazaman imtihanlarını vermiş, çalışkan bir talebe olduğunu anlayınca iltifat etmiş, arkasını sığamış, "aferin" demiş. Mütebaki bir buçuk senesinin 6 aylık masrafı ^{su} hemen bankaya getirmeleri için emir vermiş.

"İstikbalinin kurtulduğunu gören çocuk da Paşaya arz-ı minnet ve teşekkür ederek ayrılmış. Sonra biri Paşaya jurnal etmiş: "Cahid'in biradezadesidir," demiş. Paşa da emrini geri almış. Bunu duyunca kendilerine gittim:

"Benim bir kabahatim varsa burdan dolayı bir gencin istikbalini mahvetmek doğru olamayacağını" söyledim. Fakat Paşa is'af etmedi. Bunun yaptığı tesir nihayet bir hayal sukutundan ileri geçmez.

«Bilâkxxx» «Bilâkifx» «Bilâkifx» «Bilâkifx» «Bilâkifx» «Bilâkifx» «Bilâkifx» «Bilâkifx» «Bilâkifx» «Bilâkifx»

"Görülüyor ki derin ve devamlı bir kine menşe diye gösterilen vakalar, tabir-i âmiyanesiyle bir incir çekirdeği bile doldurmaz.

«BİLAKİS BEN BİR KİME MARUZ BULUNUYORUM. HEM O DERECE DERİN VE ŞİDDETLİ BİR KİM Kİ İLK DAKİKADAN İTİBAREN YALNIZ BENİM ŞAHSIMA DEĞİL, KARDEŞİMİN ÇOCUĞUNA BİLE ŞAMİL OLUYOR.»

«xxx»

«BENİ HANGİ KANUNA DAYANARAK MAHKÛM EDECEKSİNİZ?»

Hüseyin Cahit Yalçın, Malta'da geçen günlerinde tercedeleriyle bu milletin kültürüne hizmet ettiğinden bahsettikten sonra müdafaasına şöyle devam ediyor:

«Bugün beni maznun, cânî mevkiinde ve şu parmaklığın içine sokuyorsunuz. Zararı yok; fakat haysiyet ve namusuma dokunulmamasını rica ederim. Mahkeme-i aliyelerini şahsî tafsilâtla tasdi ettiğinden dolayı dolayı affınızı rica ederek asıl müdafaama geçiyorum:

«Reis Beyefendi Hazretleri, muhakememin hitam bulduğu celseden gı karken kıymetli vaktinizi israf ettirmemek için müdaffadan vaz geçmeyi düşünüyordum. Çünkü gazetede «baskın» kelimesinin istimalinde dahl ve tesirim olmadığı sabit olmasına rağmen bendenizi mesul görmekte devam buyurulduğunu anladım. Fakat tarihî bir muhakeme görülmekte olduğuna dair olan beyanat-ı aliyelerini hatırlayarak müdafa hakkımı kullanmaya karar verdim.

«Bu dâva «baskın» kelimesinin kullanılmasından doğdu. Halbuki bu tarzda başlandıktan sonra genişletilerek Tanin'in eski müderecatı ve mesleği mevzuubaheç oldu.

«Bir kere «baskın» kelimesini yazan bendeniz değilim. Hiç alâkam olmadığı da muhakeme esnasında anlaşılmıştır. Binaenaleyh serbest bırakılmaklığım icabederdi. Fakat bu havadisın mesuliyeti de bendenize yüklenildi. Ve Nuri Efendinin teminatına rağmen mesul edilmekliğim istenildi. Ben, kanunun, gazetecilik etmek için bana bahsettiği salâhiyeti kullanmaktan başka bir şey yapmadım. Ve Matbuat Kanunu, gazetede intişar edecek edecek imzasız bir fıkradan dolayı intiyaz sahibine mesuliyet yüklemeyiz. Nuri Efendinin yazısından dolayı mesul olacağımı anlasaydım gazetecilik etmezdim.

Her ne kadar «İstiklâl Mahkemesi eşkâl-i kanuniye ile bağlı değildir» denilirse de bu noktayı aşağıda tahlil edeceğim. İstiklâl Mahkemesinin âmme vicdanı makamına kaim olmasına ve şekl-i kanunî arkasına gizlenebilecek hakikatı aramasını kabul ederek dâvamızı tatbik edelim. Mahkeme, netice-i tahkikatta yazılan fıkradan haberiz^m olmadığına muttali olmuştur. Şu halde hangi kanuna, hangi vicdana istinaden mahkûm edileceğimi?

"Vakaa bu fıkradan haberdar degildim. Lâkin: "Muharrirlerine uhmî talimat vermişsin ki onlar her havadisi tahrif ediyorlar" denilirse genç muharrirler içinde böyle zelil bir vazifeyi kabul edebilecek ve imtiyaz sahâpleri içinde arasında da böyle bir teklife cüret edecek kimse tasavvur olunamaz. Şu halde bu ihtimal de ortadan kalkarsa beni hangi vicdan muaheze edebilir?

"Şimdi cürüm mahiyetini haiz görülen yazılara gelelim: Evvelâ "Karrilerle Hasbihal" makalesi hükûmete karşı protesto artikdix addedildi. Halbuki aradan bir ay mütecaviz bir zaman geçtiği halde bir muhabirin gazeteye "baskın" başlığı koyduğundan dolayı benim makalemin bir ay sonra protesto mahiyeti iktisabedebileceğini iddiaya imkân yoktur zannederim.

"Bu bapta muhakemenin cereyanı esnasında kâfi derecede izahat ve maruzatta bulundum. Bendeniz kemal-i hulus-i niyetle gazetemi siyasi vaziyetten tecrit ettim. Bununla bir hizmet ettiğime zahip oluyordum. Halbuki muatep tutuluyorum. Hata etmişim, gazeteyi büsbütün kapamalı imişim."

["BANA MUSALLAT OLAN KİM PEŞİMİ BIRAKMIYOR"]

Hüseyin Cahit bundan sonra bazı makalelerinden çıkarılmak istenilen orduyu tahrik edici mânaların yersizliğine temas ettikten sonra müdafaasının son kısımlarını şöyle yapmıştır:

"Yazıları bu kadar sarih, mesleği bu kadar âşikâr müstakar bir muharririn bir makalesinin tek bir cümlesinden yedi ay sonra hiç akla gelmiyecek bir mâna çıkararak ve dediğim gibi bütün adliyeyi ve heyet heyet-i askeriye ve hükûmeti müşkül mevkie koyarak aleyhimde hüküm vermek mantıkla kabil-i telif değildir."

"Teşvik ve tahrik mahiyeti bulunduğuna heyet-i aliyenizce bile kanaat edilmediğini anladım zannediyorum.

"Fethi Bey Kabinesinin mevki-i iktidara gelmesi münasebetiyle yazdığım bir makalede mucib-i muaheze bir cihet yoktur kanaatindeyim. Bütün bunların fevkında mahkeme-i aliyelerinde bir de Tanin'in mesleği mevzuubah oldu. Ben, meslegimin tetkik ve tahlil edilmesinden çekinmem."

"Cumhuriyetçi değil miyim? Lâyik değil miyim? Din ile dünya işlerinin ayrılması taraftarı değil miyim, demokrasi taraftarı değil miyim? Ve bu prensiplere sadakatten ayrıldım mı?

"Bu maruzatta bulunduğum zaman affetmez bir kinim olduğunu söylediniz. Benim affetmez bir kinim varsa BANA MUSALLAT OLAN KİM DE PEŞİMİ BIRAKIYOR MU?

"Velhâsıl aleyhimde mucib-i itham görülen noktaları tahlil ettim.

Bunlarda cürüm mahiyeti bulunmadığını isbat ettim.

«BENİ ADALET MAHKÛM EDEMEZ, BENİ ANCAK
KUVVET MAHKÛM EDER.»

«Kanunî sahaya gelince: Ne İstiklâl Mahkemesi Kanunu, ne de Mat-
buat Kanunu beni mahkûm edemez. Çünkü bir kanun makabline teşmil edi-
lemez. Ve cürüm işlemiş olsam bile bu, Takrir-i Sükûn Kanununun neş-
rinden mukaddem olduğu için mahkûm edilmemekliğim lâzım gelir. .

«İşte Reis Beyefendi, bu müdafaaya istinat edecek vatanın en yükse
fikir ve adaletini temsil etmesi lâzım gelen mahkeme-i aliyeleri beni
mahkûm edemez. Beni ancak kuvvet mahkûm edebilir. Ve böyle bir felâket
vukuunda milletimin vicdanında muhabbet ve merhamet benim için kuvvet
ve teselli olacaktır.»

BENZERİ OLMİYAN BİR MAHKÛMİYET KARARI

Ve böylece Hüseyin Cahit Yalçın, gazetesindeki muhabirin «taharri»
yani «arama» kelimesi yerine «baskın» kelimesi kullanması yüzünden ya-
kasını idandan zor kurtarıp Çorum'da «müebbet sürgün» cezasına mahkûm
ediliyor.

İnanılması güç, ve cumhuriyet rejimlerinde «hattâ totaliter re-
jimlerde-- benzeri olmıyan bir mahkûmiyet olayı. Bu, Lozan görüşmeleri
sırasında İnönü'nün tutumunu eleştirmenin cezası... «Baskın» kelimesi
de vesilesi.

Siz, cumhuriyet rejimlerinde bir mahkeme gösteriniz ki bir muha-
bir, «taharri» kelimesi yerine «baskın» kelimesi kullandı diye --hiçbir
şeyden haberi olmıyan-- o gazetenin sahibini müebbet hapse mahkûm et-
sin!

Ve yine bir gazeteci gösteriniz ki kendisini böylesine bir mahkû-
miyete kurban etmiş olan bir başvekilin sonradan meddahi olsun!

Denilebilir ki Abdülhak Hâmit:

Hayretlenirim hayreti tasvir ne mümkün
Hayret ile pâyân veririm hayrete tekrar.

Beytini sanki bu hâdise için söylemiştir.

KAPİTÜLASYONLAR DEVRİNİN YENİDEN DİRİLİŞİ

İnönü devrinde z aman zaman kapitülasyonlar devrinin karanlıkları yaşadık ve bunun utancını duyduk.

Cumhuriyet gazetesi, "Millî Şef" in ~~hükümetini~~ kendisiyle uğraşıldığı vehmine düşerek despotik bir davranışla, ^{verdiği} "emir" üzerine kapatılmıştı. Oysa demokrasilerde devlet reislerinin hatalalarına da işaret edililebilir ve uyarılarda bulunulabilir. Verdiğimiz örnekte de görüldüğü gibi bu gazete tamamen subjektif ve mâsum bir makalecik yüzünden uzun süre kapanmış, personeli aylarca sefaletle pençeleşmiştir.

Şimdi de Yeni Sabah gazetesinin kapanış olayına ve bu olayın perde arkasına temas edelim: İşte bu husudtaki teblig:

"Yeni Sabah gazetesi kâğıt mevzuu üzerinde yazdığı ağır ve tecavüz-kâr yazıdan dolayı 9/4/1943 tarihinde bir gün için kapatılmıştır."

O yıllarda Türkiye'den Almanya'ya yapılan üzüm, incir vesair ihraçat maddelerimize karşılık Almanya da bize bazı maddeler ve bilhassa kâğıt gönderiyordu. Türkiye'de de bir müesseseleri vardı: "Alman İktisat Vekâleti Kâğıt Tevzi Bürosu"... Bu büro, Basın istihlâk Kooperatifimize kâğıtları teslim ediyor, bu büroda ilgili basın müesseselerine tevziatta bulunuyordu. Bütün Türk gazeteleri, mecmuaları, kitapçıları, matbaacıları bu büroya ortaktır ve müessese, mahdut mesuliyetli bir istihlâk kooperatifi şirkettir.

Bu Türk kooperatifine 1943 yılı nisanında "Alman Kâğıt Tevzi Bürosu" nda bir "emir" geliyor. Tepeden inme gelen bu emirde Yeni Sabah ve Son Telgraflar gazetelerine verilmemesi sert bir dille talep ediliyor.

Bu iki gazetenin kabahati (!) Alman militarizmi aleyhinde neşriyat yapmış olmalarıdır. Alman makamları bu neşriyata sinirlendiği için iki Türk gazetesinin kâşidına kesmek için emrediyor.

Kooperatif, ~~bu~~ ancak müstemlekelerde görülebilen bu yakışaksız emre şu cevabı veriyor:

"Kooperatif Müdürü sıfatıyla tebliğinizi İdare Meclisine serdedeceğim. Ancak şurasını şimdiden söyleyebilirim ki dahilî işlerimize bir müdahaleden başka surette tefsiri kaabil olmayan bu isteginizi İdare Meclisi katî surette reddedecektir.

"... Aldığımız kâğıtları istediğimiz şekilde istediğimiz kimselere dağıtmak hakkı münhasıran bize aittir."

Yeni Sabah gazetesi de 7 Nisan 1943 tarihli sayısında bu çirkin müdahale karşısında şunları yazıyor:

"...Türkiye'mize kâğıt gönderenler bilmedirler ki bize kâğıt ih-racatını bir lütuf ve cemile olarak değil, sadece verdiğimiz millî mah-sullerimize karşı bir ticaret mübadelesi olarak yapmaktadırlar.

"Vaziyet bu merkezdeyken durup dururken dandan düşer gibi, bir Alman firmasının, meselâ aldığı palamut mukabilinde verdiği kravatlar için:

- Bunları sarışın baylar takabilir, ama esmeçlere katiiyen vermeyi-niz.

Diye ayak diremesi onu ne kadar gülünç bir mevkie düşürürse filân Türk malı mukabilinde gönderilen gazete kâğıtları için de:

-cBu kâğıtlardan şu gazeteyi istifade ettirmeyin.

Yolundaki bir iddia da o derece mânasız ve gülünç bir hareket olur"

Yeni Sabah gazetesinin Türk haysiyet ve vekarını koruyan bu savun-masını ~~Hz~~ Türk Hükümetinin de aynı hassasiyetle desteklemesi, Almanya'yı protesto ederek:

"Türkiye bir Alman müstemlekesi değildir. Alman Kâğıt Tevzi Bürosu-nun bu müdahalesi bağımsız Türkiye'nin iç işlerine bir yakışıksız bir müdahaledir. Bu hareketinizi protesto ederiz."

mealinde sert bir cevap vermesi gerekirdi. Oysa hükümet öyle yapma-yor, Türk Devletinin bağımsızlığını, şeref ve vekarını koruyan ve savu-nan Yeni Sabah gazetesini kapatıyor!

Daha dün, Türkiye'ye bir "uydu" muamelesini reva reva gören yabancı devletleri destekleyenler bugün "Bağımsız Türkiye" ülküsünü ağızlarına tükü yapanlardır.

Kurtuluş Savaşında dökülen on binlerce Türk kanı, bu devletin bağım-sızlığı bahasına akıtılmıştır. O devrede Rusların para ve silâh yardımı karşılında dahi bağımsızlığına en küçük bir gölge düşürmek istemiyen A-tatürk'ün kemiklerinin sızladığında şüphe edilmesin.

Şurasını da bilhassa ~~katıksızlık~~ ve tekrar belirtelim ki →

~~Bu vesile ile de terör edelim ki Örfî İdare Komutanlığı da dahil, hükümetin hangi kapısından gelirse gelsin, bütün basın kaynağı Çankaya'dır. İnönü direktif verir, hükümetin çeşitli kademelerdeki makamları da yasak emirlerini gazetelere tebliğ eder. Tıpkı Abdülhamit gibi. O da evhamî ve septik olduğu için devleti tek başına yönetirdi. Ve kukla nazırların birçok icrastan ancak vukuundan sonra haberleri olurdu.~~

İnönü, basın yasaklarında da tek başına ~~ki~~ "icray-ı hükûm" etmiş. birçok defalar Başbakanına bile haber vermek lüzumunu duymadan doğrudan doğruya gazeteleri kapatmış veya açtırmıştır.

Bu yargımızı da Nadir Nadi'nin bir anisiyle teyit edelim. (Perde Aralığından, sayfa 186):

"...İnönü, memleket dâvairını, kişiliği olan, üstün yetenekli adamlarla tartışarak çözmeye çalışmaktan galiba hoşlanmıyordu. Yanına daha ziyade, emirlerine tartışmasız boyun eğecek memur yaradılışlı kimseler toplanmıştı. Devlet makinesini en teferruatlı çarklarına kadar kendi eliyle yönetmek istiyordu. İlgili bakanları, hattâ Başbakanı aşarak müsteşarlara, umum müdürlere direktifler verdiği duyuluyordu. Bunun en parlak örneğine bir gün kendi gözlerimle tanık oldum.

"San Francisco Konferansı toplanmak üzere bulunduğu, ya da henüz toplanmadığı sıralarda (1945 nisan sonu) Saracoğlu'dan bir görüşme rica etmiştim. Tasasız ve içi rahat Başbakan bana dünya durumu hakkında bir şeyler söyledikten sonra sözü yurdumuza getirdi. Ona göre her şey yolunda idi ve yolunda gidecekti. Vatandaş memnun, işiyle-gücüyle uğraşıyordu. Basın da hükümetin ve rejimin yardımcısıydı.

- Yalnız iki tane fena kokan gazete vardı. Onları susturduk. mesele kalmadı artık!

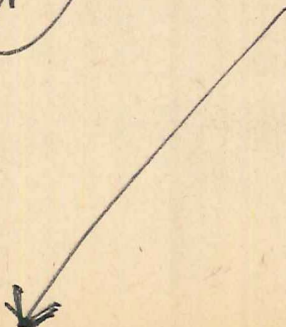
Dedi Saracoğlu. Bu iki gazeteden biri Vatan, biri de Tasvir'di. Uzun süreden beri kapatılmışlardı. Görüşmemiz bitince, İş Bankasındaki yanındaki sokaktan çıkarak Ankara Talas'a yaya yürüdüm. Holde bir bayram havası esiyordu. Ahmet Emin Yalman, Cihat Baban, Zeyyat Ebuzziya sevinç içinde hep orada idiler. Gazetelerinin açılma kararını biraz önce Basın-Yayın Umum Müdüründen öğrenmişlerdi.

"Ve devrin Başbakanı bu karardan henüz habersizdi.

"Bir zamanlar resmî görüşe aykırı düşünceler söyle dursun, doğru haberlerin bile izinsiz yazılması kızan İnönü acaba şimdi ne yapmak istiyordu? Dış politika koşullarının değişmesi karşısında nasıl bir yol tutacaktı? En yakın çalışma arkadaşlarına bile danışmadığına göre soru, gerçekten düşündürücü idi...."

(B)

na

VARLIK VERGİSİ FACIASI

Ben, Varlık Vergisi mevzuunda hepimizin toptan Yüce Divan'a sevk edilmediğimize hâlâ hayret ederim.

Faik ÖKTE

VARLIK VERGİSİ FACİASI

Bu deyim, Varlık Vergisinin tahakkuk, uygulama ve tahsilâtında bir numaralı rol sahibi İstanbul eski Defterdarı sayın Faik Ükte'nin eserine verdiği addır. Bir cumhuriyet idaresi için faciadan da ileri nitelik taşıyan bu olayı konumuz içine alıyoruz, bu vergi hakkında yazı yazdıkları için bazı İstanbul gazetelerinin kapatılmış olması ve konunun yasak tebliğlerine girmiş bulunmasıdır.

Varlık Vergisiyle ilgili birkaç yasak tebliğini aşağıya alıyoruz:
"Örff İdare Komutanlığından bildirilmiştir:

Varlık Vergisinin İstanbul'da tatbikine mütedair, Vilâyet makamının şahsan yapacakları tebligattan başka hiçbir neşriyat yapılmaması."
13/11/1942

VERGİ LEHİNDE NEŞRİYAT YASAK DEĞİL:

1- Varlık Vergisinin tesbitine komisyonların teşekkül ve faaliyetlerine dair icraî hususlar hakkında neşriyat yapılması 13/11/1942 tarihli tebliğ ile menedilmiştir.

2- Ancak Varlık Vergisi'nin memlekette iyi karşılanması ve vatandaşların bu vergiyi vatan mükellefiyeti olarak tehalükle vermeye hazır olmalarını teşvik eden yazılar yazılması caizdir. Menedilen cihet, bu verginin İstanbul'da tatbikatına mütedair olan hususlardır.

5/12/1942 Sabit Noyan"

YENİ SABAH KAPATILIYOR

Aşağıdaki tebliğ ile Varlık Vergisi tatbikatından bahsettiği için Yeni Sabah gazetesi kapatılmıştır:

"Örff İdarece verilen emir hilâfına Yeni Sabah gazetesinin 5/12/1942 tarihli nüshasında İstanbul'da Varlık Vergisi tatbikatına dair yazı yazılmasından ötürü bu gazete mezkûr komutanlığın emriyle 6/12/1942 tarihinden itibaren bir gün kapatılmıştır. 7/12/1942

Emniyet Müdürlüğü"

VATAN GAZETESİ DE İKİ AY KAPATILIYOR

ilgili

Yine Varlık Vergisi ile haberlerden ötürü Vatan gazetesi de iki ay müddetle kapatılmıştır. Buna ait tebliği de aşağıya alıyoruz:

"Açıkça kıskırtıcı yayımından ötürü İstanbul'da çıkan Vatan gazetesi 9/12/1942 tarihinden itibaren iki ay müddetle (60 gün) Örff İdare Komutanlığı tarafından kapatılmıştır.

8/12/1942

Emniyet Müdürlüğü"

RÖPORTAJ VE RESİM YASAĞI:

"Varlık Vergisi vermiyen mükelleflerin gerek Aşkale'de ve gerekse yollardaki vaziyetleri hakkında röportaj, yazı ve resimlerinin neşre dilmemesi ehemmiyetle rica olunur. 11 Şubat 1943

Matbuat Umum Müdürü: Selim Sarper"

TEPEDEDEN İNME BİR FELAKET

İnsanın hayatını birdenbire altüst eden, mutluluğuna şimşek sür'atıyla inmiş felâketler vardır: Deprem, kasırga, tayfun, yangın, su basını... gibi. Hayatta kalmış olsanız bile ya malınız, mülkünüz harap olmuştur; ya da aziz varlıklarınızdan birini, ananızı veya evlâdınızı kaybetmişsinizdir. Yaşamak, atrık yük haline gelmiştir sizler için. Sürün-genler gibi, parazitler gibi toplum içinde sürünüp durursunuz.

İşte Varlık Vergisi de bu tür felâketlerden biridir ki Türkiye'de birçok ocakları söndürmüş, insanları bu hale getirmiştir.

VARLIK VERGİSİ, BABA ve YAVRU NADİ'LER

Varlık vergisinin tesirleri ve neticeleri hakkında Nadir Nadi'nin ve İstanbul eski Defterdarı Faik Ökte'nin anılarından faydalanarak bu faciadan yargılar, olaylar, hazin ve acıklı levhalar sunacağız:

Varlık Vergisi faciasından Yunus Nadi'ye de 1 milyonluk vergi isabet etmiştir.

İstanbul eski Defterdarı Faik Ökte "Varlık Faciası" eserinin 84. sayfasında bu konuda şunları yazmaktadır: "Gazetecilerin vergileri asgarî hadde indirilmiştir. Bu arada Yunus Nadi'ye tahdedilen 1 milyonluk vergi de suya düşmüştü."

Demek oluyor ki Yunus Nadi açıkgozlük göstermiş, şahsî nüfuzunu kullanmış, vergiden yakasını sıyırmasını bilmıştır. Ama, gazetesinde bir yandan hakkın, hukukun, adaletin ve eşitliğin savunuculuğunu yaparmış! "İş bilenin, kılıç kuşanın" demişler.

Bu verginin tahsili cihetine gidilseydi "Cumhuriyet" in bir daha belini doğrultacağı şüpheliydi. ~~Bununla beraber...~~ Babasına karşı gösterilen bu özel muameleden, müsamaha ve hoş-görüden dolayı oğlu Nadir Nadi'nin İnönü'ye karşı minnettarlık duyması ve anlarında Varlık Vergisi faciasını hiç olmazsa sükûtle geçiştirmesi düşünülebilir.

Fakat Nadir Nadi, 3 "bir milyonluk minnet" i bir yana itmek -- mu- tedil bir dille de olsa -- Varlık Vergisi hakkındaki ~~...~~ düşüncelerini yazmak gereğini duymuştur.

Böyle bir minnetin ağırlığı altında ~~...~~ bulunduğu halde Varlık Vergisi hakkında Nadir Nadi'nin *neler yazdığını be- raber izleyelim:*

"... Kanunun antidemokratik karakteri meydana olmakla beraber o zaman bu noktaya kimse dokunmadı. (Antidemokratik sözcüğü henüz politika edebiyatımıza girmemişti) Elden geldiği kadar objektif ve eşit ölçülere uyularak vurularak uygulanırsa, savaş koşulları içinde alınan o tedbiri hükümete bağışlamak da mümkündür.

"Oysa kulaktan kulaga ^{piyaseti} fısıldanan, hattâ yüksek sesle anlatılan özel gerekçeye göre bu kanun, azınlık unsurların egemenliğinden kurtarıp Türklere açmak gibi, birincisinden bekleyeceğimiz hizmeti yok edici bir ikinci amaç daha taşıyordu.

Yani "bundan böyle milleti azınlık zenginleri soymasın da Türk zenginleri soysun" mu demek istiyordu bu gerekçe?

"Kanunun uygulanış tarzı, yazık ki yukarıki soruyu doğrulamaktan da öteye, ne hak, ne hukuk, ne sosyal adalet, hattâ ne de ırkçılık ilkeleriyle bağdaşamayacak derecede keyfî ve otoriter bir zihniyeti açığa vurmuş oldu.

"...Başbakan Saracoğlu ancak (Varlık Vergisinden) 225 milyon lira elde edebildiğini sonradan açıkladı. Bu sonuçla Saracoğlu ögünüyordu. Fakat milletçe bir büyük zarara uğramıştık. Bu büyük zararımız da Atatürk'ün önderliği altında kurmaya çalıştığımız "hukuk devleti" ilkelere bir tekme savurmuş olmamızdan ileri geliyordu.

"Azınlık dediğimiz kimseler arasında yabancı uyruklu olanlar da bulunduğunu düşünmemiştik. Kimi İtalyan, kimi Alman, kimi İngiliz vatandaşlığına kayıtlı bu adamlar, haksızlığa uğradıklarını ileri sürerek elçiliklerine başvurular, korunmalarını istediler. Üç yıldan beri kıyasıya boğuşan devletler, böylece bizim Varlık Vergisi yüzünden, hükümetimize karşı tek cephe halinde birleştiler. Saracoğlu, bu gibi kimselerin vergisini ya büyük ölçüde indirmek ya da bütünü silmek zorunda kaldı. Türk buyruklu olmakla ögünen Musevi, Ortodoks, Gregorîyen, Katolik vatandaşlarımız mallarını, mülklerini yok bahasına satar ve inim inim inlerken cebinde İngiliz, Alman, İtalyan kimliği taşıyan başkaarı, yabancı olmanın verdiği üstünlük duygusunu bol bol tattılar.

"Selânikli vatandaşlara da azınlık işlemi uygulandı. Kendi elimizle Türkiye'ye bir nevi kapitülâsyon havasını geri getirmiştik. 225 milyon liraya değer miydi bu?

"Azınlıklar arasında hayatını günü gününe kazanan berber çırağı, tornacı, kalfa, terzi gibi işçiler de vardı; httâ bunların sayısı varlıklılarınkini kat kat aşyordu. Bunları toptan beşer yüz lira vergiye bağlayan hükümet (500 lira 1942'de büyük para idi) tarlasında yarıcı çalıştıran toprak ağalarına, tekstil fabrikası işleten Adanalı zenginlere devletle iş gören komisyonculara, müteahhitlere hemen hiç dokunmadı.

"Varlık Vergisini vermiyen, ya da veremiyenler yüzlerce kişiyd buluyordu. Bunlar ilkin toplama kamplarına, oradan da Aşkale'ye gönderildiler. Hesapça borçları ödene kadar sittin sene orada taş kırmaları gerekiyordu. Fakat aradan 7 ay geçmemiştiki İnönü'nün Kahire'de Mrs Roosevelt ve Churchill ile buluşmasına bir hafta kala, ~~xxxxxx~~ 1 Aralık 1943 yılında hepsi affedildi.

"...Devlet gücünü elinde bulundurmak tatlı bir şey olmalı. Ama bu gücün kanuna dayanması, ya da bir ülkü uğruna göze alınması gerekir. Yoksa sırf otorite zevkini tatmak üzere kullanılan devlet gücü aslında güçsüzlükten pek de ayrıcalı sayılmaz..." (Perde Aralı-

Günden, sayfa 178-179)

VARLIK VERGİSİNİN GETİRİLMESİNDE İKTİSADİ ZARURET VAR MI İDİ?

Semavi bir felâket gibi, bir yıldırım gibi milletin başına inen bu Varlık Vergisi felâketi hakkında İstanbul eski Defterdarı sayın Faik Ökte (Yukarıda da bah ettiğimiz gibi) Varlık Vergisi Faciası adıyla 250 sayfalık bir kitap yayımlamıştır. Sayın Ökte, bu facianın uygulandığı 63 vilâyetten biri olan İstanbul'da geçen olaylara ait vesikalara dayarak geniş bilgiler vermekte, bu yüzden sünen birçok ocakların hazin hikâyesinin anlatmaktadır.

Şimdi, Faik Ökte'nin, bu verginin getirilmesindeki isabetsizliği belirten tahlillerinden bazı örnekler sunuyoruz:

"Bu vergi bir siyaset adamının dimağından doğmuştur; teknik sermaye vislerin bunda hiçbir dâhli yoktur. Memleketimizin bünyesi bu çeşit siyaset adamlarının doğmasına, daha doğrusu, siyaset adamlarının bu gibi ucubeler doğurmasına müsaittir. Bu sebeple bu faciayı örtmek ve göz görmektense bilâkis açmak ve meydana çıkarmak daha faydalı olur..."

Bozuluş İktisadi Düzen

"...Anayasaya devletçiliğimizi kaydettirenler Devleti, bu vasfın icabettirdiği mücadele cihaziyle teçhiz etmeyi düşünmemişler, bunu ikinci plânda bir mesele olarak mütalâa etmişlerdir. İkinci Dünya Harbi'nin devamınca ve onu takibeden senelerde iktisadi durumun icabettiği tedbirlerin alınmamasında hayret edilecek bir inat göstermişlerdir. Bu hareketsizlik ve lâkaydinin müdafaası, izahı mümkün değildir..."

Köylünün sırtındaki yük

"...Ofisin vazifesi, izah edilen şekilde müstahsili himaye iken harbin devamınca ve onu takibeden senelerde mekanizma tersine işlemiş hükümet kararıyla mahsul piyasa fiyatından çok noksanına köylünün elinden alınmıştır. Bu eksigine mübayaaların yanı başında ayrıca Toprak Vergisi Masulleri Vergisi de yer almıştır. 1944-47 senelerinde yekûnu 229 milyon değerinde mahsul, vergi olarak müstahsilde alınmıştır. Denilebilir ki bu senelere köylünün mükellefiyeti Varlık Vergisi mükelleflerinden hafif olmamıştır..."

Vergi Kacakçılar

"...1939'da elinde stok bulunduranlar, ithal eşyasını gözden kaybedip karaborsaya intikal ettirebilenler, mal alıp bekletebilenler, memleket mahsulünü gizlice muharip memleketlere satabilenlerdir. Bunların hiçbirisi bu gayrimeşru kazancı üzerinden gereken şekilde Devlete vergi vermemişlerdir..."

"...Bu devrede kurulan işe teşkilâtı müsbet bir rol oynamadan tarihe intikal etmiştir. Karaborsacı namıyla taazzuv eden bir zümre, dürüst müesseselerin doğru fiyatlarla sattığı ithalât eşyasını üç-beş dakikada silip süpürerek mutavassıtlara intikal ettirmiş, bu eşya bilâhare fahiş kârlarla müstehlike devrolunmuştur. Hükümet, her gün gözünün önünde cereyan eden bu faciaya lâkayt kalmıştır..."

"... Arzu ve ihtiraslarına hudut tammiyan bu türedi nesil, istediği eşyayı istediği fiyata satın almakta tereddüt göstermemiştir. Bu hal, zaten ölçüsü kaybolan fayatlatı allak-bullak etmiş, varidatına artıramıyan sabit gelirlileri, kirasını artıramıyan emlak sahiplerini, emekli ve yetimleri, dürüst iş adamlarını, hassaten büyük hak kütlelerini ezmiş, yıkmıştır..."

BİR İKTİSAT HOCASININ HAYRETI

"Varlık Vergisi'nin gazetelerde intişar ettiği gün sabah sabah merhum hocam Profesör Fazıl Pelin telefon etti. Pelin, beni mektepten severdi. Müfettişliğe girmemde ısrar etmişti. Defterdar olduktan sonra da beni İktisat Fakültesi'ne lektör diye aldirtmişti. Son sınıfta müstakil ders olarak devlet muhasebesi okutuyordum. Malf meseleler üzerinde daima münakaşalar yapardık. Hoca telâş içindiydi:

- Faik oğlum, bu sabah gazetede Varlık Vergisinin metni çıktı.
- Evet hocam.
- Tabii gazeteciler işi kavramamışlar, metni eksik yazmışlar.
- Hayır, benim okuduğum gazetelerin hepsinde metin tamamdır.
- Nasıl tamam! İtiraza, temyize müteallik bir hüküm yok. Vergini nisbeti malûm değil.
- İşte bu da böyle bir vergi hocam.
- Oğlum, siz toptan deli mi oldunuz?

Verginin tatbiki sıralarında bu suali çok defalar ben de kendi kendime sordum ve yarınını tarihini yazacaklar bize aynı suali soracaklardır...."

Vergi tarhi Komitlikleri

"Estimatörler bürosunun membaları pek kısırdı. Yüzlerce, binlerce mükellef hakkında hiç malûmat alınamamıştı. Estimatörler ne yapacaklarına şaşırmışlardı. Şube şeflerinden teblig me^murlarına kadar bütün memurlara başvuruyor, kendini belli etmeden ticarethanehin önünden geçiliyor, Kazanç Muamele Vergisi'ni beyanlamaları tetkik olunuyor, eşten, dosttan malûmat sızdırılmaya çalışılıyordu. Estimatörlerin dayandıkları biricik zengin hazine kendi karihaları idi. Bir elde kurşun kalem, bir elde lâstik, dudagında, yaptığı işe inanmıyanlaraxa mahsus istihza ile karışık zehirli bir tebessüm, Defterdarlığın loş bir odasına kapanan üç-dört genç, İstanbul'un kalburüstü mükelleflerine Varlık Vergisi tarhediyordu! Takdire dayanan bir sermaye vergisinin ne feci şartlar içinde, ne kadar ezbere taayyün ettiğini anlamak için bu odadan bir dakika için geçmek kâfi idi. Ara sıra konuşulanlar oluyordu:

- "....." ne kadarlıktır?

- Milyonluk.

- Ne biliyorsun?

- Sen ne biliyorsun?

- Ortalama bir rakama git.

Bu çarpınmalar bir rakamda düğümleniyordu. Varlık Vergisi böyle tarhedilmiştir!"

Gaddarca Bir Sistem

"... Muhalifleri ne derlerse desin, ben, Kırdar'ın iyi niyetli, çalışmak isteyen bir idare adamı olduğuna kanım. Harbin doğurduğu çeşitli imkânsızlıklar onun, İstanbul'a faydalı olmasına mâni olmuştur. Varlık Vergisinde içimizdeki tek ideal unsuru Kırdar'dı.

"... Kırdar meslekdaşlarını kurtarmıştır.

"... Bu noktada bilhassa durmak ve durumunu olduğu gibi belirtmek benim için bir vazifedir. Bu Ankara seyahatinde ~~za~~ FEVKALÂDE M. ve FEVKALÂDE G. gruplarına ait cetveller de beraber götürülmüş, bunlara ait vergiler üzerinde bu verginin kaderiyle alâkadar olanlara izahat verilmiştir. Yapılan % 10 tenzil de bu tetkikin neticesidir."

Burada bahsedilen "Fevkalâde M." ~~xx~~, "Fevkalâde G." ve daha ileriki bahislerde geçecek "M.", "G." ve "D." deyimlerini açıklayalım:

M: Müslim. G: Gayrimüslim. D: Dönmeler.

"G" ve ~~xx~~ "D"ler, "M"lerin ödediği vergilerin iki-üç mislini ödeyecektir.

Sayın Paik Ükte'nin yaptığı bu ifşaat, sayın Nadir Nadi'nin, bir ihtimal olarak ileriye-sürdüğü facianın doğruluğunu isbat~~xxx~~ etmektedir. Sayın Nadir Nadi bahis konusu yazısında şöyle diyordu:

"Kulaktan kulaga fısıldanan, hattâ yüksek sesle anlatılan özel gerekçeğe göre, bu kanun, piyasayı azınlık unsurlarının egemenliğinden kurtarıp Türklere açmak gibi, birincisinden bekleyeceğimiz hizmeti yok edici ikinci bir amaç daha taşıyordu. Yani "bundan böyle milleti azınlık zenginleri soymasın da Türk zenginleri soysun" mu demek istiyordu bu gerekçe?"

Sınıfsız ve imtiyazsız bir millet teranesini, hak, hukuk ve eşitliği her vesile ile ağızlarına sakız yapanlar Türk vatandaşı olarak toplumumuz içinde kaynaşmış bir sınıfı, böylesine gaddarca bir vergi sistemiyle yok etmek istemiştir.

İYİCE CIVITMIŞLARDI

Vergi tahakkuklarında azınlıkların ezilmesi ön plânda tutulurken diğer taraftan da Hazine aleyhindeki dâvaları kanunlara dayanarak kazanan avukatı ara, bu vergi dolayısıyla bir ders verilmek, onları ezmek, mahvetmek suretiyle (Faik Ökte'nin deyimiyile) civıtmışlardı.

Bu hususta sayın Ökte şu örneği veriyor (sayfa 96):

Devlet Şûrası'nda Hazine aleyhine açtığı çeşitli dâvaları zamanın ölçülerine sığmayan bir süratle kazanan avukat İbrahim Ali'ye, estimatörler 100 bin lira vergi koymuştu. Şevket Adalan'ın ısrarıyla cetvel komisyonu sevk edilirken rakam 200 bine çıkarıldı. O günler, şekerden alına, İstihlak Vergisi dolayısıyla mükellefin Şûra'da açtığı yeni bir dâvada sırtüstü gelen Eski Varidat Umum Müdürü Müsteşar E. Tekeli'nin telefonla Ankara'dan vaki müdahalesi neticesinde ve yine Şevket'in ısrarıyla komisyonda rakam 300 bine çıkarıldı. Yavaş yavaş civıttıydık."

VARLIK VERGİSİ VE İNÖNÜ

Sayın İbrahim Ökte, İnönü'nün bu vergiyi nasıl benimsediği anlarında (sayfa 103/104) şöyle anlatıyor:

"Daireye geldiğimizde Adalan'ı heyecan içinde bulduk. Bana:

- Nerede kaldın, neredeyse İnönü Vilâyete gelecek. Bizi, kendilerine takdim edecekler. Vali bekliyor, haydi.

Diye gürlledi. Vilâyete geldiğimizde Cumhurbaşkanını orada bulduk. Galiba Trakya manevralarına gideceklerdi. Şevket'le beni Valinin odasına aldılar. Ürgüplü, İnönü'nün yanında idi. Nedense o gün hep benimle konuştu, hep benden izahat aldı. Kırdar'la beraber işin ana-hatlarını kendisine izah ettik. Büyük mükellefler hakkında tanıdığımız fişleri kendisine gösterdik.

Başkanın üzerinde, işine geç kalan insanların sinirli hali vardı. Ben vaziyeti kavradım, bu bir jestti. Başkan, vergiyi benimsediğini, bizi tuttuğunu herkese anlatmak istiyordu. O an müdhiş bir fikre kapıldım: Ne zamandır beni yiyip bitiren derdi Başkan'a anlatacaktım. Seyyarlarla hizmet erbabına vergi tarhettiğimizi, bunun, bir sermaye vergisi ile telif edilemeyeceğini, bizi yar ve ayyar önünde küçülteceğini anlatacaktım. Daha cetveller asılmamıştı. Komisyonu toplayıp bu tahakkuku iptal edebilirdik.

Benim bu fikirlerle motor gibi çalışıyorduk ki İnönü, Kırdar'a "verginin altın üzerinde yapacağı tesiri" sordu. İnönü'nün altın fiyatlarını iktisadî yürüyüşün bir müş'iresi gibi telâkki ederek yakından takibettiği

gini

ni duymuştum. Kırdar, Adalan'a baktı, ben müdahale ettim:

- İşin normal, altın fiyatlarının süratle düşmesidir. Mükellefler ellerindeki altını piyasaya dökeceklerdir. Bizde altın fiyatları dünya fiyatlarının üstündedir. Normal fiyatlardan birkaç puan aşağı düşmesi beklenebilir. Altın fiyatları düşmeyip yükselmeye başlarsa, bu hal, mükelleflerin vergiyi vermek istemediklerini, altın alıp sakladıklarını gösterecektir.

İnönü gözlerini gözlerime dikti ve:

- Defterdar, dedi; ben de öyle düşünüyorum.

Sonra veda için bana elini uzattı. Kabul bitmişti."

S Ö N E N O C A K L A R

Varlık Vergisi birçok ocakları söndürmüş, birçoklarına ceza ve azap çektirmiştir. Bu konuda da Üktem'in anılarından birkaç pasaj sunuyoruz:

"...Aşkale ilk kfilesinin unutamıyacağım hâtıralarından biri de bir Ermeni vatandaşa aittir. Kendisi kereste tüccarı idi. Temas için çağırtıldığında dizlerinin bağı çözümlenerek koltukların birine çökmek zorunda kalmıştı. Bana, varlığının üç misli vergi teklif edildiğini söyleyerek ne yapması lâzım geldiğini sormuştu.

Ben, bütün varlığını vergiye yatırdığına kani olduğum bir insanın çalışma kampına sevk edilmesine muarızdım. İş, Adalan marifetiyle merkeze intikal ettirdim. Telefonla red cevabı aldık. Bunun, hatamızı kabul mânasına geleceği fikrini ileri sürdüler. Ben de mükellefe:

- Bütün varlığını vergiye yatırırsan da Aşkale'ye gitmekten seni alıkoymıyacağım. Hareketini sen tâyin et.

Dedim. Burada, mükellefi aldatmak, malını kaçırmamasına önlemek, mümkün tahsilâtı yaptıktan sonra kendisini kampa göndermek kabildi. Ben, bu yola gitmedim... Bana itimatları vardı. En ince hesaplarını, para bulmak için başvurdukları çareleri, hattâ dolandırdıkları adamları söyleyenler oldu. Bu mükellef de bana kaçacağını söyledi.

- Ben tavsiye etmem.

- Bizi yolda temizliyeceğinizden korkarım.

- Katiyen varit değildir.

- Sana inanıyorum.

- Zamanla inanırsın.

İki gün sonra dairede akşam yemeği yiyordum. Kapıya diktiğimiz polis müsaade alıp gitmişti. Dışarıda lâpa lâpa kar yağıyordu. Odacının yokluğundan istifade ederek yarı loş odaya bir gölge kaydı. Elim, dolu olarak gözde bulduğum tabancaya gitti.

Utusüz elbisesi, traşsız yüzü, sapsarı benzine rağmen mükellefi

derhal tanıdım.

- Bey, iki gündür bir serseri gibi yaşıyorum. Polis peşimde. Teslim olacağım, fakat firar ettiğim için beni döverler diye korkuyorum.

- Korkma, ben mâni olurum.

Emniyet Müdürüne telefon ettim."

Ve böylece, Bay Ökte'nin aracılığıyla kereste taciri, etleri dayaktan çürümeden Aşkale'ye doğru yola çıkarılıyor.

Bu, insanı hüngür hüngür ağlatan bir yerli film konusu değildir.

Bu, Enkizasyon çarhlarında can verenlerin Ortaçağ dramı da değildir.

Bu; varlığının üç misli vergiye tâbi tutulmuş, her şeyini son çöplüğe kadar sattığı ve devlete ödeyip âdem Baba haline geldiği halde Aşkaleye gitmekten yine de yakasını kurtaramamış bir Türk vatandaşının sar üvenidir. Ve bu vatandaş Türkiye Cumhuriyeti Devletinde yaşamıştır. Ve bu devletin reisi Korkunç İvan değil, İsmet İnönü'dür.

ARMENAK EFENDİNİN DRAMI

Yukarıki olay binlercesinden bir örnektir ve en hafiflerinden biridir. Daha niceleri vardır ki evleri ve eşyaları satıldığı için kır sağı analar ve nineler sokak ortasında kalmış, içine düştüğü sefaletten kimi çıkdırmaş, kimine inme inmiş, kimi de intihar etmiştir.

"Varlık Vergisi Faciası" ndan örneklere devam edelim:

"... O devirde Kadıköy avcıları her pazar bir av partisi yapardı.. Ermenak Paternih'i bu partilerden birinde tanıdım. Ma az 60 yaşında vardı. Bütün renk ve hatlarıyla bozulmamış bir Osmanlı efendisiydi. Musi kiden anlar, ince noktelerle herkesi güldürürdü... Onda eski rintlerden bir şeyler vardı. Ciddiyetine, efendiliğine bütün arkadaşları hayrandı. Kaç sene evvel kaybettiği eşinin sadef çekmecesini tamir için ona bırakan bir arkadaşımıza çekmecesinin gizli bir gözünden çıkardığı Mısır tahvillerini getirip kahvede teslim ettiğini bütün kadıköy avcıları bilirdi. Armena^k Efendi üstat bir avcı idi de. Köpek yetiştirmede, terbiyesinde, partilerin sevk ve idaresinde daima fikrine müracaat edilirdi.

"Varlık Vergisi takibatının aşağı kademelerine akmaya başladığı günlerde bir sabah Armenak Efendi odama girdi. Yer gösterdim, kahve ısmarladım.

- Yooo Faik Bey, diye tutturdu; kapıda bir alay insan seninle görüşmek için sekizden beri sıra bekliyor. Oturmaya hakkım yok. Şimdi beni dinle: Bana, kuyumcu diye 10 bin lira vergi geldi. Bilirsin, bende bunur onda biri yok. Sıra bana yaklaşıyor. Senin kudretin beni kurtarmaya kâfi gelmez. Dükkânı satıp beni Aşkale'ye göndereceksiniz. Senden bir ricam var: Karım ihtiyardır, yatalaktır. Evi satıp onu sokağa attırmamaya çalış. Evin ahşaptır, 3 odadır, 3 bin lira bile etmez. Bana söz verirsen

gözüm arkada kalmadan Aşkale'nin yolunu tutacağım.

"Armenak'ın evini biliyordum. Av dönüşü bir gün otomobülle evinin önünde durmuştuk. Tenha bir sokakta harap, küçük bir şeydi. Ak saçlı hasta karısını da hayal meyal hatırlıyordum. İçinde bir şeylerin kırıldığı hissediyordum. Varlık Vergisini bunun için koymamışlardı her halde? Biz, yanlış yolda idik. Bilmiyerek, istemiyerek saplandığımız kaide-ler, tunç kalıplar yüzünden zulüm yapıyorduk. Bu yatalak kadını yatağından sokağa atan çivici-kuyumcu ihtilâfi idi.

"Armenak'a söz verdim. Odamdan çıkarken kocaman burnundan damlayan iki damla yaşı siliyordum

Armenak Efendinin dükkânı satılıyor ve kendisi Aşkale'ye gönderiliyor. Orada yollarda çalışacak ve taş kıracak bu 60'lık İstanbul Efendisi. Onun gözlerinden damlayan bu yaşların lekesini Cumhuriyet tarihinden kolay kolay sileneceğiz.

FACIALAR SERİSİNDEKİ BİR ÖRNEK DAHA

Küçükçiflik Parkı'nın bir oldu-bittiye getirilerek safiplerinin e-linden gasbedilişi de Varlık Vergisi faciası zincirindeki bir halkasını teşkil etmektedir. Bu park, Yusuf İzzeddin Efendi vereselerinden iki çerkes kadınının tasarrufundadır. Belediye, buraya göz dikmiştir. Bu maksadı sağlamak için derhel 150.000 lira Varlık Vergisi tahakkuk ettirilir. Veresinin 150 lira dahi bir kenarda parası yoktur. Park, vergi borcuna karşılık derhal artırmaya çıkarılır ve alınan tertibatla başka-larının artırmaya girmesi de önlenir. Park, tahakkuk ettirilen verginin beş bin lira noksanına Belediyeye intikal eder, geri kalan 5.000 lira için de veresenin başını soktukları ve hayatta yegâne barınakları olan evin satılması cihetine gidilir.

Türkiye Cumhuriyetinin (!) bu vatandaşları, ellerindeki mülkü yok bahasına istimlak edildikten sonra biricik barınaklarının da ellerinden alınmak üzereyken "Varlık Faciası" müellifi İstanbul Defterdarı Faik Ökte'nin müdahalesiyle sokakta ortasında kalmaktan ve dilenmekten kurtulurlar.

Varlık Vergisi dolayısıyla İstanbul'da satılan gayrimenkul adedi (Varlık Vergisi Faciası eseri müellifi İstanbul eski Defterdarı sayın Faik Ökte'nin verdiği bilgiye ^{göre} --sayfa 164--) 885'dir. Bu mükelleflerin! ödemeye mecbur edildiği vergi miktarı 2.700.883 liradır. Ve bu iki ~~milyon~~ buçuk milyon için ortalama 3500 kişi, o tarihte yürürlükte olan Anayasasına *70 ve 71. maddelerinde yazılı:*

"Şahsi masuniyet, vicdan, tefekkür, kelâm, neşir, seyahat, aklî sâ-y ve amel, TEMELLÜK ve TASARRUF, içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyet-leri Türklerin tabii hukukundandır.

Ca^m MAL, ırz, MESKEN her türlü taarruzdan masûndur."

Âmir hükmüne rağmen barındıkları binalar ve kullandıkları eşyalar haraç meraç satılarak sokaga dökülmüş ve birer dilenci haline getirilmiş-tir.

Bu satırların yazarı, bunlardan birçoğunun vücutlarına inme indigine ve çıldıracağına şahit olmuştur. Sadece İstanbul'da değil, yurdun her kö-şesinde binlerce ve binlerce kişi "temellük, tasarruf ve mesken" müesse-sinin Anayasa ile teminat altında bulunan Türkiye Cumhuriyetinde Devlet tarafından misli görülmemiş bir gasba uğramıştır. "Cumhuriyet" adı altın-da bu bir ^{Coğonluk} ~~halk~~ istibdadıdır ki ömürleri pek uzun sürmemiştir. Başka bir deyimle de bir şahsın devleti kendine mal etmesidir ki bu yola sa-panlar daima kaybetmişlerdir.

So, Varlık Vergisi tatbikatında olduğu gibi ve Montesquieu'nun 2 de-digi gibi bir halk devletinde yasalar yürümez oldu mu bu, cumhuriyetin bozulmuş olduğunu kesinlikle belirtir ve o zaman devlet yok olmuş demek-tir.

DEVLETİN VEKAR VE HAYSİYETİ AYAKLAR ALTINA ALINMIŞTIR

Varlık Vergisinin tatbikatı devletin vekar ve haysiyetine indirilen bir darbe olmuştur. Bu darbe; hem verginin ihdası, hem de yabancı uyruk-lulara karşı gösterilen zaaf ve tereddütler bakımından kapitülasyonlar devrinin yüz kızartıcı sahnelerinin tekrar diriltilmesiyle ağır bir ha-calete vesile olmuştur.

Birçok mükellefler, kendilerine tarh edilen vergiye ~~m~~ karşılık öde-dikleri miktar ile ~~Devletin haysiyetini...~~ şeta alay etmiş-lerdir. Meselâ Arşak Çuhacıyan, kendisine tahakkuk ettirilen 400.000 li-ralık Varlık Vergisine karşılık alay eder gibi sadece 800 lira ödemiştir. Meşhur Franko ise 375.000 liralık vergiye mukabil 1.000 lira vermiştir. Hele ünlü zengin Beyko, kendisine tarhedilen 200.000 lira için sadece 100, evet yüz lira ödemiştir. Bu yüz kızartıcı örnekleri böylece çoğalt-mak mümkündür.

İstanbul eski Defterdarı sayın Faik Ökte bu konuda diyor ki:

"Yabancı vergileri üzerinde yapılan demarşlar, alınan kararlar, ka-rarların beğenilmeyip yeniden tetkika tabii tutulması, muaddel vergilerin de ödenilmemesi, bizim icraya gidemeyişimiz, kapitülasyonlar devrinin karanlık günlerini hatırlatan hacalet levhalarıyla doludur..."

FACIA İÇİNDE FACIA

Varlık Vergisi faciasının bir feci tarafı da bu vergiden bakiye borcu olanların borçlarının tasfiyesidir ki sayın Faik Ökte bu konuda da şu gerçeği bütün açıklığı ile önümüze sermektedir:

"Burada, Varlık Vergisinin esas dâvalarından birinin~~in~~ münakaşasını yapmak mecburiyetindeyiz: Varlık Vergisi bakayasının tasfiyesi doğru muydu?

Bu hal, bütün mevcudunu vergiye yatıran namuslu mükellefleri, vergiden kaçanların yanında mağdur bir duruma sokmamış mıdır?

Menkulünü kaçıran, menkulü tesbit edilip satılamayan, üç, beş aylık Yalova seyahatiyle bu badireyi savuşturan kötü niyetli mükellefler, bu netice ile himaye edilmemiş midir?

Bu hal, devletin~~in~~ itibarını, haysiyetini sarsmaz mı?

Gelecekte vergi ödeyecek mükellefleri tereddüde sev ketmez mi?

Mükellefin vergi ahlakına bizzat Devletin sarsması doğru mudur?

Bu suallerin hepsi doğrudur, hepsi varittir. Fakat bunların hepsinin üstünde akan hayatın zarureti ve icapları vardır. Varlık Vergisi ile büyük bir hata irtikap edilmiştir. Bunda şüphe edilemez. Bu hatada sonuna kadar ısrar etmenin mânası yoktu. Varlık Vergisini tasfiye etmek Devlet için hayati bir zaruretti. Varlık Vergisine hâkim olan totaliter ~~zihniyet~~ zihniyet münessillerinin şansı dönmüş, akıbetleri taayyün etmiş gibiydi. Ortada kaldırılması icabeden bir cenaze vardı.

Tasfiyeyi bu ölçülerle mütalâa etmek lâzımdır. Varlık Vergisini koyan hükümetle bu tasfiyeyi yapan hükümetin aynı olması demokrasi tarihinin bir garibesidir. Gerçek demokraside vergi ile beraber onu koyan hükümetin tasfiyesi, sahneden çekilmesi icabederdi.

Fakat o günler, Meclisin, hükümeti düşürmeyi aklından geçiremeyeceği günlerdi. Bir bakıma, Varlık Vergisi bir günah çocuğudur. Devletin yüksek menfaatleri namına bu piçin ölmesi lâzım gelmiştir.

Tarih sayfaları, bu mülâhaza ile kurban edilen nice talihsizlerin kanıyla kıpkırmızıdır."

AŞKALE CEHENNEMİNDE ÖLÜMÜN AÇZINA ATILANLAR

Barakalarda üstüste yığılan insanlar-- Yarı aç yarı tok soğukla pençeleşenler-- Silâhlı muhafızlarla kar küretilen hastalıklı yetmişlik ihtiyarlar-- Kar ve buz deryasında can çekişen işkence mahkûmları

Milyonluk Varlık Vergilerini ödeyemedikleri için birçok Türk vatandaşları Aşkale cehenneminde Enkizisyon mezalimine tabi tutuldu.

İnsanlık; hak ve hürriyetlere karşı, angarya ve işkenceye karşı yüzyıllar boyunca mücadele etti, kan döktü, muzaffer oldu ve İnsan Hakları Beyannamesini yayımladı. Cumhuriyetler, bu Ortaçağ devrine son vermek için kuruldu. Ama, Yirminci Yüzyılda Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, ve 1943 yılında insanlar bozkırlarda işkence ve zulme tabi tutuldu.

İstanbul'dan sevk edilen 45 vatandaşla birlikte Aşkale'ye giden ve orada bu insanlık dramına şahit olmuş bulunan tek gazeteci Feridun Kandemir'dir. Kandemir'in bu izlenimlerini ve bu vesile ile Saracoğlu ile yaptığı konuşmayı okurlarımızın ibret nazarlarına sunuyoruz:

"Varlık Vergisini ödemeyenlerden, kanun gereğince çalışma mükellefâyetine tâbi tutulanların ilk kafilesini teşkil eden İstanbul'un 45 zengini ile birlikte tek gazeteci olarak ben de Aşkale'ye gitmiştim.

"0 kış kıyamette, müdhiş bir kar fırtınası içinde Haydarpaşa'dan hareket ettiğimiz dakikadan itibaren başlayan tahammül edilmez derecede sıkıntılı hayat, Aşkale'ye varınca bütün bütün azap cerici bir hal aldı.

"Mahkûmların kamp diye yerleştirildikleri Kop dağı etegindeki üç odalı harap ahşap baraka azmanı bina, dar geldiğinden, içindekilerin âdeta koyunkoyuna yatmalarını icabettiriyor, biricik ve saş soba ile ısınmak bilmiyor. Topu topu bir tanecik helâ 45 kişiye kifayet etmiyor ve üstelik de geceyi orada bu şartlar altında yarı aç, yarı tok tir tir titreyerek uykusuz geçirenler, sabah karanlığı silâhlı muhafızların önüne katılarak karlara bata çıka bir hayli yürütülüp rastgele bir yerde akşama kadar saatlerce kar küremeğe mahkûm ediliyorlardı.

"İçlerinde altmışını çoktan geçmiş, yetmişine merdiven dayamış, kimi kalb, kimi şeker hastalığına müptelâ ihtiyarlar da vardı. Hele bunlar, bu yaşta, bu durumda mâruz kaldıkları bu işkenceye dişlerini sıksalar da dayanabilecek takatte değildir. Varlık Vergisi kanunu ise, bunlar için bütün şikâyet kapılarını kapamıştı. Bu, kuş uçmaz, kervan geçmez, kar ve buz deryasında, dünyadan uzak, unutulmuş, bırakılmış işkence mahkûmları halindeydi.

"Fakat İstanbul'dan beri, Devlete olan borçlarına (!) ödememekte inat etmiş insanlar bildiğimiz ve o gözle baktığımız için ben de "meheldir, çeksinler" diyor ve gazeteme yazdığım telgraf ve röportajlarda --bir taraftan da henüz sevkedilmemiş olan on binlerce mükellefe kendilerini bekleyen felâketi haber vererek borçlarını bir an evvel ödemeye teşvik için-- bu çekilenleri olduğu gibi belirtmek, üstüne düştüğüne kani olduğum gazetecilik vazifesini yapmaya çalışıyordum.

"Fakat benim gibi düşünmediği anlaşılan hükümet, daha doğrusu Varlık Vergisinin başlıca âmili rahmetli Başvekil "aracoğlu Şükrü, gazetede çıkan yazılarımdan "kurt sesleri, kurt izleri ortasında" ve "dondurucu bir soğuk var" gibi cümlelerini kullanışında kasdettiğimin tamamıyla aksi bir maksada atfederek bu mahkûmları bütün dünyaya mazlum bir vaziyette göstermekte oluşuma hükmediyor ve derhal Aşkale'den uzaklaştırılmasını istiyor. Bu isteği haber alan gazetem de bana bir telgraf çekerek hem İstanbul'a dönmemi bildiriyor.

"Sırf gazetecilik aşkı ile günler ve geceler katlandığım mahkûmlar hayatından kurtuluş sevincime rağmen içinde burada --tek, tarafsız müşahit vaziyetinde-- şahidi olduğum, adalet mefhumuyla telif edilemez ahvalin verdiği ıstırap da vardı. Bu sebeple İstanbul'a dönerken Ankara'ya uğrayıp bilhassa Başvekile Kopdağı eteğinde olup bitenleri anlatarak bu işde tutulan yolun bir çıkmaza gittiğini belirtip kendisini elimden geldiği kadar tenvir ve ikaz etmek istiyordum."

Kandemir'in bundan sonra yazdıklarına göre, kendisine dargın olan Başbakan'ın gönlünü yapıp randevu etmesi bir hayli zor oluyor. Niheyet Gölcük'te kendisiyle konuşmaya muvaffak oluyor. Bundan sonrasını Kandemir'den dönleyelim:

"...Başvekil beni görünce yüzlerini akşayarak köylülere ayrıldı, yaklaştı:

- Eee!.. Söyle bakalım, kurtların, çakalların sesleri hâlâ geliyor mu? Amma da korkmuşsun Kandemir.

Ve birden ciddileşti:

- Ben seni olgun bir gazeteci bilirim. Nasıl oldu da vaziyetin nezaketini takdir etmedin? Hele bu kurtlar, dondurucu soğuklar? Âlem nedir, hiç düşünmedin mi?

- Beyefendi, "âlem" buyurduğunuz bizden olmiyanlar. Onlar, meşhur Kopdağı'nın, hele şubat ortasında ne manzara arzedeceğini bilmezler mi ki benim yazımdan öğrensinler? Gazetelerimizi okuyan yabancı mahfiller arasında coğrafyamızı bilmiyen bulunduğunu farzetsek bile mükellefler o tarafa sürülürken olsun sorup anlamamışlar mıdır? Ben, ortalık güllük gülistanlık ... Bülbüller ötüyor, diye yazsaydım, kim inanır, kim yalan-

yalancılığımıza hükmetmezdi.?

- Memleket menfaatleri mevzu bahis olunca bazan yalan da sevaptır.

- Bu işde memleket menfaati de doğruyu yazmaklığımı icabettiriyor-
du.

- Ne münasebet?

- O günlerde yalnız İstanbul'da sevke tâbi 50.000'den fazla Aşkale yolcusu vardı. Bunların büyük bir kısmının: "Adam sen de varsınlar, sürsünler, ömrümün sonuna kadar orada bırakacak değiller ya. Bir müddet sonra kurtulunca gelir, yine parama kavuşurum" diye Aşkale'de yan gelip oturacaklarını zannederek borçlarını ödememekte taallül gösterdiklerini duymayanımız yoktu. Böylelerini, orada safa sürülmediğini, aksine en ağır mahrumiyetler içinde çalışıldığını anlatıp korkutmak suretiyle borçlarını ödemeye teşvik etmek, memleketin menfaatlerinden başka bir gayeye mâtuf olabilir mi? Fakat...

"Burada biraz durakladım. Çünkü cevabın asıl can alacak noktasına gelmiştim. "Memleketin menfaatlerinin, bu mükellefleri bu şekilde tazyik ile borçlarını ödemeye mecbur etmek" suretiyle sağlanabileceğini iptidandan beri biz gazetecilere de telkin etmiş olan sayın Başvekile şimdi bu fikriyle kendisi gibi bizi de aldatmış ve yanlış yola sevk etmiş olduğunu ve asıl bu yoldan behemehal dönülmesinin memleket menfaatleri icabı saydığımı artık açıkça söylemek lâzımdı. Mütereddit olduğumu sezdi:

- Evet, dedi; devam et.

- Bu mahkûmlarla beraber Aşkale'ye giderken ve orada aralarında yaşarken arzettiğim gibi memleket menfaatlerinin bunları mümkün olduğu kadar tazyikte ve arkada kalanları da korkutmakta olduğunda inanmış ve bu inanca göre de yazı yazmış olduğum halde emrinizle Aşkale'den ayrıldığım günlerde bu kanaatimin tamamıyla yanlış olduğuna ve bugünkü gidişin memleket menfaatlerine katiiyen uymadığına inandım.

- Ya! Neden?

- Beyefendi! Aşkale'de olup bitenleri benim gibi günlerce gözlerinizle görmüş olsaydınız eminim şimdi, benden başka türlü düşünemezsiniz.

- Anlat bakalım, neler oluyormuş?

- Meselâ, bu mahkûmların yalnız birini, en yaşlılarından, sizin de öteden beri pek iyi tanıdığınız, hattâ saydığınız hukukçu ve avukat Gad Franko'yu ele alalım. Bu adama 375.000 lira vergi tahdedilmiştir. Bu kadar parayı, hele o hengâmede —herkesin nakit para bulmak için dört döndüğü günlerde— tedarik edemeyince varını yoğunu teşkil eden 1000 lira para ile Galata'daki Bahtiyar hanını vermiş ve "başka neyim varsa tahkik edin, alın" demiş olduğu halde nakden borçlu kaldığı 365.000 lirayı cebren ödetmek üzere kendisi Aşkale'ye sevkedilmiştir.

Yani, her mahkûm çalıştığı günlerde Varlık Vergisi borcundan 90 kurşunu ödüyor. Fakat hepsi haftada lâakal bir, iki gün hasta olduğundan tatil günleri de esasen işe çıkarılmadıklarından aylık borç ödeme miktarları nihayet 15-16 lirayı buluyor. Bu, yılda yuvarlak hesap 200 lirayı geçmez. On sene çalışanlar 2.000, yüz sene çalışanlar 20.000 lira... Halbuki Gad Franko'nun bircu 365.000 liradır. Ötekiler de hemen hemen aynı durumdadır. Sonra...

- Ey, sonra?

- Ödedikleri para da keselerinden çıkmıyor. Yine devlet kesesinden çıkıyor. Yani Devlet, bir eliyle verdiğini öbür eliyle (aldığını) sanıyor.

- Sanıyor, ne demek. Alıyor ya. Gündeliklerinden kesmiyor mu?

- Gündelik ama, neyin mukabili gündelik? Allahın kuş uçmaz, kervan geçmez dağı başında sabahtan akşama kadar boşu boşuna kar küremeden... Devlete ne menfaat sağlıyor ki buna mukabil gündelik veriyor? Dikkat buyurun, fâsit bir daire içindeyiz. Devlet, gündelik diye sokaka para atıyor. Sonra da bu attığı paranın bir kısmını "borç ödetiyorum" diye alıyor. Bu, kendi kendimizi aldatmaktan başka ne mâna ifade eder?

- Ama şimdi yolda çalışıyorlar, yol yapıyorlar.

- Netice değişmez Beyefendi. On binlerce lira borcu olan bir adam, ayda 15-16 lira ile bunu kaç senede ödeyebilir? Sonra bir manifaturacıya bir tüccara zorla yaptırılan yoldan ne hayır beklenir.

- Peki ne yapmalı?

- Orasını siz bilirsiniz. Bu fâsit daireden bir an evvel çıkmanın çaresini bir an evvel bulmak lâzım geldiğini kabul ettiğiniz takdirde yapılacak işi tesbitte güçlük çekilmez.

VATANDAŞINDAN, MEVCUT OLMİYAN BİR ŞEYİ
İSTEMEYE KALKAN KUVVETE DEVLET DENEMEZ

- Hâlâ fâsit daire diyorsun.

- Müsaade buyurunuz, hocanız olduğumu itiraf ettiğiniz Gad Franko'nun Aşkale'de bana -günün birinde x tesadüf edersem size söylenmek üzere-- not ettirdiği iki satırı arzedeğim:

"Bir devlet, vatandaşından var olan her şeyini isteyebilir. Fakat mevcut olmayan bir şeyi istemeye kalkın kuvvete devlet denemez."

"Saracoğlu, kehribar ağızlığından çektiği sigara artığını hışım ile fırlatıp atarak kalktı..."

Kandemir'in röportajından aldığımız kısımlar burada bitiyor.

YÜRÜYEN DEMOKRASİ, GERİLEYEN DEMOKRASİ

Aşkale cehennemindeki mazlumların geride bıraktığı ailelerinin durumları da onlardan daha az acıklı değildi. Verginin tahsilini temin için başlarına soktukları yuvalar harağ mezat satılıyor, aileler, birer posa gibi sokaga atılıyordu.

Ve en acıklısı, Varlık Vergisi felâketine uğrayanlar için bütün itiraz yolları da kapalıdır. Bunların başvuracakları hiçbir kanun kapısı yoktur. Meselâ yüzük tamircisi bir küçük esnafa kuyuncudur diye on binlerce vergi tarhediliyor. Halbuki zavallı adam ömründe belki de yüz lirayı ~~bir~~ bir arada görmemiştir. Didiniyor, çarpınıyor, feryat ediyor, "ben bir fakir tamirciyim, neyleyim, ne deyim, bu parayı nasıl vereyim?" diye...

Ama, sesini duyuracak, derdini anlatacak hiçbir kanun kapısı yoktur. Ne Meclis, ne Devlet Şurası, ne Temyiz... Çünkü Varlık Vergisi bütün itiraz kapılarını kapamıştır. Bunun bir başka örneğine dünyanın hiçbir tarafında rastlamak mümkün değildir.

Böylece fakir tamirci çarpına çarpına Aşkale cehennemine gidecek, geride bıraktıkları, hayatta tutunabileceği her şey devlet zoriyle satılarak, çoluk çocuğu sokak ortasına atılacaktır. Bu Türk vatandaşının kabahati sadece gayrimüslim olmaktır. Ve bunun için de mevcut olmayan servetine vergi tarhedilmiştir.

Bu, bir Ortaçağ metodudur.

Bu, insan haklarını yok etmektir.

Bu; yürüyen, ilerleyen Türkiye Cumhuriyeti demokrasisini gerilere, Ortaçağın karanlıklarına itmektir.

Bu, Anayasa ile Türk vatandaşına sağlanmış temellük ve tasarruf haklarının çığnenmesidir.

Bu; insanlık dışı, vicdan dışı, kanun dışı, medeniyet dışı bir zulümdür.

Bu derece sarıh haksızlıkları, bu verginin insan haklarına, Anayasaya aykırı olduğunu, Aşkale cehenneminde çarpına çarpına feryat edenlerin ahü eninini yazamazsınız. Çünkü yasak tebligleriyle Varlık Vergisi tatbikatına ait bütün neşriyat yasak edilmiştir.

VEZİRLERİN ÖLDÜRTÜLEREK MALLARINA EL-KONULMASI GİBİ

Aradan bunca sene geçtiği halde, tanıdığım mükelleflerden bir kısmını hâlâ sefalet içinde görerek muazzap oluyordum.
F. Ökte

Varlık Vergisinin toplulumuzda açtığı yaralara ki, bu verginin getirilmesine ve uygulanmasına ait tahlil ve yargılar için ilk sözü sayın Faik Ökte'ye bırakıyoruz. Şimdi, Varlık ~~Var~~ Vergisi Faciası eserinden bu konu ile ilgili bazı pasajlar sunuyoruz:

İTİRAZSIZ VERGİ OLUR MU?

"Vergi, arbitere, uydurma idi. Şu halde neden itiraz kapıları kapatıldı? Meselâ Tenyiz'den, şûra'dan, Divanı Muhasebat'tan seçilecek karma bir komisyonda itirazlar tetkik edilemez miydi? İtirazsız vergi dünyanın neresinde görülmüştür?"

HANGİ DEVRİ BİZE YAŞATMAK İSTEDİLER?

"Vergiyi vermeyenler hakkında tatbik edilen çalışma mükellefiyeti nedir? Nereden çıkarılmıştır? Hangi devri bize yaşatmak istediler?"

BU MÜKELLEFIYET TAM MÂNASIYLA ZULUM DEĞİL Mİ?

"Varına yığuna el koyduğumuz mükelleflere ait eşyanın satış bedeli vergiyi karşılamadığı zamanlarda mükellefi ne hakla bir de çalışma mükellefiyetine tabi tuttuk? Hele, mükellefin samimi olduğunu, vergide hata ettiğimizi bildiğimiz zamanlar bu mükellefiyet, tam mânasiyle zulüm değil mi?"

NİZAMI BİZZAT DEVLET ALTÜST ETMİŞTİR

Bu dönemde asıl üzerinde durulacak nokta, Varlık Vergisinin, harp dolayısıyla zaten sarsıntılara maruz olan iktisadî bünyemizi derinden gelen bir zelzele gibi sarsmasıdır. fevkalâde hallerde Devlete düşen en büyük vazife, bu hallerin icabettirdiği sivrilikleri mütemadiyen yontmak iktisadî nizamı, piyasayı, mümkün olduğu kadar sarsıntıdan korumaktır. Büyük müstehlik kütlelerinin korunması buna bağlıdır. Gümrüklerin kapatıldığı, ithalâtın güçleştiği bir devrede fabrikaları, imalâthaneleri durdurarak, ticarethaneleri kapatarak, ticarethane ve imalâthaneleri bu işlerden anlamayan insanların eline geçirterek itimat ve emniyet havasını allak bullak ederek bu nizama bizzat Devlet altüst etmiştir.

VEZİRLERİN ÖLDÜRTÜLEREK MALLARINA EL-KONULMASI GİBİ

"Yarın malî tarihimizi tetkik edecekler Varlık Vergisine ait sayfa-

ları, muhtar zamanlarda Galata sarraflarının zorlandığını, vezirlerin öldürülerek mameleklerine el-konulduğunu yazan sayfalarla karıştıracaklardır.

HACLI SEFERLERİNİN GAZABI

"Bu verginin hasren ekalliyetlere tevcih edilmiş olması, hristiyan dünyasının malf mehafilinde aleyhimize haclı seferlerden süzülüp gelen bir hava estirdiğini tahmin etmek güç değildir.

BUNLARIN BASİRETİNDEN, AKLINDAN ŞÜPHE ETMEK LAZIMDIR

"Mütareke devrini takibeden günlerin siyasî icapları bu zarureti ekalliyetlere hissettirmiş, anlatmıştır. Dünyanın ikiye bölündüğü, büyük Avrupa devletlerinin yaşamak için birbirine yaslanmak zorunda kaldığı sırada hâlâ kabile, hizip, ırkçılık dâvası güdenlerin basiretinden, aklından şüphe etmek lâzım gelir.

HEPİMİZİN TOPTAN YÜCE DİVANA SEVKEDİLMİYİŞ İMİZE HALÂ HAYRET EDERİM

"Enebi vergileri üzerinde yapılan demarşlar, alınan kararlar, kararların beğenilmeyip yeniden tetkika tabi tutulması, muaddel vergilerin de ödenilmemesi, bizim icraya gidemeyişimiz, kapitülasyonlar devrinin karanlık günlerini hatırlatan hâcelet levhalarıyla doludur. Ben kendi hesabıma bu mevzuda Devletin vekar ve haysiyetine vurulan bu darbe dolayısıyla, başta başbakan olmak üzere, hepimizin toptan Yüce Divana sevkedilmeyişimize hâlâ hayret ederim."

İNÖNÜ VE YARANININ HÜRRIYET ŞARKILARI

Evet, basının böylesine bir baskı altında tutan, vatandaşları Varlık Vergileriyle misli görülmemiş bir haksızlık ve zulüm altında bulundurmış olan İnönü iktidarı ve bu iktidarın figüranlarına teşkil edenler iktidardan düşer düşmez hürriyet şarkıları söylemeye başlamışlardır. Basının böylesine bir baskı altında tutulduğu, vatandaşların Varlık Vergisiyle misli görülmemiş bir haksızlık ve zulüm altında bulundurulduğu Türkiye Cumhuriyeti Devletinin reisi İsmet İnönü, iktidardan düşürüldüğünün hemen ertesi yılında, 12 eylül 1951 tarihinde ara seçimleri dolayısıyla Ankara Radyosunda yaptığı konuşmasında bakınız neler dedi:

"Demokratik rejim yüz senelik bir tekâmülün neticesidir ve İLERİ MERHALESİNE bizim iktidarımız zamanında ulaşmıştır."

Hürriyet şarkılarına devam edelim:

İnönü, Basın hürriyeti için de 13 Mayıs 1952 tarihinde Samsun'da yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

"Basın hürriyeti yalnız memleket murakabesinin esaslı bir unsuru olduğu için değil, vatandaş şikâyetinin serbest bir kürsüsü olduğu için dahi bütün vatandaşların müşterek malıdır. xx

"Demokratik rejim her şeyden evvel basın hürriyetiyle belli olur. ve bu hürriyetle yaşar. Bir mütearefedir ki basında hürriyet ve B.M.M. kürsüsünde mücadele hürriyeti mevcut oldukça demokratik rejim, uğrayacağı bütün müşkülleri er geç yenmeye muvaffak olacaktır.

"Hür basının sesini kısmaya mecbur olması vatan mukadderatı için ne kadar zararlı ise hür olmayan bir gazete ailesinin vücut bulması da milletin kültürü için o kadar tahrip edicidir."

"Demokratik rejimde fikirleri ve hakikatları ~~hür~~ olduğu gibi ~~hür~~ bilmek vatandaşın esas haklarındanandır." (15 Mayıs 1952)

İnönü, iktidardan uzaklaştığı andan itibaren işte böylesine basın hürriyeti savunucusu olmuştur. Verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi İnönü zamanında basın bir gün, ama bir gün olsun hürriyet yüzü görmemiştir. Ağır, bunaltıcı, kâbus gibi bir baskı altında tutulmuş, sansür felâketine de uğramıştır.

Basına öylesine baskı yapılmıştır ki Amerikan Muhabirler Birliği bile bu baskı yüzünden (ileride daha geniş şekilde bahsedeceğiz) Türkiye'ye yardımın kesilmesini istemişlerdir.

Mısır'da sağır sultanın bile duyduğu bu ağır ~~hürriyet~~ baskının baş tertipçisi iktidardan düşer düşmez nasıl olur da yukarıki sözleri söyleyebilir!!

Şimdi biraz da İnönü'nün çemezlerini ve yârânını dinleyelim. Hasan Ali Yücel, İnönü iktidarının bir numaralı yöneticilerinden biridir.

Şimdi, Hasan Ali Yücel'in "hürriyet" hakkında neler düşündüğünü, 1955'te İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlanan "Hürriyete Doğru" eserinden aktarmalar yaparak izleyelim:

"Hürriyeti gerçekleştirmek isteyenler, gerçek hürriyetin ana kurallarına tabi olmalıdırlar... Hürriyetin hastalıklarına tek ilâç yine hürriyettir. Tanrının mutlak adaletine ve Türk Milletinin bozulmıyan asaletine inanımız hiçbir zaman sarsılmamıştır." (sayfa 191)

Gördünüz mü? ~~İnönü'nün~~ Deişmez başkanın değişmez Millî Eğitim Bakanının hürriyete ve adalete olan inanı hiçbir zaman, yani on yıllık terör, baskı, zulüm devresinde dahi hiçbir zaman sarsılmamış! Ama, bu sarsılmıyan inana rağmen zulmün envanını, hürriyetsizliğin her çeşidini alabildiğine uygulamışlardır.

Devam edelim hürriyet şarkılarına:

"Kanunlarımız; hürriyeti dibinden yok edecek, kanunları bir yana atıp fertçe veya zümrece cezalar tertibine kalkacak hürriyet düşmanlarına hürriyet tanımamıştır. Aşırı mizaçlar, "aşırılık" denen ruh hastalığı ile maldürler. Cemiyet onları tedavi etmekle mükelleftir." (S.215)

Bunları, iktidarları zamanında İnönü'ye niçin söylememiş, onu niçin uyarlamış acaba?

Devam edelim:

"Roma tarihi kanlı bir tarihti. Halk büyük bir baskı altında yaşamıştı. Neron gibi azılı despotları yetiştiren sert Romalı ruhu bile bu baskıya rağmen halk için bir nevi siyasi nefes alma demek olan bir hak tanımıştı: Mırıldanma hakkı.

"Hür Atinalı gibi meydanlarda, agoralarda yüksek hükümet tenkidine dayanamayan Romalı iktidar, hiç değilse bu hakla, halkın mırıldanarak, fısıldaşarak, kulaktan kulağa mırıldanarak içini boşaltmasına müsaade etmişti.

Sömürgelerinde buna da inkân vermediği için Suriye topraklarında zulüm altında yaşayan insanlar arasından öyle kelçsız, kalkansız bir âsi meydana çıktı ki sade imanla ve telkin ile, o sarsılmaz sanılan Roma'nın temellerini altüst etti... ve Roma'yı devirdi." (Sayfa 221)

Yücel'in bu tıpatıp İnönü devri için söyleyebilirsiniz.

Sadece Yücel değil, İnönü'nün çevresindekiler, Günaltaylar, Bekaltalar, Sirerler, hepsi, ama hepsi iktidardan düşer düşmez şaşılacak derecede hürriyet âşığı olmuşlar, mazlum rolü oynamışlardır.

AMERİKAN MUHABİRLER BİRLİĞİNİN TEPKİSİ

Türkiye'de basın misli görülmemiş bir baskı altında tutulması karşısında Amerikan Muhabirler Birliği'ni meslek namına harekete getirmiş, 1948 şubatında bir bildiri yayınlayarak Amerikan Hükümetinden Türkiye'ye yardım yapılmamasını istemişlerdir.

Berçeklere tıpatıp uygun bu bildiri üzerine Ankara telaşlanmış, aynı gün hükümetin resmî ağzı olan "Radyo Gazetesi" şu yorumda bulunmuştur:

"Böyle bir kararla Türkiye'nin alâkası yoktur. Zira Türkiye'de tam bir basın hürriyeti vardır."

Diğer yandan Ankara siyasi mahfilleri de şu ~~huyunda~~ açıklamada bulunmuştur:

"Türkiye'de basın hürriyeti vardır. Bunu inkâr etmek için --eğer hususî bir maksat yoksa-- Türkiye ve Türk basını hakkında hiçbir fikir sahibi olmamak lâzımdır."

Yazı serimizin başından beri binlercesinden verdiğimiz örneklerle İnönü iktidarının basını tamamen susturduğunun ve benzerine az rastlanır

bir baskı altında tuttuğunun kesin belgelerini verdik. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

Meclis müzakereleri, karikatür, başmakale, yorum, dinî konular, bulmacalarda gamalı haça benzeyen kareler, İnönü'nün seyahatleri, polis suç işlerse ve rüşvet alırsa, cinayetler, tren kazaları, haydutluk vakaları, idam cezaları, suikastler, yalancı şahitlikler, fabrika infilâkleri, trafik ve deniz kazaları, poliste dayak, yiyecek maddelerinde darlık, yiyecek ve giyecek maddelerine yapılan ve yapılacak zamlar, büyük punto, sütun tahdidi, imlâ işleri... hatıra gelmiş ve gelebilecek her şey yasaklanmış, Türk basını tamamen bir robot haline getirilmiştir.

Ama bütün bunlara rağmen iktidarın ağız olan radyo ve hükümet sözcüleri:

"Türkiye'de tam bir basın hürriyeti vardır."

Diyebiliyor, yüzleri kızarmadan, vicdanları titremeden. Oysa:

Yasak tebliğleriyle basını;

Varlık Vergisiyle azınlığı;

Sağcılık solculuk bahanesiyle aydın tabakayı;

Bozuk iktisadî sistemleriyle köylüyü ve işçiyi ezdiler, kahrettiler

Sonra da hürriyet şarkıları söyleyip milletle alay ettiler.

Netice

On yıllık İnönü iktidarında bütün hür müesseseler susturulmuş, haksızlığın ve zulmün her çeşidi uygulanmıştır. Gizlice yapılan Yasak Tebliğleriyle de despotik idarenin bu karakteri milletten gizlenmek istenmiştir.

Netice şu: Atatürk devrinde yürüyen demokrasi, İnönü devrinde Ortaçağın karanlıklarına kadar geriye gitmiştir.

Bu bir irtica olayıdır.

Sadi Borak